

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Οι σημειώσεις που ακολουθούν στόχο έχουν την αποτελεσματικότερη για το μαθητή προσέγγιση της διδακτέας ύλης όσον αφορά το μάθημα της Ιστορίας στην Α' Τάξη του Γυμνασίου. Το υλικό είναι εξ ολοκλήρου βασισμένο στο σχολικό εγχειρίδιο· ωστόσο, όπου αυτό κρίνεται χρήσιμο ή αναγκαίο, το κείμενο είναι εμπλουτισμένο με επιπλέον παραπομπές, για τη διευκρίνιση ορισμένων σημείων που δεν καλύπτονται επαρκώς από τις πληροφορίες του σχολικού βιβλίου. Τις σημειώσεις του μαθήματος συνοδεύουν ασκήσεις προτείνονται ενδεικτικά προς εμπέδωση της ύλης αλλά και για ενθάρρυνση της αυτενέργειας του μαθητή.

Διευκρινίζεται ότι σε καμία περίπτωση το παρόν πόνημα δεν αποτελεί σχολικό βοήθημα για τη διδασκαλία του συγκεκριμένου μαθήματος ούτε φιλοδοξεί να εξαντλήσει τους τρόπους και τη διδακτική μεθοδολογία προσέγγισης της ύλης στο μάθημα της Ιστορίας στην Α' Τάξη του Γυμνασίου.

Μεταξάκη Ευαγγελία, Φιλολόγος

Γυμνάσιο Αγίας Βαρβάρας Ηρακλείου Κρήτης

I. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΙΘΟΥ

1. Η ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΚΑΙ Η ΜΕΣΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η περίοδος από την εμφάνιση του ανθρώπου στη γη μέχρι την εφεύρεση της γραφής, ονομάζεται Προϊστορία. Με βάση την τεχνολογική εξέλιξη, προτάθηκε η υποδιαίρεση της Προϊστορίας στην Εποχή του⁽¹⁾ και την Εποχή του⁽²⁾. Η πρώτη περιλαμβάνει την⁽³⁾λιθική και τη Μεσολιθική εποχή, που καλύπτουν το διάστημα από την εμφάνιση του ανθρώπου μέχρι περίπου το 6500 π.Χ., και τη⁽⁴⁾λιθική που τελειώνει περίπου το 3000 π.Χ.· η Εποχή του Χαλκού καλύπτει την περίοδο από το 3000 μέχρι το 1100 π.Χ.

Πριν από περίπου 2.500.000 χρόνια εμφανίζονται στην Αφρική οι πρώτοι άνθρωποι. Οι επιστήμονες ονόμασαν αυτό τον πρώτο τύπο ανθρώπου «Ικανό Άνθρωπο (Homo Habilis)». Ο «ικανός άνθρωπος» ζει ομαδικά και κατασκευάζει⁽⁵⁾. Τον διαδέχεται ο «Όρθιος Άνθρωπος (Homo Erectus)» (Αφρική, Ευρώπη, Ασία) που βελτιώνει την κατασκευή των εργαλείων και ανακαλύπτει τη⁽⁶⁾. Ο «Σοφός (έμφρων) Άνθρωπος (Homo Sapiens)» έχει εγκέφαλο μεγαλύτερο από των προκατόχων του και θάβει τους νεκρούς του. Τέλος, ο «Σοφότατος Άνθρωπος (Homo Sapiens Sapiens)» επινοεί την⁽⁷⁾ και εξαπλώνεται σε ολόκληρο τον κόσμο.

Στην Παλαιολιθική και Μεσολιθική περίοδο το κλίμα ήταν ψυχρότερο απ' ό,τι σήμερα. Ο άνθρωπος τυλίγεται με δέρματα ζώων και βρίσκει συχνά καταφύγιο στα σπήλαια, μετακινείται ακολουθώντας τα θηράματά του και προτιμά για προσωρινή εγκατάσταση τις θέσεις κοντά σε πηγές νερού. Είναι⁽⁸⁾ και⁽⁹⁾ ενώ βοηθητικό ρόλο παίζει και η αλιεία. Για την κατασκευή των όπλων και των εργαλείων του, χρησιμοποιεί οστά και κέρατα ζώων ή κατεργάζεται τον λίθο.

Σε πολλές ευρωπαϊκές περιοχές έχουν βρεθεί παλαιολιθικές⁽¹⁰⁾, δηλαδή εικόνες κυρίως ζώων (και σπανίως ανθρώπων) ζωγραφισμένες με χρώματα ή χαραγμένες στα τοιχώματα των σπηλαίων. Οι παλαιολιθικές παραστάσεις μάλλον έχουν μαγική ή συμβολική σημασία και εκφράζουν την αντίληψη των ανθρώπων της εποχής εκείνης για το μυστήριο της δημιουργίας της ζωής, την αγωνία για την επιβίωση και το θάνατο.

2. Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η μετάβαση του ανθρώπου από την Παλαιολιθική στη Νεολιθική εποχή, όταν ο άνθρωπος γίνεται⁽¹¹⁾ και⁽¹²⁾, αποτελεί μια πραγματικά επαναστατική αλλαγή. Η Νεολιθική εποχή χαρακτηρίζεται από τα παρακάτω στοιχεία:

α) μόνιμη εγκατάσταση του ανθρώπου και δημιουργία⁽¹³⁾

β) απασχόληση με τη γεωργία και την κτηνοτροφία

γ) χρήση της⁽¹⁴⁾.

Η γεωργία αναπτύσσεται στη λεγόμενη «εύφορη ημισέληνο», γεωγραφική περιοχή που περιλαμβάνει τη Μεσοποταμία, την Παλαιστίνη και την Αίγυπτο. Τα πρώτα φυτά που καλλιεργήθηκαν ήταν τα δημητριακά, τα οποία αποτελούν τη βάση της διατροφής του ανθρώπου. Για να διευκολύνονται στην καλλιέργεια, οι άνθρωποι σιγά-σιγά εφευρίσκουν διάφορα εργαλεία όπως το αλέτρι για να οργώνουν τη γη, το δρεπάνι για το θερισμό και τη μυλόπετρα για να αλέθουν τους σπόρους. Αυτά τα εργαλεία είναι συνήθως κατασκευασμένα από λειασμένο λίθο. Χαρακτηριστικό της Νεολιθικής εποχής είναι ότι παρουσιάζονται οι πρώτοι⁽¹⁵⁾. ανταλλάσσουν τα προϊόντα τους με τα τρόφιμα των γεωργών και έτσι αναπτύσσεται σταδιακά ένα είδος οικιακής οικονομίας.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της ομάδας Α με εκείνα της ομάδας Β:

A	B
α. παλαιολιθική-μεσολιθική εποχή	1. ανακάλυψη της φωτιάς
β. νεολιθική εποχή	2. δημιουργία των πρώτων οικισμών
	3. «σοφός άνθρωπος»
	4. γεωργοί και κτηνοτρόφοι
	5. οι πρώτες ταφές των νεκρών
	6. κυνηγοί και τροφοσυλλέκτες
	7. χρήση της κεραμικής
	8. σπηλαιογραφίες
	9. οι πρώτοι τεχνίτες

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Να ζωγραφίσετε κάποια σπηλαιογραφία και να την παρουσιάσετε στην τάξη, εξηγώντας το περιεχόμενό της.

2. Να ζωγραφίσετε εργαλεία της Παλαιολιθικής – Μεσολιθικής και της Νεολιθικής εποχής και να τα συγκρίνετε μεταξύ τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. Λίθου	6. φωτιά	11. γεωργός
2. Χαλκού	7. τέχνη	12. κτηνοτρόφος
3. Παλαιο	8. κυνηγός	13. οικισμών
4. Νεο	9. τροφосуλλέκτης	14. κεραμικής
5. εργαλεία	10. σπηλαιογραφίες	15. τεχνίτες

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ

α: 1, 3, 4, 5, 8

β: 2, 6, 7, 9

I. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ (3000-1100 π.Χ.)

1. ΟΙ ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Κατά τη διάρκεια της εποχής του Χαλκού, στη Μέση Ανατολή αναπτύσσονται οι πρώτοι μεγάλοι πολιτισμοί· συγχρόνως, στην Ελλάδα εμφανίζονται οι πρώτοι σημαντικοί ελληνικοί πολιτισμοί (Κυκλαδικός, Μινωικός, Μυκηναϊκός).

Η αρχή γίνεται στη Μεσοποταμία, με τους⁽¹⁾, τον λαό που πρώτος στον κόσμο ανέπτυξε υψηλό πολιτισμό· πιο συγκεκριμένα, εφευρίσκει τον⁽²⁾, το άροτρο, την επεξεργασία των μετάλλων, αλλά και μια μορφή γραφής, τη⁽³⁾, ενώ πρώτος αυτός ιδρύει απόλυτα συγκροτημένες πόλεις. Για πρώτη φορά δημιουργείται ένα μεγάλο ενιαίο κράτος, με κέντρο την πόλη της⁽⁴⁾, το οποίο φθάνει στο ύψιστο σημείο της ακμής του κατά την περίοδο της βασιλείας του Χαμουραμπί (1730-1695 π.Χ.). Στον τελευταίο οφείλεται η αρχαιότερη γραπτή⁽⁵⁾ η οποία σώθηκε χαραγμένη σε μία πέτρινη στήλη. Επίσης, η επιστήμη της⁽⁶⁾ οφείλει στους Βαβυλώνιους τα πρώτα της βήματα, ενώ το έπος «Γιλγαμές» είναι ο πολυτιμότερος καρπός της πνευματικής τους ανάπτυξης.

Η Αίγυπτος, ήδη από τις αρχές της Εποχής του Χαλκού, αποτελεί ένα ισχυρό ενιαίο κράτος οι ηγεμόνες του οποίου φέρουν τον τίτλο του⁽⁷⁾. Ο Φαραώ είναι απόλυτος κυρίαρχος, διοικεί το στρατό και είναι ο ανώτατος θρησκευτικός αξιωματούχος· για να κυβερνά, χρησιμοποιεί πλήθος κρατικών υπαλλήλων. Οι χωρικοί αποτελούν το 90% του αιγυπτιακού πληθυσμού· δεν είναι ιδιοκτήτες των κτημάτων που καλλιεργούν, αλλά πληρώνουν στους κατόχους της γης βαρείς φόρους. Οι τεχνίτες ζουν στις πόλεις· είναι ξυλουργοί, οικοδόμοι, σιδηρουργοί, επεξεργαστές μετάλλων, χρυσοχόοι, ξυλογλύπτες και λιθοξόοι. Στα ορυχεία της ερήμου εργάζονται κυρίως αιχμάλωτοι πολέμου. Οι Αιγύπτιοι πιστεύουν στη μετά θάνατον ζωή, γι' αυτό φροντίζουν να ταριχεύουν τους νεκρούς τους (μούμιες). Επίσης, οικοδομούν γιγαντιαίους τάφους, τις πυραμίδες. Οι Αιγύπτιοι έχουν αναπτύξει τη γραφή και συγκεκριμένα τα⁽⁸⁾. Γράφουν επάνω σε πάπυρους, αλλά και οι τοίχοι των μνημείων είναι γεμάτοι από ιερογλυφικά κείμενα.

Στα παράλια της Παλαιστίνης, ήδη από την 3^η χιλιετία π.Χ., έχουν εγκατασταθεί οι Φοίνικες,

άριστοι ναυτικοί και έμποροι¹. Οι Φοίνικες δε σχημάτισαν ενιαίο κράτος, αλλά κάθε πόλη τους αποτελούσε κρατική οντότητα. Η μεγάλη συμβολή τους στην εξελικτική πορεία της ιστορίας ήταν η επινοήση ενός⁽⁹⁾, το οποίο σχηματιζόταν από 22 σύμφωνα. Εξέλιξη αυτού του αλφαβήτου αποτελεί το ελληνικό.

Οι Εβραίοι, λαός σημιτικής καταγωγής, αφού έζησαν ως νομάδες για μεγάλο χρονικό διάστημα, τελικά εγκαταστάθηκαν στο εσωτερικό της Παλαιστίνης, στη γη Χαναάν. Κατά τα μέσα της 2^{ης} χιλιετίας π.Χ., ένα μεγάλο μέρος των Εβραίων βρίσκεται στην Αίγυπτο. Γύρω στα 1300 π.Χ. οι Εβραίοι της Αιγύπτου, με ηγέτη τον Μωυσή, εγκαταλείπουν την Αίγυπτο και εγκαθίστανται και αυτοί στην Παλαιστίνη όπου ιδρύουν ένα ισχυρό κράτος με πρωτεύουσα την Ιερουσαλήμ και διαδοχικούς βασιλείς τον Σαούλ, τον Δαβίδ και τον Σολομώντα. Οι Εβραίοι είναι ο πρώτος⁽¹⁰⁾ λαός της ανθρώπινης ιστορίας. Πιστεύουν σε ένα παντοδύναμο Θεό. Κατά τους Εβραίους ο Θεός απευθύνεται σε αυτούς με τους προφήτες που αναγγέλλουν την έλευση ενός Μεσσία, για να τους απελευθερώσει. Το ιερό βιβλίο των Εβραίων είναι η «Βίβλος» ή «Παλαιά Διαθήκη».

1 Αξίζει να σημειωθεί ότι οι Φοίνικες ανέπτυξαν εμπορικές σχέσεις και με τους Μυκηναίους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. Σουμέριους	6. αστρονομίας
2. τροχό	7. Φαραώ
3. σφηνοειδή	8. ιερογλυφικά
4. Βαβυλώνας	9. αλφάβητου
5. νομοθεσία	10. μονοθεϊστικός

I. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ (3000-1100 π.Χ.)

2. Ο ΚΥΚΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ο κυκλαδικός πολιτισμός αναπτύχθηκε στις Κυκλάδες² κατά την 3^η και 2^η χιλιετία π.Χ., δηλαδή στην Εποχή του⁽¹⁾.

Πού οφείλεται η ανάπτυξη του κυκλαδικού πολιτισμού:

Παράγοντες που συνέβαλαν στην ανάπτυξη του πολιτισμού στην περιοχή των Κυκλάδων είναι:

α. το ήπιο⁽²⁾

β. η ιδιαίτερα προνομιακή⁽³⁾ τους θέσει.

Γιατί η γεωγραφική θέση των Κυκλάδων χαρακτηρίζεται ως *ιδιαίτερα προνομιακή*;

Διότι, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, τα νησιά των Κυκλάδων αποτελούν ένα είδος φυσικής γέφυρας ανάμεσα στην Ευρώπη και στην⁽⁴⁾, την Ηπειρωτική Ελλάδα και την Κρήτη.

Ποιο είναι το αποτέλεσμα αυτής της ιδιαίτερης γεωγραφικής θέσης των Κυκλάδων;

Κατά την 3^η χιλιετία π.Χ., τα κυκλαδίτικα πλοία κυριαρχούν⁽⁵⁾

και μαζί με τα προϊόντα της Εγγύς Ανατολής μεταφέρουν στην Ευρώπη ιδέες,⁽⁶⁾ γνώσεις και⁽⁷⁾ αντιλήψεις

γ. ο ορυκτός τους πλούτος (μεταξύ άλλων ο οψιανός της Μήλου, ο μόλυβδος της Σίφνου, ο χαλκός της Κύθνου και της Σέριφου και το μάρμαρο).

2. Η ονομασία *Κυκλάδες* χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει το πυκνό σύμπλεγμα των μικρών νησιών στο κέντρο του Αιγαίου πελάγους, τα οποία φαίνεται να σχηματίζουν έναν νοητό κύκλο γύρω από τη Δήλο, το ιερό νησί των Κυκλάδων και τόπο λατρείας του Απόλλωνα.

• **Τι γνωρίζετε για τους οικισμούς του κυκλαδικού πολιτισμού κατά την 3^η χιλιετία π.Χ.:**

Σε όλα σχεδόν τα νησιά των Κυκλάδων δημιουργήθηκαν οικισμοί, όχι εκτεταμένοι, με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

α. κάθε οικισμός αναπτυσσόταν⁽⁸⁾ και δεν υπήρχε κανένα είδος⁽⁹⁾ εξουσίας

β. αρχικά οι οικισμοί σχηματίζονται κοντά⁽¹⁰⁾ ή στα πρανή³ χαμηλών λόφων

γ. περίπου το 2300 π.Χ. ορισμένοι οικισμοί⁽¹¹⁾, άλλοι καταστρέφονται και ξαναχτίζονται⁽¹²⁾ ενώ άλλοι χτίζονται σε υψηλούς λόφους μακριά από τη θάλασσα

Ποια μπορεί να είναι η αιτία αυτής της μεταβολής στους οικισμούς των Κυκλάδων;

Η μεταβολή αυτή δηλώνει ότι η ζωή των κατοίκων στις Κυκλάδες αναστατώνεται από την παρουσία νέων πληθυσμών, που πιθανόν προέρχονται από τη⁽¹³⁾ (γρήγορα όμως η ζωή στα νησιά ξαναβρίσκει το ρυθμό της).

Τι γνωρίζετε για την πορεία του κυκλαδικού πολιτισμού κατά τη 2^η χιλιετία π.Χ.:

- Στη 2^η χιλιετία π.Χ. οι Κυκλάδες έχουν επαφές αρχικά με την⁽¹⁴⁾ Ελλάδα και στη συνέχεια με την⁽¹⁵⁾.

- Οι οικισμοί⁽¹⁶⁾ 4, τα κτίρια είναι πιο⁽¹⁷⁾ και επιβλητικά (πιο σημαντικός οικισμός: το Ακρωτήρι στη Θήρα).

Γύρω στο 1600 π.Χ. μεγάλοι κυκλαδικοί οικισμοί καταστρέφονται από⁽¹⁸⁾.

Ποιο είναι το αποτέλεσμα αυτής της φυσικής καταστροφής που έπληξε την περιοχή των Κυκλάδων;

Οι Κυκλάδες περνούν στη σφαίρα επιρροής της⁽¹⁹⁾ Κρήτης, που γνωρίζει τότε τη μεγαλύτερη ακμή της.

3 Ενικός: το πρανές, πληθυντικός: τα πρανή = η πλαγιά.

4 Θυμίζουμε ότι αρχικά οι κυκλαδικοί οικισμοί δεν ήταν εκτεταμένοι.

Τι συμβαίνει όμως όταν παρακμάζει και η μινωική Κρήτη;

- Μετά την⁽²⁰⁾ των μινωικών ανακτόρων, γύρω στο 1450 π.Χ., στις Κυκλάδες κυριαρχούν οι⁽²¹⁾ από την ηπειρωτική Ελλάδα.

Ποιο είναι το αποτέλεσμα της κυριαρχίας των Μυκηναίων στις Κυκλάδες;

Οι Μυκηναίοι μεταδίδουν στα νησιά των Κυκλάδων τα χαρακτηριστικά του δικού τους⁽²²⁾ στην τεχνολογία, την⁽²³⁾ και τη⁽²⁴⁾.

Ποιες μορφές τέχνης αναπτύσσονται στις Κυκλάδες κατά την εποχή του Χαλκού:

Τα είδη έργων τέχνης που δημιουργούνται στις Κυκλάδες είναι τα εξής:

α. μαρμάρια⁽²⁵⁾ (αγαλματίδια):

- αποτελούν το χαρακτηριστικότερο δημιούργημα της κυκλαδικής τέχνης κατά την Εποχή του Χαλκού

- τα περισσότερα αγαλματίδια παριστάνουν γυμνές γυναίκες ενώ λίγα από αυτά παριστάνουν άνδρες⁽²⁶⁾,⁽²⁷⁾ ή κυνηγούς

- οι μορφές είναι έντονα σχηματοποιημένες και μπορούμε να παρατηρήσουμε λίγες αλλά χαρακτηριστικές⁽²⁸⁾ για την αναγνώριση του φύλου

- πολλά από αυτά βρέθηκαν σε⁽²⁹⁾ ενώ πολλές φορές το μικρό τους πάχος αλλά και η στάση των άκρων ποδιών, δείχνουν ότι δεν μπορούσαν να σταθούν όρθια

β.⁽³⁰⁾ αγγεία:

- έχουν ποικίλα σχήματα

- διακοσμούνται με απλά⁽³¹⁾ σχέδια

γ.⁽³²⁾ αγγεία

δ.⁽³³⁾ αγγεία με απλή χαρακτή διακόσμηση.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Να αναφέρετε τους παράγοντες οι οποίοι συνέβαλαν στην ανάπτυξη του κυκλαδικού πολιτισμού.
2. Να περιγράψετε τα γενικά χαρακτηριστικά κάποιου τυπικού κυκλαδικού ειδώλιου.

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Τα κυκλαδικά ειδώλια αποτελούν την πρώτη απόπειρα δημιουργίας μνημειακής γλυπτικής στην Ελλάδα. Με αφορμή τις φωτογραφίες του σχολικού βιβλίου (σελ. 22), να σχολιάσετε τι νιώθετε στη θέα των κυκλαδικών ειδωλίων και τι σας εντυπωσιάζει περισσότερο σε αυτά.
2. Να ζωγραφίσετε ένα κυκλαδικό ειδώλιο.

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να συμπληρωθούν τα κενά στο παρακάτω κείμενο (κάθε κενό αντιστοιχεί σε μία μόνο λέξη).

Χαρακτηριστικότερα δημιουργήματα της τέχνης του κυκλαδικού πολιτισμού είναι τα μαρμάρια⁽¹⁾ . Πρόκειται για αγαλματίδια τα περισσότερα από τα οποία παριστάνουν γυμνές⁽²⁾ ενώ λίγα από αυτά παριστάνουν άνδρες⁽³⁾,⁽⁴⁾ ή κυνηγούς. Οι μορφές είναι έντονα σχηματοποιημένες και μπορούμε να παρατηρήσουμε λίγες αλλά χαρακτηριστικές λεπτομέρειες για την αναγνώριση του⁽⁵⁾ . Πολλά από αυτά βρέθηκαν σε⁽⁶⁾ ενώ πολλές φορές το μικρό τους πάχος αλλά και η στάση των άκρων ποδιών, δείχνουν ότι δεν μπορούσαν να σταθούν⁽⁷⁾ . Εκτός από τα μαρμάρια αυτά αγαλματίδια, η κυκλαδική τέχνη παρουσιάζει παραγωγή πήλινων ή μεταλλικών⁽⁸⁾ .

2. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ και να διορθώσετε όσες είναι λανθασμένες.

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
α. Όλα τα νησιά των Κυκλάδων είχαν μία κοινή κεντρική εξουσία.		
β. Σε όλη τη διάρκεια του κυκλαδικού πολιτισμού οι οικισμοί ήταν ανοχύρωτοι και χτισμένοι σε ψηλούς λόφους.		
γ. Οι Κυκλάδες είχαν επαφές με την Ηπειρωτική Ελλάδα και την Κρήτη.		
δ. Οι Κυκλαδίτες δεν πέρασαν ποτέ στη σφαίρα επιρροής της μινωικής Κρήτης.		
ε. Κατά τη 2 ^η χιλιετία π.Χ. οι οικισμοί των Κυκλάδων γίνονται όλο και πιο μικροί με απλά κτίρια.		

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. Χαλκού	6. τεχνικές	11. οχυρώνονται
2. κλίμα	7. θρησκευτικές	12. οχυρωμένοι
3. γεωγραφική	8. αυτόνομα	13. Μικρά Ασία
4. Ασία	9. κεντρικής	14. ηπειρωτική
5. στο Αιγαίο	10. στη θάλασσα	15. την Κρήτη
16. μεγαλώνουν	21. Μυκηναίοι	26. μουσικούς
17. σύνθετα	22. πολιτισμού	27. πολεμιστές
18. σεισμό	23. τέχνη	28. λεπτομέρειες
19. μινωικής	24. θρησκεία	29. τάφους
20. καταστροφή	25. ειδώλια	30. πήλινα
31. γραμμικά		
32. μαρμάρινα		
33. μεταλλικά		

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΚΕΝΩΝ

1. ειδώλια	5. φύλου
2. γυναίκες	6. τάφους
3. μουσικούς	7. όρθια
4. πολεμιστές	8. αγγείων

2. ΣΩΣΤΟ-ΛΑΘΟΣ α: Λ β: Λ γ: Σ δ: Λ ε: Λ

I. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ (3000-1100 π.Χ.)

3. Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

- Η Κρήτη κατοικήθηκε για πρώτη φορά τη⁽¹⁾ εποχή.
- Ο σημαντικότερος οικισμός ήταν η⁽²⁾.
- Κατά τη 2^η και 3^η χιλιετία π.Χ., ο πολιτισμός στην Κρήτη έφτασε σε υψηλό επίπεδο κοινωνικής και⁽³⁾ οργάνωσης και καλλιτεχνικής παραγωγής.

Πώς πήρε το όνομά του ο μινωικός πολιτισμός; Πού οφείλουμε τις γνώσεις μας γι' αυτόν;

- Ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην Κρήτη είναι γνωστός με το όνομα «.....⁽⁴⁾ πολιτισμός»· πήρε το όνομά του από το μυθικό βασιλιά της Κνωσού⁽⁵⁾.
- Ο «μινωικός πολιτισμός» ήρθε στο φως στις αρχές του 20^{ου} αιώνα με τις ανασκαφές που πραγματοποίησε ο Βρετανός αρχαιολόγος Άρθουρ⁽⁶⁾ στην Κνωσό.

Τι γνωρίζετε για το μινωικό πολιτισμό της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ.;

- Από τις αρχές της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ.:
- α. ο πληθυσμός στην Κρήτη βαθμιαία⁽⁷⁾
- β. η⁽⁸⁾ και η⁽⁹⁾ γίνονται πιο συστηματικές
- γ. οι κάτοικοι οργανώνονται σε μικρούς⁽¹⁰⁾
- δ. οι Μινωίτες έχουν επαφή με άλλες περιοχές του⁽¹¹⁾ και της Ανατολικής⁽¹²⁾ (όπως οι Κυκλάδες, η Κύπρος και η⁽¹³⁾).

- Ποιο είναι το αποτέλεσμα της επαφής των Μινωιτών με άλλες περιοχές του Αιγαίου και της Μεσογείου;

Οι Μινωίτες εμπορεύονται διάφορα προϊόντα:

---> εξάγουν:⁽¹⁴⁾,⁽¹⁵⁾, ξυλεία, λίθινα αγγεία, ίσως υφάσματα και δέρματα

---> εισάγουν:⁽¹⁶⁾ ή άλλες πρώτες ύλες⁵ για την κατασκευή⁽¹⁷⁾, εργαλείων και καλλιτεχνημάτων

---> μερικοί οικισμοί αποκτούν σιγά σιγά μεγαλύτερη⁽¹⁸⁾ και πλούτο από τους άλλους.

Ποιο είναι το αποτέλεσμα της ιδιαίτερης ανάπτυξης κάποιων οικισμών;

Η ιδιαίτερη ανάπτυξη ορισμένων οικισμών οδηγεί στη δημιουργία των πρώτων⁽¹⁹⁾. πρόκειται για τη μεγαλύτερη αλλαγή στην ιστορία του μινωικού πολιτισμού.

Ποιες είναι οι περίοδοι των ανακτόρων και τι γνωρίζετε γι' αυτές;

1. Περίοδος των πρώτων ανακτόρων:

- γύρω στο 2000 π.Χ., παρατηρείται η εμφάνιση των πρώτων ανακτόρων

- γύρω από τα ανάκτορα, αναπτύσσονται μεγάλοι⁽²⁰⁾ που μπορούν να χαρακτηριστούν πόλεις

- μέχρι σήμερα είναι γνωστά με βεβαιότητα τέσσερα τέτοια ανάκτορα, στην⁽²¹⁾, τη⁽²²⁾, τα⁽²³⁾ και τη⁽²⁴⁾

- τα πρώτα ανάκτορα καταστρέφονται γύρω στο⁽²⁵⁾ π.Χ. από⁽²⁶⁾, αλλά ξαναχτίζονται πιο επιβλητικά

5 Πρώτες ύλες όπως χαλκό από την Κύπρο και άργυρο από τις Κυκλάδες.

2. Περίοδος των δεύτερων ανακτόρων:

- η περίοδος των δεύτερων, νέων ανακτόρων, (1700 -⁽²⁷⁾ π.Χ), είναι αυτή της μεγαλύτερης ακμής του μινωικού πολιτισμού

- την εποχή αυτή:

α. οι Μινωίτες κυριαρχούν στο⁽²⁸⁾

β. ιδρύουν⁽²⁹⁾ (Κύθηρα, Ρόδος)

γ. έχουν στενές σχέσεις με την ηπειρωτική Ελλάδα, επηρεάζοντας έντονα τον⁽³⁰⁾ πολιτισμό που κάνει τότε την εμφάνισή του.

Ποια χαρακτηριστικά εμφανίζουν τα μινωικά ανάκτορα ως προς την αρχιτεκτονική τους:

- Τα ανάκτορα είναι μεγάλα συγκροτήματα κτιρίων, αποτελούνται δηλαδή από πολλές⁽³¹⁾ δωματίων.

Παρά τις επιμέρους διαφορές, όλα τα μινωικά ανάκτορα έχουν τα ακόλουθα κοινά χαρακτηριστικά:

α. έχουν προσανατολισμό στον άξονα⁽³²⁾-Νότου

β. έχουν μία ορθογώνια κεντρική⁽³³⁾

γ. γύρω από την αυλή αναπτύσσονται οι πτέρυγες των⁽³⁴⁾

δ. είναι⁽³⁵⁾, έχουν μεγάλες κλίμακες (σκάλες), φωταγωγούς, σύστημα⁽³⁶⁾ και αποχέτευσης και αρκετοί χώροι τους φέρουν⁽³⁷⁾ από τις οποίες αντλούμε πλήθος πληροφοριών για πολλές από τις πτυχές της ζωής των Μινωιτών

ε. δεν είναι⁽³⁸⁾.

Ποιος ήταν ο ρόλος των ανακτόρων στην πολιτική, την κοινωνική και τη γενικότερη ζωή των μινωικών οικισμών:

- Είναι τα⁽³⁹⁾, οικονομικά,⁽⁴⁰⁾

και καλλιτεχνικά κέντρα της περιοχής στην οποία βρίσκονται· ήταν η κατοικία του⁽⁴¹⁾ της ευρύτερης περιοχής, όπου συγκεντρωνόταν η παραγωγή και τα⁽⁴²⁾ για να διατεθούν στο εσωτερικό του νησιού ή στο εξωτερικό.

- Τα ανάκτορα ήταν επίσης κέντρα κατασκευής πολύτιμων αντικειμένων και καλλιτεχνημάτων, καθώς και⁽⁴³⁾ κέντρα, όπου μαζευόταν πλήθος κόσμου με την ευκαιρία διαφόρων τελετών.

- Στα μινωικά ανάκτορα ζούσε, κυκλοφορούσε και εργαζόταν μεγάλο πλήθος⁽⁴⁴⁾, υπαλλήλων και⁽⁴⁵⁾.

- παράλληλα, υπήρχαν διάσπαρτες σε ολόκληρη την Κρήτη αγροικίες ή επαύλεις που συγκέντρωναν τη⁽⁴⁶⁾ και κτηνοτροφική παραγωγή της περιοχής τους και έλεγχαν τη διακίνηση των προϊόντων για λογαριασμό των⁽⁴⁷⁾.

Με βάση τις παραπάνω πληροφορίες, ποιο είναι το συμπέρασμα που βγαίνει σχετικά με το ρόλο των ανακτόρων στη μινωική Κρήτη;

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται φανερό ότι το πολιτικό, διοικητικό και οικονομικό σύστημα της μινωικής Κρήτης ήταν⁽⁴⁸⁾, με κέντρο τα⁽⁴⁹⁾.

Ποια είδη γραφής εμφανίστηκαν στη μινωική Κρήτη;

Ποια ήταν τα αίτια που οδήγησαν στη δημιουργία συστήματος γραφής στη μινωική Κρήτη;

Η ανάπτυξη του⁽⁵⁰⁾ και η περίπλοκη διοικητική και κοινωνική οργάνωση οδήγησαν γύρω στο 1700 π.Χ. στη χρήση ενός συστήματος⁽⁵¹⁾.

α. - Το πρώτο αυτό σύστημα γραφής αρχικά έμοιαζε με τα⁽⁵²⁾.

- Το συναντάμε στο δίσκο της⁽⁵³⁾, το σπουδαιότερο δείγμα ιερογλυφικής γραφής από τη μινωική Κρήτη.

- Τα σύμβολα του δίσκου της Φαιστού δεν έχουν σχέση με τα αιγυπτιακά ιερογλυφικά· πρόκειται για σύμβολα που απεικονίζουν αντικείμενα της καθημερινής ζωής, ανθρώπινες μορφές και μέλη του σώματος, εργαλεία, ζώα και φυτά.

- Το περιεχόμενο του δίσκου της Φαιστού, όπως άλλωστε και η πρώτη μορφή μινωικής γραφής στο σύνολό της,⁽⁵⁴⁾ έχει ακόμη αποκρυπτογραφηθεί· η επικρατέστερη

- άποψη είναι ότι ο δίσκος της Φαιστού αφορά⁽⁵⁵⁾ σε κάποια θεότητα.
- β. Λίγο αργότερα άρχισε να χρησιμοποιείται ένα νέο σύστημα γραφής, η⁽⁵⁶⁾.
- Η συγκεκριμένη γραφή ήταν⁽⁵⁷⁾, δηλαδή κάθε σημείο αντιστοιχούσε σε μία⁽⁵⁸⁾.
- Η Γραμμική Α' λειτούργησε ως πρότυπο για την ανάπτυξη της⁽⁵⁹⁾ γραφής.
- Σημεία αυτού του συστήματος γραφής έχουν βρεθεί κυρίως επάνω σε⁽⁶⁰⁾ ή χαραγμένα σε πινακίδες απογραφής⁽⁶¹⁾.
- Η Γραμμική Α'⁽⁶²⁾ έχει αποκρυπτογραφηθεί.

Ποιες υπήρξαν οι οικονομικές-εμπορικές δραστηριότητες των Μινωιτών;

- Την εποχή των νέων ανακτόρων (1700-1450 π.Χ.):
- α. οι Μινωίτες κυριαρχούν με τα πλοία τους σε όλο το⁽⁶³⁾
- β. η⁽⁶⁴⁾ δραστηριότητα που είχε ξεκινήσει από την προηγούμενη χιλιετία, είναι τώρα πιο έντονη
- γ. ιδιαίτερη ζήτηση σε όλο το Αιγαίο έχουν τα έργα καλλιτεχνικής παραγωγής (.....⁽⁶⁵⁾τεχνία,⁽⁶⁶⁾τεχνία,⁽⁶⁷⁾τεχνία).

Ποια αρχαιολογικά ευρήματα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι Μινωίτες είχαν αναπτύξει ιδιαίτερες εμπορικές σχέσεις με την Αίγυπτο;

Μινωίτες έμποροι και ναυτικοί απεικονίζονται σε⁽⁶⁸⁾ τάφους προσφέροντας έργα καλλιτεχνικής παραγωγής της μινωικής Κρήτης σε Αιγύπτιους αξιωματούχους, γεγονός που αποδεικνύει την ύπαρξη εμπορικών σχέσεων της μινωικής Κρήτης με την Αίγυπτο.

Ποιο είναι το τέλος του Μινωικού πολιτισμού:

- Γύρω στο⁽⁶⁹⁾π.Χ. τα μινωικά ανάκτορα καταστρέφονται, εκτός από αυτό της Κνωσού, πιθανόν από⁽⁷⁰⁾.

- Καθώς η πολιτική και διοικητική οργάνωση ξεκινούσε από τα ανάκτορα, η καταστροφή τους συνεπάγεται και την εξασθένηση του κεντρικού συστήματος διοίκησης της μινωικής Κρήτης.

Ποιες είναι οι συνέπειες από την καταστροφή της ισχυρής παρουσίας των μινωικών ανακτόρων στην Κρήτη;

Η πτώση της δύναμης των μινωικών ανακτόρων φαίνεται ότι έδωσε την ευκαιρία στους⁽⁷¹⁾ να καταλάβουν την Κνωσό.

---> Οι Μυκηναίοι, έχοντας ως αφετηρία την Κνωσό, κυριαρχούν σε ένα μεγάλο τμήμα της κεντρικής και ανατολικής Κρήτης μέχρι το 1370 π.Χ., οπότε το ανάκτορο της Κνωσού καταστρέφεται οριστικά.

---> Η Κρήτη αποτελεί επαρχία του μυκηναϊκού κόσμου (διατηρώντας όμως ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Να περιγράψετε ένα τυπικό μινωικό ανάκτορο ως προς τα αρχιτεκτονικά του χαρακτηριστικά.
2. Να σχολιάσετε το ρόλο των ανακτόρων στην πολιτική, κοινωνική και οικονομική ζωή της μινωικής Κρήτης.

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Να περιγράψετε πώς φαντάζεστε τη ζωή σε ένα κρητικό μινωικό ανάκτορο μια ημέρα γιορτής.
2. Να ζωγραφίσετε το δίσκο της Φαιστού.

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ και να διορθώσετε όσες είναι λανθασμένες.

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
α. Τα μινωικά ανάκτορα ήταν οχυρωμένα.		
β. Ο δίσκος της Φαιστού είναι γραμμένος σε Γραμμική Α'.		
γ. Η Γραμμική Α' αποτελεί συμφωνική γραφή, καθώς κάθε σημείο αντιστοιχούσε σε ένα σύμφωνο.		
δ. Ο δίσκος της Φαιστού έχει αποκρυπτογραφηθεί.		

2. Να συμπληρωθούν τα κενά στο παρακάτω κείμενο (κάθε κενό αντιστοιχεί σε **μία** μόνο λέξη).

Ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην Κρήτη είναι γνωστός με το όνομα «.....
(¹) πολιτισμός». Ο πολιτισμός αυτός πήρε το όνομά του από το μυθικό βασιλιά της Κνωσού(²). Ο «μινωικός πολιτισμός» ήρθε στο φως στις αρχές του 20^{ου} αιώνα με τις ανασκαφές που πραγματοποίησε ο Βρετανός αρχαιολόγος Άρθουρ(³) στην Κνωσό. Μέχρι σήμερα είναι γνωστά με βεβαιότητα τέσσερα μινωικά ανάκτορα, στην(⁴), τη(⁵), τα(⁶) και τη(⁷).

3. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση από τις παρακάτω προτεινόμενες απαντήσεις:

i. Τι από τα παραπάνω **δεν** χαρακτηρίζει τα μινωικά ανάκτορα;

α. Μια ορθογώνια κεντρική αυλή.

β. Η ισχυρή τους οχύρωση.

γ. Οι πολλοί τους όροφοι.

δ. Η διακόσμησή τους με τοιχογραφίες.

ii. Μέσα στα μινωικά ανάκτορα:

α. Συγκεντρωνόταν η παραγωγή και τα εμπορεύματα της περιοχής.

β. Κατασκευάζονταν έργα τέχνης.

γ. Τελούνταν θρησκευτικές τελετές.

δ. Όλα τα παραπάνω.

iii. Η μινωική Κρήτη:

α. Χρησιμοποίησε μόνο τη Γραμμική Α'.

β. Δε χρησιμοποίησε κανένα σύστημα γραφής.

γ. Αρχικά χρησιμοποίησε μια γραφή που έμοιαζε με ιερογλυφικά.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. Νεολιθική	6. Έβανς	11. Αιγαίου
2. Κνωσός	7. αυξάνεται	12. Μεσογείου
3. οικονομικής	8. γεωργία	13. Αίγυπτος
4. μινωικός	9. κτηνοτροφία	14. λάδι
5. Μίνωα	10. οικισμούς	15. κρασί
16. μέταλλα	21. Κνωσό	26. σεισμό
17. όπλων	22. Φαιστό	27. 1450
18. έκταση	23. Μάλια	28. Αγαίο
19. ανακτόρων	24. Ζάκρο	29. αποικίες
20. οικισμοί	25. 1700	30. μυκηναϊκό
31. πτέρυγες	36. ύδρευσης	41. άρχοντα
32. Βορρά	37. τοιχογραφίες	42. εμπορεύματα
33. αυλή	38. οχυρωμένα	43. θρησκευτικά
34. δωματίων	39. διοικητικά	44. αξιωματούχων
35. πολύωροφα	40. θρησκευτικά	45. τεχνιτών
46 γεωργική	51. γραφής	56. Γραμμική Α'
.		
47 ανακτόρων	52. ιερογλυφικά	57. συλλαβική
.		
48 συγκεντρωτικό	53. Φαιστού	58. συλλαβή
.		
49 ανάκτορα	54. δεν	59. μυκηναϊκής
.		
50 εμπορίου	55. ύμνο	60. αγγεία
.		

61. εμπορευμάτων

62. δεν

63. Αιγαίο

64. εμπορική

65. μέταλλο

66. λίθο

67. κοσμηματο

68. αιγυπτιακούς

69. 1450

70. σεισμό

71. Μυκηναίους

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΣΩΣΤΟ-ΛΑΘΟΣ α: Λ β: Λ γ: Λ δ: Λ

2. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΚΕΝΩΝ

1. μινωικός

2. Μίνωα

3. Έβανς

4. Κνωσό

5. Φαιστό

6. Μάλια

7. Ζάκρο

3. ΠΟΛΛΑΠΛΗΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

i. - β ii. - δ iii. - γ

I. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ (3000-1100 π.Χ.)

4. Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΜΙΝΩΙΤΩΝ

Οι Μινωίτες πίστευαν κυρίως σε ένα σύμπλεγμα γυναικείων θεοτήτων που είχαν άμεση σχέση με τη βλάστηση και τη διαδοχή των εποχών. Στα χρόνια της ακμής του μινωικού πολιτισμού δεν υπήρχαν στην Κρήτη μεγάλοι ναοί, αλλά μόνο μικρά ανακτορικά ή οικιακά ιερά· ωστόσο, συχνά η λατρεία του θείου πραγματοποιείται και σε σπήλαια (όπως στο Δικταίο Άντρο). Οι θρησκευτικές τελετές περιλάμβαναν χορούς και αγώνες, όπως τα *ταυροκαθάψια*⁶. Το ιερατείο αποτελούνταν κυρίως από γυναίκες, υπήρχαν όμως και άνδρες ιερείς. Το κύριο ιερό δέντρο φαίνεται να είναι η ελιά ενώ από τα ζώα σημαντικό ρόλο στη μινωική θρησκεία έχει ο ταύρος.

Οι μινωικές τοιχογραφίες προέρχονται κυρίως από το ανάκτορο της Κνωσού. Παριστάνουν συνήθως θρησκευτικές ή τελετουργικές πομπές, ειδυλλιακά τοπία με πλούσια βλάστηση και ζώα, καθώς και θέματα από τον κόσμο της θάλασσας.

Τα ωραιότερα αγγεία στη μινωική Κρήτη είναι τα πολύχρωμα *καμαραϊκά*· οφείλουν την ονομασία τους στο σπήλαιο των Καμαρών, όπου πρωτοβρέθηκαν. Διακοσμούνται συνήθως με πολύπλοκα καμπυλόγραμμα σχέδια γεμάτα φαντασία και σπανιότερα με θέματα από το ζωικό και φυτικό κόσμο. Μερικά είχαν πολύ λεπτά τοιχώματα που θυμίζουν κέλυφος αυγού (*ωοκέλυφα*). Χαρακτηριστικά είναι και τα *ρυτά*, μεγάλα αγγεία, ορισμένα με μορφή κεφαλής ζώου (συνήθως του ιερού μινωικού ταύρου), τα οποία χρησιμοποιούνταν σε διάφορες τελετουργίες.

6. Τα *ταυροκαθάψια* ήταν άθλημα της μινωικής εποχής, στο οποίο ο αθλητής εκτελούσε άλματα πάνω από τον ταύρο. Έχουν βρεθεί αρκετές παραστάσεις του εν λόγω αθλήματος στη μινωική Κρήτη όπως σε τοιχογραφίες, σε αγαλματίδια και σε σφραγίδες. Το άθλημα, αντίθετα με την ταυρομαχία, δεν απαιτούσε το φόνο των ταύρων. Σκοπός του ήταν να αναδείξει την τόλμη και την ευλυγισία των αθλητών οι οποίοι ανέβαιναν στη ράχη του ζώου και, κρατώντας τα κέρατά του, εκτελούσαν διάφορες ακροβατικές ασκήσεις.

I. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ (3000-1100 π.Χ.)

5. Ο ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Ποια περίοδο καλύπτει ο μυκηναϊκός πολιτισμός και πού οφείλει το όνομά του:

- Ο μυκηναϊκός πολιτισμός αναπτύχθηκε στην ηπειρωτική Ελλάδα την ύστερη εποχή του⁽¹⁾ (1600-1100 π.Χ.)⁷. ονομάστηκε μυκηναϊκός γιατί οι⁽²⁾ ήταν το σημαντικότερο κέντρο του πολιτισμού αυτού.

Τι γνωρίζετε για την περίοδο των βασιλικών τάφων; Σε ποιον οφείλουμε τις γνώσεις μας για τη συγκεκριμένη περίοδο αλλά και γενικότερα για τον μυκηναϊκό πολιτισμό:

- Η αρχή του μυκηναϊκού πολιτισμού σημαδεύεται από την περίοδο των πλούσιων βασιλικών⁽³⁾ (1600-1450 π.Χ.):

- οι βασιλικοί τάφοι βρέθηκαν στην ακρόπολη των⁽⁴⁾

- τους έφερε στο φως ο αρχαιολόγος Ερρίκος⁽⁵⁾.

- Την περίοδο των βασιλικών τάφων δεν έχουν βρεθεί κτίσματα που να θεωρείται ότι ήταν⁽⁶⁾.

Πότε και πού ξεκινά η ανακτορική φάση του μυκηναϊκού πολιτισμού:

-⁽⁷⁾ φάση (1400-1200 π.Χ.):

- χτίζονται τα πρώτα ανάκτορα (Μυκήνες, Πύλος,⁽⁸⁾, Τίρυνθα)

- χτίζονται συνήθως στην κορυφή κάποιας οχυρωμένης⁸⁽⁹⁾

- αποτελούν⁽¹⁰⁾ κέντρα της επικράτειας στην οποία ανήκουν⁹

- η περιοχή γύρω από το ανάκτορο είναι οργανωμένη σε οικισμούς / χωριά, τους λεγόμενους⁽¹¹⁾

- μετά το 1200 π.Χ. τα ανάκτορα καταστρέφονται ή παρακμάζουν.

Ποιες επιδράσεις άσκησε ο μινωικός πολιτισμός στον πολιτισμό των Μυκηναίων:

- Οι Μυκηναίοι έχουν εμπορικές σχέσεις με τους Μινωίτες.

7 ύστερη = προς το τέλος (της εποχής του Χαλκού).

8 Οι μυκηναϊκές ακροπόλεις είναι οχυρωμένες με γιγαντιαία τείχη τα οποία είναι γνωστά ως *κυκλώπεια*, λόγω των τεράστιων ογκόλιθων που χρησιμοποιούνταν για το χτίσμά τους.

9 Η μυκηναϊκή Ελλάδα είναι χωρισμένη σε επικράτειες με κέντρο την Πελοπόννησο.

Ποιο είναι το αποτέλεσμα των εμπορικών σχέσεων μεταξύ των δύο πολιτισμών, του μινωικού που είναι λαμπρός αλλά βαίνει προς την παρακμή του και του μυκηναϊκού ο οποίος έχει συνεχώς αυξανόμενη δύναμη και επιρροή;

- Οι Μυκηναίοι επηρεάζονται από τους Μινωίτες σε μεγάλο βαθμό, κυρίως στους τομείς της τεχνολογίας, της τέχνης και της⁽¹²⁾.

- Ωστόσο, δεν λείπουν και τα πρωτότυπα δείγματα του μυκηναϊκού πολιτισμού, στον τομέα της μνημειακής αρχιτεκτονικής¹⁰, όπως είναι οι⁽¹³⁾ τάφοι και οι⁽¹⁴⁾ οχυρώσεις των ακροπόλεων.

Ποιοι τομείς αποτελούσαν τη βάση της οικονομίας του μυκηναϊκού πολιτισμού;

- Η γεωργία και η⁽¹⁵⁾ αποτελούν τη βάση της οικονομίας των Μυκηναίων.

- Στα ανάκτορα εργάζονται κάποιοι βιοτέχνες αλλά και τεχνίτες που ασχολούνται με την ελεφαντουργία, τη λιθοτεχνία και τη⁽¹⁶⁾.

- Αναπτύσσεται σε μεγάλο βαθμό το εμπόριο και η⁽¹⁷⁾. μάλιστα, μετά την παρακμή των Μινωιτών και την επικράτηση των Μυκηναίων, η μυκηναϊκή ναυτιλία εξαπλώνεται σε όλη τη⁽¹⁸⁾ 11.

10 μνημειακή αρχιτεκτονική = η αρχιτεκτονική που επιβάλλεται με το μέγεθός της

11 Μια τέτοια θαλάσσια εξάπλωση δεν έγινε πάντα με ειρηνικό τρόπο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Τρωικός πόλεμος, ο οποίος απηχεί υπερπόντιες πολεμικές επιχειρήσεις της εποχής.

• **Ποια είναι τα κοινά στοιχεία που ενώνουν τα ελληνικά φύλα κατά τη μυκηναϊκή εποχή:**

- Τα ελληνικά φύλα της μυκηναϊκής εποχής έχουν τα παρακάτω κοινά χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν τον ενιαίο μυκηναϊκό πολιτισμό:

α) κοινή⁽¹⁹⁾ και γραφή (.....⁽²⁰⁾ Β')

β) κοινή⁽²¹⁾ και μεταθανάτιες δοξασίες

γ) κοινά έθιμα και πρακτικές⁽²²⁾

δ) κοινή κοινωνικοπολιτική οργάνωση

ε) κοινοί⁽²³⁾.

Ποια ήταν η ιεράρχηση της μυκηναϊκής κοινωνίας:

-⁽²⁴⁾ (=βασιλιάς): κατοικεί στο ανάκτορο

- αυλικοί¹²

-⁽²⁵⁾ 13

-⁽²⁶⁾: οι κάτοικοι της περιοχής στην οποία βρίσκεται το ανάκτορο, δημιουργούν οικισμούς γύρω από αυτό, τους λεγόμενους *δήμους*. εκεί κατοικούν⁽²⁷⁾, κτηνοτρόφοι και⁽²⁸⁾

-⁽²⁹⁾: αποτελούν την κατώτερη κοινωνική βαθμίδα της μυκηναϊκής κοινωνίας.

Τι γνωρίζετε για τη Γραμμική Β':

- Είναι⁽³⁰⁾ γραφή (δηλαδή κάθε σύμβολο αντιστοιχεί σε μία συλλαβή).

- Βρέθηκε σε⁽³¹⁾ επιγραφές στα μυκηναϊκά ανάκτορα (Μυκήνες, Θήβα, Τίρυνθα, Πύλος) αλλά και στην Κνωσό και τα Χανιά· πρόκειται για επιγραφές που χρονολογούνται μετά το 1400 π.Χ.¹⁴

- Στις πινακίδες της Γραμμικής Β' καταγράφονται διάφορες εμπορικές και γενικότερα⁽³²⁾ δραστηριότητες των ανακτόρων. Πιο συγκεκριμένα, αφορούν κυρίως τη διακίνηση των γεωργικών και⁽³³⁾ προϊόντων), αλλά έμμεσα δίνουν πληροφορίες και για

12 Αυλικοί: ανώτεροι στρατιωτικοί και διοικητικοί αξιωματούχοι.

13 Ιερατείο: οι ιερείς, άνδρες και γυναίκες, που εκτελούσαν τις θρησκευτικές τελετουργίες και διαχειρίζονταν την περιουσία των ιερών.

14 Δηλαδή την περίοδο κατά την οποία θεωρείται ότι οι Μυκηναίοι καταλαμβάνουν τη μινωική Κρήτη.

τη διοικητική οργάνωση και τη⁽³⁴⁾ ζωή των Μυκηναίων.

- Η Γραμμική Β' ήταν μια γραφή την οποία γνώριζαν λίγοι, εξειδικευμένοι γραφείς που εργάζονταν στα⁽³⁵⁾.

- Το 1952 η Γραμμική Β' αποκρυπτογραφήθηκε από τους Βρετανούς Μάικλ⁽³⁶⁾ και Τζον Τσάντγουικ.

Ποιες είναι οι επικρατούσες απόψεις σχετικά με την προέλευση της Γραμμικής Β' και τη σχέση της με τη Γραμμική Α', τη γραφή της μινωικής Κρήτης;

α. η Γραμμική Β' αποτελεί ένα σύστημα γραφής που δημιουργήθηκε στην ηπειρωτική Ελλάδα και μεταφέρθηκε στην Κρήτη, όταν οι Μυκηναίοι κατέλαβαν το νησί

β. η Γραμμική Β' είναι η εξέλιξη της Γραμμικής Α' που είχε ήδη δημιουργηθεί στη μινωική Κρήτη.

- Μετά την πτώση των ανακτόρων (μετά το 1200 π.Χ.), η Γραμμική Β' χάνεται, ίσως επειδή η γνώση της περιοριζόταν σε λίγους και εξειδικευμένους γραφείς, χωρίς να αποτελεί κτήμα περισσότερων ανθρώπων.

Πώς εξαπλώνονται οι Μυκηναίοι κατά την περίοδο της ακμής τους:

- Μετά το 1450 π.Χ. οι Μυκηναίοι κυριαρχούν στην Κρήτη και γίνονται θαλασσοκράτορες στη λεκάνη της Μεσογείου.

- Ιδρύουν⁽³⁷⁾ και⁽³⁸⁾ σταθμούς στο Αιγαίο και στα παράλια της Μικράς Ασίας αλλά και στην Κύπρο (συστηματικός αποικισμός).

- Ταξιδεύουν¹⁵ για την αγορά πρώτων⁽³⁹⁾ αλλά και για την ανεύρεση νέων⁽⁴⁰⁾.

- Συνάπτουν σχέσεις με τους Χετταίους¹⁶. χαρακτηριστικό είναι ότι σε πινακίδες με τη γραφή των Χετταίων, γίνεται αναφορά στους Μυκηναίους με τον όρο *Αχιγιάβα* (δηλαδή *Αχαιοί*).

15 Κυρίως στην Εγγύς Ανατολή, Σικελία, Ισπανία και νότια Ιταλία και σποραδικά στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη.

16 Λαός ινδοευρωπαϊκής καταγωγής που εμφανίζεται στη Μ.Ασία κατά τη 2^η χιλιετία π.Χ. Εξουσιάζουν σχεδόν ολόκληρη τη Μ.Ασία, τη Βόρεια Μεσοποταμία και τη Βόρεια Συρία. Αναπτύσσουν διπλωματικές σχέσεις με τους Μυκηναίους, τους οποίους θεωρούν υπολογίσιμη ναυτική δύναμη.

Ποιοι είναι οι λόγοι που οδηγούν το μυκηναϊκό πολιτισμό σε παρακμή το 1200 π.Χ.:

- Στα 1200 π.Χ. παρατηρείται ξαφνική πτώση της δύναμης των Μυκηναίων:

α.⁽⁴¹⁾, ακροπόλεις και οικισμοί καταστρέφονται

β. εξαφανίζεται η⁽⁴²⁾ Β'

γ. παρατηρείται πτώση του μυκηναϊκού εμπορίου και οικονομική κρίση

Ποια μπορεί να είναι τα αίτια της καταστροφής του μυκηναϊκού πολιτισμού;

Οι ακριβείς λόγοι δεν είναι γνωστοί, ωστόσο θεωρούμε ότι η καταστροφή του μυκηναϊκού πολιτισμού μπορεί να οφείλεται σε παράγοντες όπως:

α) η μετακίνηση νέων ελληνικών⁽⁴³⁾ (κάθοδος των⁽⁴⁴⁾)

β) οι εσωτερικές αναταραχές

γ) η αναστάτωση που επικρατεί εκείνη την περίοδο στην ανατολική Μεσόγειο, λόγω της πτώσης των Χετταίων και εξαιτίας των επιθέσεων των λεγόμενων “.....⁽⁴⁵⁾” εναντίον της Αιγύπτου.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Να περιγράψετε τη δομή της μυκηναϊκής κοινωνίας.
2. Να αναφέρετε όσα γνωρίζετε για την εξέλιξη της γραφής στον μυκηναϊκό πολιτισμό.

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Να σχεδιάσετε μια πινακίδα μυκηναϊκής γραφής, χρησιμοποιώντας σύμβολα της Γραμμικής Β'.

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να συμπληρωθούν τα κενά στο παρακάτω κείμενο (κάθε κενό αντιστοιχεί σε **μία** μόνο λέξη).

Την αρχή του μυκηναϊκού πολιτισμού σημαδεύουν οι πλούσιοι
(¹)(²) που ανέσκαψε στην ακρόπολη των Μυκηνών ο Ερρίκος(³).
Τα πρώτα ανακτορικά συγκροτήματα κτίζονται σχεδόν ταυτόχρονα γύρω στο 1400 π.Χ., όπως προκύπτει κυρίως από τις ανασκαφές στις(⁴), την Τίρυνθα, την
(⁵) και τη(⁶). Τα ανάκτορα, χτισμένα συνήθως στην κορυφή(⁷) ακροπόλεων, ήταν τα πολυδύναμα(⁸) κέντρα των διαφόρων επικρατειών στις οποίες είχε χωριστεί η μυκηναϊκή Ελλάδα.

2. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της ομάδας Α με εκείνα της ομάδας Β:

A	B
α. Κυκλάδες	1. Μυκηναίος ηγέτης
β. Γραμμική Β'	2. τείχη
γ. βασιλικοί τάφοι	3. οχυρώσεις
δ. άναξ	4. ειδώλια
ε. Κνωσός	5. Μυκήνες
στ. κυκλώπεια	6. Άρθουρ Έβανς
ζ. κυκλώπειες	7. Μάικλ Βέντρις

3. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της ομάδας Γ με εκείνα της ομάδας Δ:

Γ

- α. μινωικός πολιτισμός
- β. μυκηναϊκός πολιτισμός

Δ

- 1. Ζάκρος
- 2. κυκλώπεια τείχη
- 3. Γραμμική Α'
- 4. θολωτοί τάφοι
- 5. ανοχύρωτα ανάκτορα
- 6. Τίρυνθα

Δ. Ερωτήσεις σχολιασμού πηγής:

1. Με βάση το κείμενο της πηγής του σχολικού βιβλίου (σελ. 30), να σχολιάσετε την επίδραση που άσκησε ο μινωικός πολιτισμός στο μυκηναϊκό κόσμο.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. Χαλκού	6. ανάκτορα	11. δήμους
2. Μυκήνες	7. ανακτορική	12. γραφής
3. τάφων	8. Θήβα	13. θολωτοί
4. Μυκηνών	9. ακρόπολης	14. κυκλώπειες
5. Σλήμαν	10. διοικητικά	15. κτηνοτροφία
16. μεταλλουργία	21. θρησκεία	26. δήμοι
17. ναυτιλία	22. ταφής	27. γεωργοί
18. Μεσόγειο	23. θεσμοί	28. τεχνίτες
19. γλώσσα	24. άναξ	29. δούλοι
20. Γραμμική	25. ιερατείο	30. συλλαβική
31. πήλινες	36. Βέντρις	41. ανάκτορα
32. οικονομικές	37. αποικίες	42. Γραμμική
33. κτηνοτροφικών	38. εμπορικούς	43. φύλων
34. θρησκευτική	39. υλών	44. Δωριέων
35. ανάκτορα	40. αγορών	45. λαών της θάλασσας

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΚΕΝΩΝ

1. βασιλικοί	5. Πύλο
2. τάφοι	6. Θήβα
3. Σλήμαν	7. οχυρωμένων
4. Μυκήνες	8. διοικητικά

2. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ

α: 4 β: 7 γ: 5 δ: 1 ε: 6 στ: 2 ζ: 3

3. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ

α: 1, 3, 5 β: 2, 4, 6

I. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ (3000-1100 π.Χ.)

6. ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Οι Μυκηναίοι λατρεύουν όλους τους μεγάλους Θεούς της αρχαίας Ελλάδας όπως τους Δία, Ήρα, Ποσειδώνα, Άρτεμη, Άρη αλλά και το Διόνυσο· ωστόσο, δεν εμφανίζεται η λατρεία του θεού Απόλλωνα. Επίσης, στη μυκηναϊκή θρησκεία κυριαρχεί μια θεότητα, άγνωστη κατά τα άλλα, που προσφωνείται ως *Πότνια* (δηλαδή *σεβάσμια*). Οι χώροι λατρείας είναι συνήθως μικρά ιερά ενώ το ιερατείο αποτελείται από άνδρες και γυναίκες.

Κοσμήματα από χρυσό, ασήμι και άλλα πολυτελή αντικείμενα μαρτυρούν τον πλούτο των Μυκηναίων. Χαρακτηριστικά είναι τα χρυσά κύπελλα αλλά και τα ξίφη με ανάγλυφες παραστάσεις κυνηγιού. Επίσης, ιδιαίτερο δημιούργημα του μυκηναϊκού πολιτισμού αποτελούν οι χρυσές προσωπίδες νεκρών βασιλιάδων οι οποίες βρέθηκαν σε μυκηναϊκούς τάφους.

Οι Μυκηναίοι χτίζουν τα ανάκτορά τους σε υψώματα (ακροπόλεις). Οχυρώνουν τα ανάκτορα με γιγαντιαία τείχη, γνωστά ως *κυκλώπεια*. Το μυκηναϊκό μέγαρο έχει τη μορφή ορθογώνιου παραλληλόγραμμου κτηρίου. Από έξω προς τα μέσα συναντάμε διαδοχικά:

α: μια ανοιχτή προς την είσοδο αυλή, στην είσοδο της οποίας υπάρχουν δύο κίονες

β: έναν προθάλαμο ο οποίος βλέπει στην αυλή του ανακτόρου

γ: μια μεγάλη αίθουσα, το κύριο δωμάτιο, το οποίο αποτελεί το χώρο υποδοχής

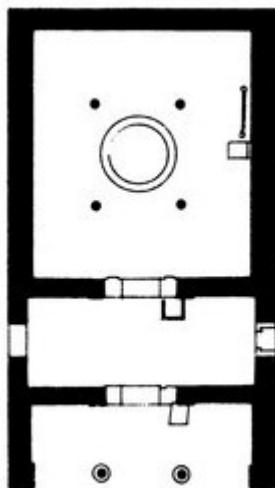
δ: μια χαμηλή κυκλική εστία, η οποία βρίσκεται στο κέντρο της μεγάλης αίθουσας και περιβάλλεται από τέσσερις κίονες

ε: το βάθρο του θρόνου (δεν σώζεται σε όλα τα ανάκτορα).

Επίσης, υπάρχουν οι δευτερεύοντες χώροι κατοικίας των ηγεμόνων.

Όσον αφορά την ταφή των νεκρών, αρχικά εμφανίζονται οι λακκοειδείς τάφοι· ο νεκρικός θάλαμος είναι υπόγειος και καλύπτεται, σχηματίζοντας ένα μικρό λοφίσκο, τον *τύμβο*. Πάνω του τοποθετούνται λίθινες πλάκες (*επιτύμβιες στήλες*)¹⁷, οι οποίες διακοσμούνται με ανάγλυφες σπείρες ή πολεμικές και κυνηγετικές σκηνές. Αργότερα εμφανίζονται οι θολωτοί τάφοι¹⁸ που αποτελούνται από:

- α. ένα μακρύ διάδρομο, πλαισιωμένο με λίθινους ψηλούς τοίχους
- β. τον νεκρικό θάλαμο που είναι υπέργειος, έχει κυκλικό σχήμα και θολωτή οροφή
- γ. μια είσοδος μνημειακή, με χτιστές παραστάδες και υπέρθυρα με *ανακουφιστικό τρίγωνο*¹⁹
- δ. μετά την ταφή του νεκρού, ο χώρος σκεπάζεται με χώμα έτσι ώστε να δίνει την εντύπωση χαμηλού λόφου.

Κάτοψη μυκηναϊκού ανάκτορου.

17. Πρόκειται για την πρώτη εμφάνιση επιτύμβιων στηλών στον ελλαδικό χώρο.

18. Χαρακτηριστικό δείγμα θολωτού τάφου αποτελεί ο *θησαυρός του Ατρέα* στις Μυκήνες, ο οποίος θεωρείται ο τάφος του Αγαμέμνονα.

19. Πρόκειται για ένα τρίγωνο που σχηματίζεται από τα ανοίγματα θυρών και παραθύρων και χρησιμοποιείται για την καλύτερη στήριξη της εισόδου ενός κτηρίου.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1100 ΕΩΣ ΤΟ 800 π.Χ.

1. ΟΙ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ποια εικόνα παρουσιάζει η Ελλάδα από το 1100 μέχρι περίπου το 950 π.Χ.;

Από το 1100 π.Χ. μέχρι περίπου το 950 π.Χ., η Ελλάδα βρίσκεται σε κρίση, γεγονός που πιστοποιείται από στοιχεία όπως τα παρακάτω:

α) ο πληθυσμός⁽¹⁾ δραστικά

β) η⁽²⁾ επανέρχεται σε πρωτογενή σχήματα

Τι σημαίνει ότι η οικονομία ακολουθεί πρωτογενή σχήματα;

Τα πρωτογενή σχήματα στην οικονομία σημαίνουν ότι η οικονομία:

i. περιορίζεται στη⁽³⁾ και την κτηνοτροφία

ii. αποκτά ξανά μια καθαρά⁽⁴⁾ μορφή

γ) η⁽⁵⁾ εξουσία εξασθενεί

Ποιες είναι οι συνέπειες από την εξασθένηση της κεντρικής εξουσίας;

Λόγω της εξασθένησης της κεντρικής εξουσίας, παρατηρείται ότι η οργάνωση της κοινωνίας στηρίζεται πια στην⁽⁶⁾, στο χωριό, στην ομάδα.

Η δύσκολη αυτή περίοδος δεν κράτησε πολύ, καθώς ήδη από το 950 π.Χ. παρατηρείται μια⁽⁷⁾,⁽⁸⁾ και πνευματική αναγέννηση.

Κατά τον 12^ο αιώνα π.Χ., ποιες είναι οι μετακινήσεις των ελληνικών φύλων που οδηγούν στη διαμόρφωση των φυλετικών κοινοτήτων;

Κατά τον 12^ο αιώνα π.Χ., τα ελληνικά φύλα μετακινούνται, προκειμένου να εγκατασταθούν στον ελλαδικό χώρο. Σταθεροποιείται η διανομή τους στην εδαφική έκταση· παράλληλα, διαμορφώνονται τα μόνιμα χαρακτηριστικά των φυλετικών κοινοτήτων του ελλαδικού χώρου.

Ποιος είναι ο βασικός παράγοντας που παίζει πρωταρχικό ρόλο στη μετακίνηση των πληθυσμών στον ελλαδικό χώρο;

Ο⁽⁹⁾ παράγοντας επηρεάζει τις μετακινήσεις των ελληνικών φύλων οι οποίες, γενικότερα, έχουν κατεύθυνση από βόρεια προς νοτιότερες περιοχές.

Πιο συγκεκριμένα:

- Δωριείς: Πίνδος ---> α.⁽¹⁰⁾ και τμήμα της Στερεάς
---> β.⁽¹¹⁾ (Μήλος, Θήρα)
---> γ.⁽¹²⁾

- Θεσσαλοί: Πίνδος ---> α.⁽¹³⁾

Οι παλαιοί κάτοικοι της Θεσσαλίας ήταν οι⁽¹⁴⁾ και οι Αιολείς. Με την κάθοδο των Θεσσαλών, οι μέχρι τότε κάτοικοι εξαναγκάζονται να μετακινηθούν. Οι Βοιωτοί κατευθύνονται στην περιοχή της Βοιωτίας ενώ οι Αιολείς καταφεύγουν στη⁽¹⁵⁾, την Τένεδο και στα βόρεια της Μικράς Ασίας.

- Ίωνες: βόρεια παράλια της Πελοποννήσου --->⁽¹⁶⁾, Εύβοια, Κυκλάδες

Ποιο χαρακτήρα παρουσιάζουν οι νέες κοινότητες που συγκροτήθηκαν μετά τις μεταναστεύσεις του 12^ο αιώνα π.Χ.; Ποιος βρισκόταν στην αρχηγία των κοινοτήτων;

- Οι νέες κοινότητες που δημιουργούνται είναι⁽¹⁷⁾. επομένως, και το κράτος που δημιουργείται από την ένωση πολλών κοινοτήτων είναι επίσης φυλετικό.

- Αρχηγός του κράτους είναι ο⁽¹⁸⁾. αρχικά, εκλέγεται από τη συνέλευση των⁽¹⁹⁾, ωστόσο αργότερα το αξίωμά του μεταβάλλεται σε⁽²⁰⁾.

- Κυριότερη αρμοδιότητα του βασιλιά είναι η⁽²¹⁾, γι' αυτό και ως βασιλιάς εκλέγεται ο ικανότερος⁽²²⁾.

Ποιοι λόγοι οδήγησαν σε αυτό που ονομάστηκε ο πρώτος ελληνικός αποικισμός;

Στον πρώτο ελληνικό αποικισμό οδήγησαν:

α) η έκρυθμη κατάσταση μετά τις μετακινήσεις των ελληνικών φύλων κατά τον 12^ο αιώνα π.Χ.

β) ο περιορισμένος⁽²³⁾ χώρος

γ) ο⁽²⁴⁾ μαρασμός και

δ) το αίσθημα⁽²⁵⁾.

Ποιες ήταν οι συνέπειες της παραπάνω δύσκολης κατάστασης που είχε διαμορφωθεί στον ελλαδικό χώρο;

Αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής ήταν οι μαζικές μεταναστεύσεις των Ελλήνων προς τα νησιά του⁽²⁶⁾ και τα δυτικά παράλια της⁽²⁷⁾. Η μετακίνηση των Ελλήνων πραγματοποιήθηκε κατά τον 10^ο αιώνα π.Χ. και έγινε κατά φυλετικές ομάδες (π.χ. Δωριείς, Αιολείς, Ίωνες). Η κίνηση αυτή έμεινε γνωστή ως *Πρώτος ελληνικός αποικισμός*.

Ποιες ήταν οι κατευθύνσεις των ελληνικών φύλων κατά τη διάρκεια του πρώτου ελληνικού αποικισμού;

α. Δωριείς --->⁽²⁸⁾, Κως, νότια παράλια Μικράς Ασίας²⁰

β. Αιολείς ---> Λέσβος, Τένεδος και στα⁽²⁹⁾ της Μικράς Ασίας (περιοχή της Αιολίδας)

γ. Ίωνες: ---> Χίος, Σάμος,⁽³⁰⁾ παράλια Μικράς Ασίας (περιοχή της Ιωνίας)

Ποιες ήταν οι ασχολίες των πρώτων Ελλήνων αποίκων;

Οι πρώτοι Έλληνες άποικοι ασχολούνται αρχικά με τη⁽³¹⁾ ενώ γρήγορα αναπτύσσεται το⁽³²⁾ και ο πολιτισμός.

20. Στα νότια παράλια της Μικράς Ασίας, οι Δωριείς ίδρυσαν έξι σημαντικές πόλεις οι οποίες αργότερα αποτέλεσαν ένα είδος συνομοσπονδίας, τη *Δωρική εξάπολη*.

Ποια εικόνα παρουσιάζει η πολιτική και κοινωνική οργάνωση του ελλαδικού χώρου κατά τον 11^ο – 8^ο αιώνα π.Χ., όπως αυτή περιγράφεται στα ομηρικά έπη:

- Οι Έλληνες του 11^{ου}–8^{ου} αιώνα π.Χ.²¹ ενδιαφέρονται για το⁽³³⁾ τους και αναζητούν τις ρίζες τους.

- Τα⁽³⁴⁾ έπη αποτελούν τυπικό παράδειγμα αυτής της τάσης για στροφή προς το παρελθόν (τον Τρωικό πόλεμο, την εποχή των βασιλιάδων και των ηρώων).

- Αν και η κοινωνία των ομηρικών ετών αναφέρεται στο ηρωικό παρελθόν, ωστόσο ουσιαστικά περιγράφει μια εποχή μεταγενέστερη της μυκηναϊκής (περίπου 11^{ος}-8^{ος} αιώνας π.Χ.) η οποία, σε πολιτικό επίπεδο, έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

α) παρατηρείται πολιτική αστάθεια και η διατήρηση της εξουσίας από το βασιλιά δεν είναι ποτέ εξασφαλισμένη

β) στον Όμηρο, ο ηγεμόνας ονομάζεται⁽³⁵⁾ και όχι Άναξ (όπως αποκαλούνταν στη μυκηναϊκή εποχή)

γ) πολυάριθμοι και ανεξάρτητοι βασιλείς δρουν ανταγωνιστικά μεταξύ τους και πρέπει συνεχώς να αποδεικνύουν τις ικανότητές τους με⁽³⁶⁾, ληστρικές επιδρομές, μεγαλοπρεπείς⁽³⁷⁾ και αγώνες

δ) η κοινωνία κυριαρχείται από⁽³⁸⁾, είναι αγροτοποικμενική και ζει από τα προϊόντα της και τις ληστρικές επιδρομές.

21. Πρόκειται για τη λεγόμενη γεωμετρική εποχή, η οποία ονομάστηκε έτσι από τη γεωμετρική τέχνη που δημιουργήθηκε εκείνη την περίοδο, μια τέχνη που χαρακτηρίζεται από τα γεωμετρικά σχήματα που χρησιμοποιούνται για την απεικόνιση ανθρώπων και ζώων ή για τη διακόσμηση κοσμημάτων και άλλων έργων τέχνης.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Να περιγράψετε την εικόνα της κοινωνίας όπως αυτή παρουσιάζεται μέσα από τα ομηρικά έπη.

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Να σχεδιάσετε την παράσταση σε ένα φανταστικό αγγείο του 8^{ου} αιώνα π.Χ., παίρνοντας στοιχεία από την εικόνα της πηγής του σχολικού βιβλίου (σελ. 38).

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να συμπληρωθούν τα κενά στο παρακάτω κείμενο (κάθε κενό αντιστοιχεί σε **μία** μόνο λέξη).

Κατά τη μεταβατική εποχή ο πληθυσμός⁽¹⁾ δραστικά και η οικονομία στηρίζεται στη⁽²⁾ και την κτηνοτροφία, αποκτώντας ξανά μια καθαρά⁽³⁾ μορφή. Η⁽⁴⁾ εξουσία εξασθενεί. Η οργάνωση της κοινωνίας στηρίζεται πια στην⁽⁵⁾, στο χωριό, στην ομάδα.

2. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της ομάδας Α με εκείνα της ομάδας Β:

A	B
α. Δωριείς	1. Θεσσαλία
β. Θεσσαλοί	2. Πελοπόννησος
γ. Ίωνες	3. Κυκλάδες
	4. Εύβοια
	5. τμήμα Στερεάς
	6. Αττική

3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ και να διορθώσετε όσες είναι λανθασμένες.

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
α. Το κράτος την εποχή αυτή είναι φυλετικό.		
β. Ο βασιλιάς εκλέγεται από τη συνέλευση του λαού.		
γ. Ως βασιλιάς εκλέγεται ο ικανότερος πολεμιστής.		
δ. Πρώτος ελληνικός αποικισμός ονομάζεται η μετακίνηση των Ελλήνων, κατά φυλετικές ομάδες, προς τα νησιά του Αιγαίου και τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας, κατά τον 10 ^ο αιώνα π.Χ.		

Δ. Ερωτήσεις σχολιασμού πηγής:

1. Με βάση το κείμενο της πηγής του σχολικού βιβλίου (σελ. 39), να σχολιάσετε την εικόνα της κοινωνίας, από τον 11^ο έως τον 8^ο αιώνα π.Χ., όπως αυτή περιγράφεται μέσα από τα ομηρικά έπη.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. μειώνεται	6. οικογένεια	11. Κυκλάδες
2. οικονομία	7. τεχνολογική	12. Κρήτη
3. γεωργία	8. δημογραφική	13. Θεσσαλία
4. οικιακή	9. γεωγραφικός	14. Βοιωτοί
5. κεντρική	10. Πελοπόννησος	15. Λέσβο
16. Αττική	21. αρχιστρατηγία	26. Αιγαίου
17. φυλετικές	22. πολεμιστής	27. Μικράς Ασίας
18. βασιλιάς	23. γεωγραφικός	28. Ρόδος
19. πολεμιστών	24. οικονομικός	29. βόρεια
20. κληρονομικό	25. ανασφάλειας	30. κεντρικά
31. γεωργία	36. κατορθώματα	
32. εμπόριο	37. γιορτές	
33. παρελθόν	38. ανισότητα	
34. ομηρικά		
35. βασιλεύς		

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΚΕΝΩΝ

1. μειώνεται	5. οικογένεια
2. γεωργία	
3. οικιακή	
4. κεντρική	

2. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ

α: 2, 5 β: 1 γ: 3, 4, 6

3. ΣΩΣΤΟ-ΛΑΘΟΣ

α: Σ β: Λ γ: Σ δ: Σ

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 1100 ΕΩΣ ΤΟ 800 π.Χ.

2. Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Ποια γραφή εμφανίζεται κατά τον 8^ο αιώνα π.Χ. και ποια είναι τα χαρακτηριστικά της:

- Το δεύτερο μισό του 8^{ου} αιώνα π.Χ. εμφανίζεται μία νέα μορφή γραφής, το ελληνικό⁽¹⁾.

- Το ελληνικό αλφάβητο έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

α) προέρχεται από το⁽²⁾ αλλά με κάποιες αλλαγές

β) αντίθετα με το φοινικικό σύστημα γραφής που περιέχει μόνο⁽³⁾, το ελληνικό αλφάβητο μετατρέπει πολλά από τα σύμφωνα του φοινικικού σε⁽⁴⁾.

Ποια είναι τα αποτελέσματα από την καθιέρωση αυτού του συστήματος γραφής (δηλαδή από την καθιέρωση του αλφάβητου);

Με το αλφάβητο συντελείται μια σημαντική πρόοδος, καθώς:

α. για πρώτη φορά εμφανίζεται ένα απλό σύστημα γραφής στο οποίο με τη χρήση συμφώνων και φωνηέντων (και όχι με εικόνες ή περίπλοκα σύμβολα) αποδίδονται ήχοι (και όχι έννοιες ή ιδέες)

β. η απλοποίηση του συστήματος γραφής δημιουργεί τις προϋποθέσεις, ώστε η γραφή να γίνει κτήμα περισσότερων ανθρώπων (και όχι προνόμιο μόνο των λίγων εξειδικευμένων⁽⁵⁾), με αποτέλεσμα όλο και περισσότεροι να έχουν τη δυνατότητα να διαβάζουν, να γράφουν και γενικότερα να συμμετέχουν στη γνώση και τον πολιτισμό.

Τι γνωρίζετε για τη γεωμετρική τέχνη:

- Η τέχνη που δημιουργήθηκε από τον 11^ο έως τον 8^ο αιώνα π.Χ. ονομάστηκε⁽⁶⁾.
- Η γεωμετρική απεικόνιση εμφανίζεται τόσο στις ζωγραφισμένες μορφές ζώων και ανθρώπων πάνω σε⁽⁷⁾ όσο και στα πήλινα ή χάλκινα⁽⁸⁾.
- Η γεωμετρική απεικόνιση διαμορφώνεται μέσα από τα ακόλουθα στάδια:
 - α. ξεκινά από τις απλές κυματιστές γραμμές και τις⁽⁹⁾ που ζωγραφίζονταν με το χέρι πάνω στα αγγεία της μυκηναϊκής εποχής· τα παραπάνω μετατρέπονται σε ομόκεντρους κύκλους και ημικύκλια, ζωγραφισμένα με μεγάλη ακρίβεια, με τη βοήθεια του διαβήτη
 - β. στη συνέχεια, τα παραπάνω σχέδια εξελίσσονται σε κύκλους,⁽¹⁰⁾, ρόμβους και μαϊανδρους, κλιμακωτά σχέδια που απλώνονται σε όλη την επιφάνεια των αγγείων, σχηματίζοντας ένα πυκνό δίκτυο
 - γ. αργότερα, σειρές γεωμετρικών ζώων καθώς και παραστάσεις που έχουν σχέση με το θάνατο, κοσμούν μεγαλύτερα αγγεία και χρησιμοποιούνται σαν **σήματα** (σημάδια)⁽¹¹⁾
 - δ. τελευταία εμφανίζονται τα πρώτα⁽¹²⁾ θέματα.

Τι γνωρίζετε για την αρχιτεκτονική της γεωμετρικής εποχής:

Αρχιτεκτονική των νών:

- Αντίθετα με τη μινωική και τη μυκηναϊκή εποχή, στα γεωμετρικά χρόνια ανεγείρονται⁽¹³⁾ ναοί για τη λατρεία των Θεών.
- Οι τοίχοι των ναών αποτελούνται από⁽¹⁴⁾ στο κάτω μέρος και πλίνθους ψηλότερα· έχουν επίπεδες ή σαμαρωτές⁽¹⁵⁾ από πηλό ή κλαδιά.
- Μερικοί ναοί (π.χ. Ηραίο της Σάμου) έχουν⁽¹⁶⁾ σχήμα, με μία κεντρική σειρά από⁽¹⁷⁾ (κίονες) και βάθρο για το⁽¹⁸⁾ της θεάς.

2. Αρχιτεκτονική των οικισμών:

- Τα σπίτια είναι⁽¹⁹⁾ όπως άλλωστε και οι οικισμοί.
- Οι οικισμοί χτίζονται σε⁽²⁰⁾ για προστασία από τους εχθρούς, ενώ κάποτε είναι⁽²¹⁾ με ισχυρά τείχη.

Τα κυριότερα στάδια στην εξέλιξη της γραφής

Από τη Μεσοποταμία με τους Σουμέριους, τον πρώτο λαό στον κόσμο ο οποίος ανέπτυξε υψηλό πολιτισμό, αρχίζουν ουσιαστικά οι Ιστορικοί χρόνοι. Πρόκειται για έναν λαό, πιθανώς ινδοευρωπαϊκής καταγωγής, ο οποίος από τα μέσα της 4^{ης} χιλιετίας π.Χ. ήταν εγκατεστημένος στη Μεσοποταμία. Οι Σουμέριοι εφευρίσκουν τον τροχό, το άροτρο, την επεξεργασία των μετάλλων και μία μορφή γραφής, τη **σφηνοειδή**, την οποία καταγράφουν σε πήλινες πινακίδες. Επίσης, πρώτοι ιδρύουν απόλυτα συγκροτημένες πόλεις, με κυριότερη την Ουρ.

Η Αίγυπτος, από τις αρχές της Εποχής του Χαλκού, αποτελεί το πρώτο ισχυρό ενιαίο κράτος στην Ιστορία. Οι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούν ένα είδος γραφής, τα **ιερογλυφικά**. Γράφουν επάνω σε πάπυρους, αλλά και οι τοίχοι των μνημείων είναι γεμάτοι από ιερογλυφικά κείμενα. Η λέξη «ιερογλυφικά» προέρχεται από τις αρχαίες ελληνικές λέξεις *ιερός* + *γλυφίς* (δηλαδή *ιερά ανάγλυφα*). επειδή τα ιερογλυφικά χρησιμοποιήθηκαν αρχικά σε ιερά θρησκευτικά κείμενα. Ιερογλυφική γραφή συναντάμε στην Αίγυπτο, τη Μινωική Κρήτη και σε άλλους πολιτισμικά ανεπτυγμένους λαούς.

Η ανάπτυξη του εμπορίου αλλά και η περίπλοκη διοικητική και κοινωνική οργάνωση στη μινωική Κρήτη, οδήγησαν γύρω στο 1700 π.Χ. στη χρήση ενός συστήματος γραφής. Στην πρώτη του μορφή, το σύστημα αυτό έμοιαζε με τα ιερογλυφικά και το συναντάμε στον δίσκο της Φαιστού. Λίγο αργότερα, άρχισε να χρησιμοποιείται ένα νέο σύστημα γραφής, η **Γραμμική Α'**. Πρόκειται για μια συλλαβική γραφή, καθώς κάθε σημείο αντιστοιχούσε σε μία συλλαβή. Η μινωική γραφή στο σύνολό της δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί.

Τη Γρ

συναντάται σε πληθύνες επιγραφές των ανακτόρων της μινωικής

«ή Β', επίσης ένα είδος σ

ο οποίο

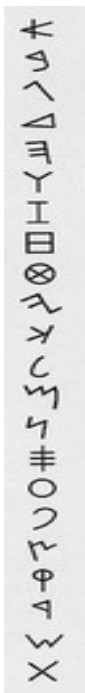
ίδες της

Γραμμικής Β' καταγράφονται διάφορες εμπορικές και γενικότερα οικονομικές δραστηριότητες των ανακτόρων (κυρίως αφορούν τη διακίνηση των γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων), αλλά έμμεσα δίνουν πληροφορίες και για τη διοικητική οργάνωση και τη θρησκευτική ζωή των Μυκηναίων. Ήταν μια γραφή που γνώριζαν λίγοι, εξειδικευμένοι γραφείς οι οποίοι εργάζονταν στα ανάκτορα. Η Γραμμική Β' αποκρυπτογραφήθηκε το 1952 από τους Βρετανούς Μάικλ Βέντρις και Τζον Τσάντγουικ.

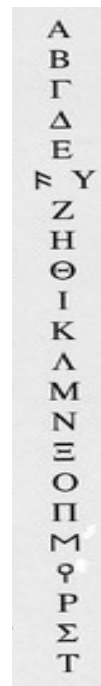
𐀀	𐀁	𐀂	𐀃	𐀄	𐀅	𐀆	𐀇	𐀈	𐀉	𐀊	𐀋	𐀌	𐀍	𐀎
a	da	ja	ka	ma	na	pa	qa	ra	sa	ta	wa	za		
𐀏	𐀐	𐀑	𐀒	𐀓	𐀔	𐀕	𐀖	𐀗	𐀘	𐀙	𐀚	𐀛	𐀜	𐀝
e	de	je	ke	me	ne	pe	qe	re	se	te	we	ze		
𐀞	𐀟	𐀠	𐀡	𐀢	𐀣	𐀤	𐀥	𐀦	𐀧	𐀨	𐀩	𐀪	𐀫	𐀬
i	di		ki	mi	ni	pi	qi	ri	si	ti	wi			
𐀭	𐀮	𐀯	𐀰	𐀱	𐀲	𐀳	𐀴	𐀵	𐀶	𐀷	𐀸	𐀹	𐀺	𐀻
o	do	jo	ko	ma	no	po	qo	ro	so	to	wo	zo		
𐀼	𐀽	𐀾	𐀿	𐁀	𐁁	𐁂	𐁃	𐁄	𐁅	𐁆	𐁇	𐁈	𐁉	𐁊
u	du	ju	ku	mu	nu	pu		ru	su	tu				

Στα παράλια της Παλαιστίνης, ήδη από την 3^η χιλιετία π.Χ., έχουν εγκατασταθεί οι Φοίνικες, ένας λαός σημιτικής καταγωγής. Η εγκατάστασή τους σε παραλιακή περιοχή και η ανυπαρξία εύφορων και εκτεταμένων πεδιάδων, τους έκαναν να στραφούν προς τη θάλασσα και να γίνουν άριστοι ναυτικοί και έμποροι. Οι Φοίνικες, σε πολιτιστικό επίπεδο, επηρεάστηκαν από τους γύρω λαούς, αλλά η μεγάλη συμβολή τους ήταν η επινόηση ενός **αλφαβήτου**, το οποίο σχηματιζόταν από 22 σύμφωνα. Εξέλιξη αυτού του αλφαβήτου αποτελεί το ελληνικό αλφάβητο.

ΦΟΙΝΙΚΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Να απαριθμήσετε τα είδη γραφής που έχετε συναντήσει έως τώρα και να αναφέρετε τα βασικά τους χαρακτηριστικά.
2. Τι γνωρίζετε για την αρχιτεκτονική της γεωμετρικής εποχής;

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Να ζωγραφίσετε ένα γεωμετρικό αγγείο.

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση από τις παρακάτω προτεινόμενες απαντήσεις:
 - i. Τι από τα παρακάτω αποτελεί μοτίβο της γεωμετρικής τέχνης;
 - α. Το τρίγωνο.
 - β. Ο ρόμβος.
 - γ. Οι μαϊάνδροι.
 - δ. Όλα τα παραπάνω.
 - ii. Τα σχέδια των γεωμετρικών αγγείων:
 - α. Σχεδιάζονται με το χέρι.
 - β. Σχεδιάζονται με μεγάλη ακρίβεια, με τη βοήθεια διαβήτη.
 - γ. Αποτυπώνονται πάνω στην επιφάνεια των αγγείων με τη χρήση σφραγίδων.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. αλφάβητο	6. γεωμετρική	11. τάφων
2. φοινικικό	7. αγγεία	12. μυθολογικά
3. σύμφωνα	8. ειδώλια	13. μεγάλοι
4. φωνήεντα	9. σπείρες	14. λίθους
5. γραφών	10. τρίγωνα	15. στέγες
16. μακρόστενο	21. οχυρωμένοι	
17. κολόνες		
18. άγαλμα		
19. μικρά		
20. υψώματα		

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΠΟΛΛΑΠΛΗΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

- i. - δ ii. - β

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ (800-479 π.Χ.)

1. ΑΠΟΙΚΙΑΚΗ ΕΞΑΠΛΩΣΗ

Από τον 8^ο αιώνα π.Χ., συντελείται μια πρωτοφανής έξοδος των Ελλήνων προς τις ακτές της⁽¹⁾ και του⁽²⁾ Πόντου, γνωστή ως Β' αποικισμός.

Ποια ήταν τα αίτια που ώθησαν τους Έλληνες στη μετανάστευση και την αποικιακή εξάπλωση του 8^{ου} αιώνα π.Χ.:

Οι λόγοι που ώθησαν τους Έλληνες στη μετανάστευση ήταν:

α.⁽³⁾:

- επιθυμία απόκτησης⁽⁴⁾ γης

- ανάγκη για προμήθεια⁽⁵⁾ μεταλλεύματος

β.⁽⁶⁾:

- επικράτηση πολιτικών αντιπάλων.

Ποια ήταν τα κριτήρια για την επιλογή της θέσης μιας νέας αποικίας:

Η θέση μιας νέας αποικίας δεν ήταν ποτέ τυχαία, αλλά επιλεγόταν από πριν και η αναχώρηση ήταν οργανωμένη. Τα κριτήρια για την επιλογή της θέσης όπου θα δημιουργούνταν η νέα αποικία ήταν εάν η περιοχή είχε:

α. πλούσια ενδοχώρα

β. απάνεμο⁽⁷⁾

γ. φυσική^{(8) 22}.

Οι περισσότερες αποικίες έγιναν στην Κάτω Ιταλία· γι' αυτό, η συγκεκριμένη περιοχή ονομάστηκε και *Μεγάλη Ελλάδα*.

22. Η φυσική οχύρωση της περιοχής ήταν κάτι ιδιαίτερα χρήσιμο, γιατί οι άποικοι είχαν να αντιμετωπίσουν την πιθανή έχθρα των κατοίκων της περιοχής.

Τι γνωρίζετε για την τελετή αναχώρησης για τη δημιουργία μιας αποικίας:

- Η τελετή αναχώρησης γινόταν με τη συμμετοχή όλων των κατοίκων, μέσα σε κλίμα συγκίνησης.
- Ο αρχηγός της αποστολής λεγόταν⁽⁹⁾.
- Ως αρχηγός της αποστολής επιλεγόταν ένα άτομο που είχε ξεχωριστές ικανότητες και ενέπνεε⁽¹⁰⁾ σε όλους.

Ποια ήταν η σχέση ανάμεσα σε μια αποικία και τη μητρόπολή της:

Η νέα πόλη-αποικία:

- α. αποκτούσε δική της οργάνωση και νέους θεσμούς και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να γίνεται σταδιακά⁽¹¹⁾
- β. ανέπτυξε⁽¹²⁾ και οικονομικές σχέσεις με άλλες πόλεις της περιοχής
- γ. οι δεσμοί της νέας πόλης-αποικίας με τη⁽¹³⁾ (δηλαδή τη μητέρα-πόλη) ήταν πάντοτε ισχυροί και η σύγκρουση ανάμεσά τους ήταν αδιανόητη και, εάν συνέβαινε, ήταν κατακριτέα.

Ποιες ήταν οι συνέπειες του Β' αποικισμού;

Ο Β' Αποικισμός επέφερε πολλές αλλαγές:

α. τα⁽¹⁴⁾ κάλυψαν τη ζήτηση (καθώς τώρα, με την επέκταση στις νέες αποικίες, υπήρχαν σε αφθονία και επάρκεια), με αποτέλεσμα τη δημιουργία πολλών σχετικών⁽¹⁵⁾

β. αναπτύσσεται η⁽¹⁶⁾πλαστική η οποία με τη σειρά της ευνόησε την ανάπτυξη της ζωγραφικής πάνω σε αγγεία

γ. αυξάνεται η κατανάλωση προϊόντων και διευρύνονται οι αγορές, με αποτέλεσμα την ανάγκη για δημιουργία συγκεκριμένων χώρων όπου η έκθεση των εμπορευμάτων θα είναι μόνιμη²³ ενώ παράλληλα εμφανίζονται και οι⁽¹⁷⁾ δηλαδή οι μικροέμποροι και λιανοπωλητές

δ. η χρήση του⁽¹⁸⁾ γίνεται ολοένα και ευρύτερη, με αποτέλεσμα τη σταδιακή εγκατάλειψη της *ανταλλακτικής οικονομίας*²⁴ και τη διεξαγωγή του εμπορίου από τους *μεταπράτες* (τους μεσάζοντες, τους εμπόρους), δηλαδή ανθρώπους που οι ίδιοι δεν είναι ούτε παραγωγοί ούτε οι τελικοί καταναλωτές των προϊόντων, αλλά μεσολαβούν ανάμεσα στον παραγωγό και τον καταναλωτή.

23. Μέχρι τότε κυριαρχούσαν οι *έμποροι* (*έμποροι* = *οί ἐν πορείᾳ* δηλαδή αυτοί που μετακινούνταν συνεχώς), οι οποίοι πήγαιναν από τόπο σε τόπο και πουλούσαν τα εμπορεύματά τους.

24. Στην ανταλλακτική οικονομία, η ανταλλαγή αγαθών μεταξύ των παραγωγών γίνεται χωρίς τη διαμεσολάβηση του χρήματος (για παράδειγμα 10 πορτοκάλια ανταλλάσσονται με 10 μήλα).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Να αναφέρετε τους λόγους που ώθησαν τους Έλληνες στη μετανάστευση κατά το Β' Αποικισμό. Να τους συγκρίνετε με τα αίτια και γενικότερα τις συνθήκες που επικρατούσαν κατά τον Α' Αποικισμό.

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Να συζητήσετε μέσα στην τάξη τους λόγους για τους οποίους σήμερα οι άνθρωποι αναγκάζονται να μεταναστεύσουν. Θυμίζουμε τα αίτια των ελληνικών αποικισμών της αρχαιότητας;

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση από τις παρακάτω προτεινόμενες απαντήσεις:
 - i. Ποιες από τις παρακάτω προϋποθέσεις έπρεπε να πληροί ένας τόπος για την ίδρυση αποικίας;
 - α. Το απάνεμο λιμάνι.
 - β. Την πλούσια ενδοχώρα.
 - γ. Τη φυσική οχύρωση.
 - δ. Όλα τα παραπάνω.
 - ii. Σε ποιες από τις παρακάτω περιοχές δεν επεκτάθηκε ο Β' αποικισμός;
 - α. Στο χώρο της Μεσογείου.
 - β. Στην Ηπειρωτική Ελλάδα.
 - γ. Στα παράλια του Εύξεινου Πόντου.
 - δ. Στην Κάτω Ιταλία.
 - iii. Ποια από τα παρακάτω είναι συνέπειες του Β' Αποικισμού;
 - α. Η οικονομική ανάπτυξη.

- β. Το εμπόριο των μετάλλων.
- γ. Η γενίκευση της χρήσης του νομίσματος.
- δ. Η δημιουργία νέων επαγγελμάτων.
- ε. Η απουσία μικροεμπόρων (κάπηλοι).
- στ. Η άνθιση της αγγαιοπλαστικής και της ζωγραφικής.

2. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ και να διορθώσετε όσες είναι λανθασμένες.

Κατά τον Β' Αποικισμό:	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
α. Η εγκατάσταση σε έναν τόπο γινόταν τυχαία.		
β. Αρχηγός (οικιστής) οριζόταν πρόσωπο αποκλειστικά αριστοκρατικής καταγωγής.		
γ. Η αποικία διατηρούσε και εφάρμοζε αποκλειστικά τους θεσμούς και τον τρόπο οργάνωσης της μητέρας-πατρίδας.		

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. Μεσογείου	6. πολιτικοί	11. ανεξάρτητη
2. Εύξεινου	7. λιμάνι	12. συμμαχικές
3. οικονομικοί	8. οχύρωση	13. μητρόπολη
4. καλλιεργήσιμη	9. οικιστής	14. μέταλλα
5. σιδηρο	10. εμπιστοσύνη	15. επαγγελματών
-
16. αγγειο
17. κάπηλοι
18. νομίματος

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΠΟΛΛΑΠΛΗΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

i. - δ ii. - β iii. - α-στ

2. ΣΩΣΤΟ-ΛΑΘΟΣ

α: Λ β: Λ γ: Λ

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ (800-479 π.Χ.)

2. Η ΠΟΛΗ-ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Τον 8^ο αιώνα π.Χ. σημειώνεται μια πολύ σημαντική εξέλιξη στον ελληνικό κόσμο· το παλιό⁽¹⁾ κράτος²⁵ διασπάστηκε και τη θέση του πήρε η⁽²⁾-κράτος. Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι, παρά την εξάπλωση της πόλης-κράτους, στην ύπαιθρο εξακολούθησε να διαμένει ένα τμήμα του πληθυσμού, το οποίο ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Πώς ήταν διαμορφωμένη η πόλη-κράτος:

- Πυρήνας της πόλης-κράτους υπήρξε ο⁽³⁾.
- Στη συνέχεια, οι συνοικισμοί ενώθηκαν σε μία⁽⁴⁾ (άστυ).
- Μορφή της πόλης-κράτους:
 - α. επιλέγεται μία ισχυρή θέση, η⁽⁵⁾
 - β. πάνω στην ακρόπολη χτίζονται οι⁽⁶⁾ και τα⁽⁷⁾ κτίρια
 - γ. κάτω και γύρω από την ακρόπολη απλώνονται οι κατοικίες και τα⁽⁸⁾
 - δ. στα καταστήματα εργάζονται τεχνίτες,⁽⁹⁾, αγγειοπλάστες και⁽¹⁰⁾
 - ε. σταδιακά η πόλη περιβάλλεται από⁽¹¹⁾.

25. Θυμίζουμε ότι κατά την προηγούμενη χρονική περίοδο, τους λεγόμενους μεταβατικούς χρόνους (1100-800 π.Χ.), οι κοινότητες που δημιουργούνται είναι φυλετικές και το κράτος που δημιουργείται από την ένωση των κοινοτήτων είναι επίσης φυλετικό.

Ποιος είναι ο ρόλος του πολίτη στη νέα πόλη-κράτος:

- Στην πόλη-κράτος ο πολίτης:

α. αισθάνεται⁽¹²⁾, αναπτύσσει ποικίλες δραστηριότητες και νιώθει ελεύθερος

β. αποκτά συνείδηση του ρόλου του ως μέλους μιας κοινότητας, στη διακυβέρνηση της οποίας συμμετέχει⁽¹³⁾.

Τι γνωρίζετε για την οπλιτική φάλαγγα:

- Οι πολίτες συγκροτούν την οπλιτική φάλαγγα για να υπηρετήσουν τις ανάγκες του συνόλου και να υπερασπίσουν όλοι μαζί την πόλη τους, σε μια συλλογική προσπάθεια και ένα⁽¹⁴⁾ σκοπό.

- Στην οπλιτική φάλαγγα συμμετείχαν όσοι μπορούσαν να αγοράσουν με δική τους δαπάνη την απαραίτητη⁽¹⁵⁾.

Τι *συνεπάγεται* το γεγονός ότι δίνεται σε όλους τους ελεύθερους πολίτες το δικαίωμα συμμετοχής στην οπλιτική φάλαγγα;

Οι κοινωνικές διαφορές περιορίστηκαν²⁶. Για πρώτη φορά παρατηρείται η διευρυμένη συμμετοχή των πολιτών σε ένα σώμα που συγκροτείται από κοινού, με σκοπό να υπηρετήσει τις ανάγκες και την ασφάλεια του συνόλου. Το γεγονός αυτό ενισχύει την πεποίθηση των πολιτών ότι ανήκουν σε ένα κοινό σύνολο, για την ασφάλεια και την ευημερία του οποίου έχουν και οι ίδιοι ευθύνη. Επιπλέον, η δυνατότητα συμμετοχής στην οπλιτική φάλαγγα όλων των πολιτών (εφόσον θα έχουν τη δυνατότητα να αγοράσουν την απαραίτητα πανοπλία), συμβάλλει στη γενικότερη κοινωνική εξίσωση.

26. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν έλειψαν και οι πολιτικοί ανταγωνισμοί με στόχο την άσκηση εξουσίας.

Τι γνωρίζετε για τις μορφές πολιτεύματος (συστήματος διακυβέρνησης) που αναπτύχθηκαν στην πόλη-κράτος;

Με τη λειτουργία της πόλης-κράτους συνδέεται και το πολίτευμα, δηλαδή το σύστημα διακυβέρνησης της πόλης. Την περίοδο συγκρότησης της πόλης-κράτους, η⁽¹⁶⁾ έχει πλέον παρακμάσει και τη διαδέχονται τα παρακάτω πολιτεύματα:

α.⁽¹⁷⁾ πολίτευμα:

- την εξουσία καταλαμβάνουν οι⁽¹⁸⁾

- η ονομασία του πολιτεύματος (αριστοκρατία) οφείλεται στους⁽¹⁹⁾ δηλαδή τους πλούσιους ιδιοκτήτες⁽²⁰⁾ οι οποίοι παλαιότερα αποτελούσαν το συμβούλιο του βασιλιά

β.⁽²¹⁾ πολίτευμα:

- μία νέα τάξη αφαίρεσε την εξουσία από τους αριστοκράτες

- πρόκειται για μια νέα κοινωνική ομάδα που απέχτησε δύναμη με τη συγκέντρωση χρήματος

- ο πλούτος της νέας αυτής τάξης δεν προέρχεται από την περιουσία και τους τίτλους που απλά είχε κληρονομήσει από τους ευγενείς προγόνους (όπως ίσχυε για τους παλαιούς ευγενείς που κυριαρχούσαν στο αριστοκρατικό πολίτευμα), αλλά είναι ο πλούτος που η νέα αυτή τάξη είχε αποκτήσει με την ανάπτυξη του⁽²²⁾ και την ευρεία χρήση του⁽²³⁾ Επομένως, το κριτήριο για τη συμμετοχή στην εξουσία δεν είναι πια η αριστοκρατική⁽²⁴⁾ αλλά ο⁽²⁵⁾.

- καθώς **οι λίγοι** επέβαλαν την εξουσία, το πολίτευμα ονομάστηκε **ολιγαρχικό**.

γ.⁽²⁶⁾:

- η δημιουργία του τυραννικού καθεστώτος οφείλεται στο ότι η εξουσία των λίγων δεν έλυσε τα βασικά προβλήματα των πολλών, με αποτέλεσμα να ξεσπούν συχνά⁽²⁷⁾

- την κοινωνική δυσαρέσκεια και ανασφάλεια εκμεταλλεύτηκαν⁽²⁸⁾ άτομα που κατάφεραν, συχνά με την υποστήριξη του⁽²⁹⁾, να επιβάλουν τυραννικό καθεστώς

- η τυραννία ασκείται χωρίς οι τύραννοι να λογοδοτούν σε κανέναν για τις πράξεις τους, αλλά αποβλέποντας αποκλειστικά στο δικό τους⁽³⁰⁾

- οι τύραννοι, αν και συνέδεαν το όνομά τους με μεγάλα⁽³¹⁾ 27, δεν ήταν αγαπητοί στο λαό

27 Ο Περίανδρος, τύραννος της Κορίνθου, ο οποίος συνέλαβε την ιδέα να κόψει τον Ισθμό. Αν και το έργο δεν μπόρεσε να πραγματοποιηθεί, ο ίδιος κατασκεύασε τον δίολκο, ένα λιθόστρωτο δρόμο, πάνω στον οποίο σύρονταν τα πλοία για να αποφευχθεί ο περίπλους της Πελοποννήσου. Ο Πολυκράτης, τύραανος της Σάμου, έφτιαξε το υδραγωγείο, μία σήραγγα μήκους ενός χιλιομέτρου, η οποία τροφοδοτούσε με νερό την πόλη.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Να επισημάνετε τη βασική διαφορά ανάμεσα στην αριστοκρατία και την ολιγαρχία και να συζητήσετε τις συνέπειές της τελευταίας στην κοινωνική ζωή.
2. Να σχολιάσετε τις συνθήκες που ευνόησαν την άνοδο τυράννων στην κρατική εξουσία.
3. Να περιγράψετε τον τρόπο άσκησης εξουσίας στα τυραννικά καθεστώτα.
4. Να εξηγήσετε γιατί η συμμετοχή στην οπλιτική φάλαγγα οδήγησε σε μια μορφή κοινωνικής εξίσωσης.

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. *Μητρόπολη-Ακρόπολη*: Αναλύστε τις λέξεις στα συνθετικά τους και εξηγήστε τη σημασία τους. Προσπαθήστε να βρείτε εάν οι λέξεις αυτές έχουν περάσει σε ξένες γλώσσες.
2. Τι είναι ο ισθμός και τι η διώρυγα;

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να επιλέξετε τη σωστή σειρά με την οποία εμφανίζονται οι παρακάτω μορφές πολιτευμάτων, εφαρμόζοντας την αρίθμηση 1-5:
 - Αριστοκρατία (.....)
 - Βασιλεία (.....)
 - Δημοκρατία (.....)
 - Ολιγαρχία (.....)
 - Τυραννία (.....)

2. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ και να διορθώσετε όσες είναι λανθασμένες.

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
α. Στην πόλη-κράτος ο πολίτης δεν ασθάνεται ασφαλής.		
β. Ο πολίτης στρατεύεται για να υπηρετήσει τα συμφέροντα της πόλης του.		
γ. Στην οπλιτική φάλαγγα συμμετέχουν μόνο οι αριστοκράτες.		
δ. Με την ευρεία χρήση του νομίσματος και την ανάπτυξη του εμπορίου, δημιουργήθηκε μια νέα τάξη η οποία, με τη δύναμη του χρήματος, αφαίρεσε την εξουσία από τους αριστοκράτες.		
ε. Οι τύραννοι απέβλεπαν στο κοινό όφελος των πολιτών.		

3. Να συμπληρωθούν τα κενά στο παρακάτω κείμενο (κάθε κενό αντιστοιχεί σε **μία** μόνο λέξη).

Τον 8^ο αιώνα π.Χ. σημειώνεται μια πολύ σημαντική εξέλιξη στον ελληνικό κόσμο· το παλιό⁽¹⁾ κράτος διασπάστηκε και τη θέση του πήρε η⁽²⁾-κράτος. Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι, παρά την εξάπλωση της πόλης-κράτους, στην ύπαιθρο εξακολούθησε να διαμένει ένα τμήμα του πληθυσμού, το οποίο ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Πυρήνας της πόλης-κράτους υπήρξε ο⁽³⁾. Για την πόλη-κράτος επιλέγεται μία ισχυρή θέση, η⁽⁴⁾ επάνω στην οποία χτίζονται οι⁽⁵⁾ και τα⁽⁶⁾ κτίρια. Κάτω και γύρω από την ακρόπολη απλώνονται οι κατοικίες και τα⁽⁷⁾ όπου εργάζονται τεχνίτες,⁽⁸⁾, αγγειοπλάστες και⁽⁹⁾. Σταδιακά η πόλη περιβάλλεται από⁽¹⁰⁾.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. φυλετικό	6. ναοί	11. τείχη
2. πόλη	7. δημόσια	12. ασφαλής
3. συνοικισμός	8. καταστήματα	13. ενεργά
4. πόλη	9. ξυλουργοί	14. κοινό
5. ακρόπολη	10. έμποροι	15. πανοπλία
16. βασιλεία	21. ολιγαρχικό	26. τυραννίδα
17. αριστοκρατικό	22. εμπορίου	27. ταραχές
18. ευγενείς	23. νομίματος	28. φιλόδοξα
19. άριστους	24. καταγωγή	29. λαού
20. γης	25. πλούτος	30. όφελος
31. έργα		

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΑΡΙΘΜΗΣΗ

2, 1, 5, 3, 4

3. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΚΕΝΩΝ

1. φυλετικό	5. ναοί	9. έμποροι
2. πόλη	6. δημόσια	10. τείχη
3. συνοικισμός	7. καταστήματα	
4. ακρόπολη	8. ξυλουργοί	

2. ΣΩΣΤΟ-ΛΑΘΟΣ

α: Λ β: Σ γ: Λ δ: Σ ε: Λ

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ (800-479 π.Χ.)

3. Η ΣΠΑΡΤΗ

Πώς σχηματίστηκε η πόλη της Σπάρτης;

- Οι⁽¹⁾ κατευθύνονται προς τα νότια της Πελοποννήσου.
- Καταλαμβάνουν την περιοχή της⁽²⁾ και ιδρύουν ένα ισχυρό κράτος με κέντρο τη⁽³⁾.
- Διευρύνουν την επικράτειά τους υποτάσσοντας, τους Μεσσήνιους.
- Ισχυρός τους αντίπαλος είναι το⁽⁴⁾.

Τι γνωρίζετε για τις σχέσεις της Σπάρτης με τις υπόλοιπες ελληνικές περιοχές;

- Μετά τις πολεμικές συγκρούσεις για την ισχυροποίηση του σπαρτιατικού κράτους, η Σπάρτη περιορίζει τις⁽⁵⁾ συναλλαγές αλλά και γενικότερα τις σχέσεις με τις άλλες περιοχές και στρέφεται στον εαυτό της.

Ενδεικτικός του κλειστού χαρακτήρα του σπαρτιατικού κράτους είναι ο θεσμός της ξενηλασίας, βάσει της οποίας δεν επιτρεπόταν σε κανένα ξένο να μετοικήσει ή να διαμείνει στη Σπάρτη για χρονικό διάστημα τέτοιο ώστε να του επιτρέψει να συλλέξει πληροφορίες για την πολεμική ισχύ της πόλης και τη στρατιωτική εκπαίδευση των Σπαρτιατών.

Ποιες ήταν οι κοινωνικές τάξεις στην αρχαία Σπάρτη:

- Οι⁽⁶⁾ 28.:

α. έχουν πλήρη δικαιώματα

β. κατέχουν τη γη την οποία μοιράστηκαν με κλήρο²⁹, αφού την πήραν από τους παλαιότερους κατοίκους της περιοχής της Λακωνίας

γ. ασχολούνται με τα⁽⁷⁾ πράγματα και την πολεμική τέχνη

δ. φοβούνται μια επανάσταση των⁽⁸⁾ (παλαιών κατοίκων της περιοχής που τώρα έχουν γίνει δούλοι στους Σπαρτιάτες).

- Οι⁽⁹⁾:

α. κατοικούν σε οικισμούς γύρω από τη Σπάρτη

β. ασχολούνται με το⁽¹⁰⁾.

Εκτός από το εμπόριο, κύρια ασχολία των περίοικων ήταν η κτηνοτροφία, η γεωργία, η αλιεία και τα χειρωνακτικά επαγγέλματα. Είχαν αυτονομία, καθώς είχαν το δικαίωμα να θεσπίζουν δικούς τους νόμους, όμως οι Σπαρτιατικοί νόμοι υπερίσχυαν των νόμων που είχαν θεσπίσει οι περίοικοι. Υποχρεώνονταν από τους Σπαρτιάτες να ακολουθούν τους ίδιους συμμάχους, να έχουν τους ίδιους εχθρούς και παρατάσσονταν στις μάχες σαν οπλίτες με βαρύ οπλισμό. Δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα. Οι περίοικοι και οι Σπαρτιάτες μαζί ονομάζονταν Λακεδαιμόνιοι.

- Οι⁽¹¹⁾:

α. οι παλιοί κάτοικοι της περιοχής που τώρα γίνονται δούλοι στους Σπαρτιάτες (δηλαδή τους Δωριείς που κατέλαβαν την περιοχή της Λακωνίας)

β. έχουν την υποχρέωση να καλλιεργούν τη γη και να παραδίδουν ένα μέρος της παραγωγής στους ιδιοκτήτες του κτήματος.

28 Ονομάζονταν και όμοιοι.

29 Η γη που τους παραχωρούνταν δεν ανήκε στους ίδιους αλλά στο κράτος.

Οι εἰλωτες αποτελοῦν ἓνα εἶδος δούλων του δημοσίου, καθὼς ο κύριός τους δεν μπορούσε να τους απελευθερώσει, οὔτε να τους πουλήσει οὔτε να τους ζητήσει περισσότερα ἀπὸ τα καθορισμένα προϊόντα. Οἱ εἰλωτες **δεν εἶχαν κανένα πολιτικό δικαίωμα**. Ἐπαιρναν μέρος στις ἐκστρατείες των Σπαρτιατῶν σαν βοηθητικοί. Ἀν διακρίνονταν στον πόλεμο για ἀνδραγαθίες, τους απελευθέρωναν. Τότε αποτελούσαν μια ιδιαίτερη τάξη, τους νεοδαμῶδεις και μπορούσαν να υπηρετήσουν στο ναυτικό ὡς ναύτες ἢ στο σπαρτιατικό στρατό ὡς ψιλοί (δηλαδή ὡς ελαφρά οπλισμένοι).

Ποια ἦταν τα ὄργανα της Πολιτείας στο σπαρτιατικό πολίτευμα:

- Σύμφωνα με την παράδοση, το πολίτευμα της ἀρχαίας Σπάρτης εἶναι ἔργο του μεγάλου νομοθέτη⁽¹²⁾.

- Τα ὄργανα του πολιτεύματος στη Σπάρτη ἦταν:

- οἱ δύο⁽¹³⁾ 30:

α. δεν εἶχαν πολλές ἀρμοδιότητες

β. ἦταν⁽¹⁴⁾ και⁽¹⁵⁾ ἀρχηγοί

- οἱ πέντε⁽¹⁶⁾ 31:

α. αὐτοί ἔχουν την ουσιαστική ἐξουσία στην πόλη-κράτος

β. εἶναι υπεύθυνοι για την⁽¹⁷⁾ και τις ἐξωτερικές σχέσεις του κράτους

- ἡ⁽¹⁸⁾:

α. ἓνα συμβούλιο ἀπὸ 28 άτομα που εἶχαν ηλικία ἀνω των⁽¹⁹⁾ ἐτῶν³²

β. προετοιμάζει τα θέματα που υποβάλλονται για ἐγκριση στην⁽²⁰⁾

30. Ἡ ἀνάγκη για δύο βασιλεῖς προέκυψε καθὼς κάποτε γεννήθηκαν δίδυμοι διάδοχοι.

31. Οἱ πέντε ἐφοροὶ προέρχονταν ἀπὸ την τάξη των Σπαρτιατῶν. Ἐκλέγονταν ἀπὸ την Ἀλέλλα και ἡ θητεία τους κρατοῦσε ἓνα χρόνο. Λογοδοτοῦσαν στους ἐπόμενους ἐφόρους.

32. Μέλη της εἶναι και οἱ δύο βασιλιάδες· ἐπομένως, στη Γερουσία συμμετέχουν συνολικά 30 άτομα.

- Απέλλα:

α. λαϊκή συνέλευση στην οποία συμμετέχουν όλοι οι Σπαρτιάτες που έχουν συμπληρώσει το⁽²¹⁾ έτος της ηλικίας τους

Η Απέλλα εξέλεγε τους εφόρους και τα μέλη της Γερουσίας, αποφάσιζε για κήρυξη πολέμων και τη σύναψη ειρήνης. Ωστόσο, στην Απέλλα δεν γίνονταν συζητήσεις· οι Σπαρτιάτες δεν μπορούσαν να εκφέρουν γνώμη, απλώς ενέκριναν ή απέρριπταν δια βοής τις προτάσεις της Γερουσίας.

Τι περιελάμβανε η αγωγή των νέων στη Σπάρτη:

- Τα αγόρια, από την ηλικία των⁽²²⁾ ετών, τα αναλάμβανε η πόλη.
- Ζούσαν όλα μαζί σε ομάδες και μάθαιναν να υπομένουν τη σκληρή ζωή και τις κακουχίες, έχοντας ως ύψιστο αντικειμενικό σκοπό της ζωής τους να είναι πάντοτε έτοιμοι να πολεμήσουν αποτελεσματικά για την πόλη τους.
- Διδάσκονταν ανάγνωση,⁽²³⁾,⁽²⁴⁾ και χορό.
- Ανάλογα εκπαιδεύονταν και τα⁽²⁵⁾, καθώς έπρεπε να διαπλάσουν δυνατό σώμα και ηθικό χαρακτήρα, για να γίνουν άξιες μητέρες· επίσης, συμμετείχαν ελεύθερα σε πολλές εκδηλώσεις της πόλης.
- Οι Σπαρτιάτες μάθαιναν τα παιδιά τους να αποφεύγουν τη φλυαρία και να μιλούν σύντομα και περιεκτικά³³, αλλά και να προτιμούν τη σπαρτιατική λιτότητα και όχι τη ζωή μέσα στη χλιδή.

33. Η διατύπωση μιας φράσης με λίγες λέξεις και έξυπνο περιεχόμενο, ονομάστηκε *λακωνισμός*.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Να αναφέρετε τι περιελάμβανε η αγωγή των νέων στην αρχαία Σπάρτη.
2. Ποια ήταν τα όργανα της Πολιτείας στο σπαρτιατικό πολίτευμα;

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Να συζητήσετε μέσα στην τάξη το νόημα της φράσης «δουλεύει σαν είλωτας».
2. Τι σημαίνει η φράση «τό λακωνίζειν ἔστί φιλοσοφεῖν»;

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση από τις παρακάτω προτεινόμενες απαντήσεις:

i. Ποιο από τα παρακάτω δεν αποτελεί όργανο της Πολιτείας στο σπαρτιατικό πολίτευμα:

α. Η Απέλλα.

β. Η Γερουσία.

γ. Η Εκκλησία του Δήμου.

δ. Οι πέντε έφοροι.

ii. Με το εμπόριο ασχολούνται στη Σπάρτη:

α. Οι Σπαρτιάτες.

β. Οι περίοικοι.

γ. Οι είλωτες.

δ. Οι περίοικοι και οι είλωτες.

2. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ και να διορθώσετε όσες είναι λανθασμένες.

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
α. Στη γερουσία συμμετείχαν όσοι είχαν συμπληρώσει το 30 ^ο έτος της ηλικίας τους.		
β. Στην αρχαία Σπάρτη η αγωγή και η εκπαίδευση των παιδιών είναι υπόθεση της οικογένειας.		
γ. Στόχος της σπαρτιατικής αγωγής των αγοριών ήταν η διαμόρφωση καλών στρατιωτών.		
δ. Τα κορίτσια στη Σπάρτη δεν συμμετείχαν στις εκδηλώσεις της πόλης τους.		

3. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της ομάδας Α με εκείνα της ομάδας Β:

A

- α. Περίοικοι
- β. Σπαρτιάτες
- γ. Είλωτες

Σπάρτη.

B

- 1. Είχαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα.
- 2. Ασχολούνται με το εμπόριο.
- 3. Είναι δούλοι των Σπαρτιατών.
- 4. Κατοικούν σε οικισμούς γύρω από τη
- 5. Έχουν μοιραστεί τη γη.
- 6. Ασχολούνται μόνο με τα πολιτικά και την πολεμική τέχνη.

4. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της ομάδας Γ με εκείνα της ομάδας Δ:

Γ	Δ
α. Απέλλα	1. Θρησκευτικοί και στρατιωτικοί αρχηγοί
β. Γερουσία	2. Άμυνα του κράτος και εξωτερική πολιτική
γ. Βασιλείς	3. Αποφάσιζαν δια βοής
δ. Πέντε Έφοροι	4. Προετοιμασία θεμάτων για συζήτηση στην Απέλλα

Δ. Ερωτήσεις σχολιασμού πηγής:

1. Με βάση το κείμενο της πηγής του σχολικού βιβλίου (σελ. 49), να περιγράψετε τον τρόπο ζωής στην αρχαία Σπάρτη.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. Δωριείς	6. Σπαρτιάτες	11. ειλώτες
2. Λακωνικής	7. πολιτικά	12. Λυκούργου
3. Σπάρτη	8. ειλώτων	13. βασιλείς
4. Άργος	9. περίοικοι	14. θρησκευτικοί
5. εμπορικές	10. εμπόριο	15. στρατιωτικοί
16. έφοροι	21. τριακοστό	
17. άμυνα	22. επτά	
18. γερουσία	23. γραφή	
19. 60	24. μουσική	
20. Απέλλα	25. κορίτσια	

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΠΟΛΛΑΠΛΗΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

i. - γ ii. - β

2. ΣΩΣΤΟ-ΛΑΘΟΣ

α: Λ β: Λ γ: Σ δ: Λ

3. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ

α: 2, 4 β: 1, 5, 6 γ: 3

4. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ

α: 3 β: 4 γ: 1 δ: 2

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ (800-479 π.Χ.)

4. ΑΘΗΝΑ: ΑΠΟ ΤΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑ

Ποιες ήταν οι ασχολίες των κατοίκων της περιοχής της Αττικής;

Το έδαφος της Αττικής ήταν φτωχό και πρόσφερε στους κατοίκους του στις παρακάτω δυνατότητες:

α. λιγαστές πεδιάδες -->⁽¹⁾

β. ορεινές περιοχές -->⁽²⁾

γ. εκτεταμένα παράλια --> ανάπτυξη⁽³⁾ και⁽⁴⁾.

Πώς συνενώθηκαν οι συνοικισμοί της Αττικής σε κράτος;

- Αρχικά, οι Αθηναίοι ζούσαν διασπασμένοι σε μικρά κέντρα με αυτόνομη διοίκηση και ενώνονταν μόνο όταν αντιμετώπιζαν κοινούς κινδύνους.

- Αργότερα, δημιουργείται ένα ενιαίο κράτος με έδρα την⁽⁵⁾³⁴.

- Οι Αθηναίοι ήταν⁽⁶⁾ στην καταγωγή· ένιωθαν πολύ δεμένοι με τον τόπο τους και μάλιστα ήταν ιδιαίτερα περήφανοι για την καταγωγή τους, καθώς και για το γεγονός ότι ήταν *αυτόχθονες*³⁵.

34. Η δημιουργία ενός ενιαίου κράτους αποδόθηκε στο Θησέα. Σε ανάμνηση αυτού του γεγονότος, οι Αθηναίοι γιόρταζαν τα Παναθήναια προς τιμήν της θεάς Αθηνάς.

35 Ενδεικτικός είναι ο όρος *αυτόχθονες* με τον οποίο οι Αθηναίοι χαρακτηρίζουν το λαό τους (*αυτόχθων* < *αὐτός* (=ο ίδιος) + *χθών-χθονός* (=γη). Ο όρος αναφέρεται στο λαό που εξαρχής κατοικεί στη γη των προγόνων του, επομένως το λαό που είναι ιθαγενής και ως εκ τούτου αποτελεί τον ντόπιο, το γηγενή πληθυσμό της συγκεκριμένης περιοχής. Το χαρακτηρισμό αυτό χρησιμοποιούν οι Αθηναίοι για να τονίσουν την αντίθεσή τους με τον πληθυσμό της Σπάρτης που δεν ταυτίζεται με τους ντόπιους κατοίκους της περιοχής, αλλά αποτελεί αποτέλεσμα της καθόδου και εγκατάστασης των Δωριέων στην περιοχή της Λακωνικής.

Ποιο ήταν το πρώτο πολίτευμα της Αθήνας και πώς αυτό αντικαταστάθηκε από άλλες μορφές πολιτευμάτων;

- Πρώτο πολίτευμα της Αθήνας είναι η⁽⁷⁾.
- Τελευταίος βασιλιάς ήταν ο⁽⁸⁾ ο οποίος, σύμφωνα με την παράδοση, θυσιάστηκε προκειμένου να αποφευχθεί η σύγκρουση με τους⁽⁹⁾ ³⁶.
- Η συγκεκριμένη παράδοση δείχνει πως η μετάβαση του πολιτεύματος από τη βασιλεία στην αριστοκρατία έγινε με ειρηνικό τρόπο, γεγονός που αποδεικνύεται και από το θεσμό του *άρχοντα-βασιλιά*, τίτλος ο οποίος διατηρήθηκε κατά τη μετάβαση από τη βασιλεία στο αριστοκρατικό πολίτευμα.

Ποια ήταν τα όργανα εξουσίας στο αριστοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας;

- Άρχοντας-βασιλιάς: αρμοδιότητες⁽¹⁰⁾ χαρακτήρα.
- Ουσιαστική εξουσία ασκούν οι:
 - α.⁽¹¹⁾ άρχων (άρχοντας): υπεύθυνος για τη σύγκληση της⁽¹²⁾ του Δήμου.
 - β.⁽¹³⁾: αρμόδιος για στρατιωτικά θέματα.
- Έξι θεσμοθέτες:⁽¹⁴⁾ θέματα.
- Άρειος Πάγος: τήρηση των⁽¹⁵⁾
- Εκκλησία του Δήμου: συνέλευση όλων των⁽¹⁶⁾ πολιτών (η Εκκλησία του Δήμου απέκτησε μεγάλη σημασία στα μεταγενέστερα χρόνια).

36. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Κόδρου, οι Δωριείς στην Πελοπόννησο περνούσαν μια εποχή ξηρασίας· προσπαθώντας να βρουν διέξοδο, αποφάσισαν να καταλάβουν την ευημερούσα Αττική. Πριν εκστρατεύσουν, είχαν ζητήσει χρησμό από το μαντείο των Δελφών. Σύμφωνα με την προφητεία του μαντείου, οι Δωριείς θα καταλάμβαναν την Αθήνα, αρκεί να μη σκότωναν το βασιλιά της. Όταν μαθεύτηκε η προφητεία, ο Κόδρος αποφάσισε να θυσιαστεί για να μην πραγματοποιηθεί η κατάκτηση της πόλης. Μεταμφιέστηκε σε χωρικό και κάνοντας πως μαζεύει ξύλα, πλησίασε το στρατόπεδο του εχθρού. Εκεί δημιούργησε ένα επεισόδιο με δύο στρατιώτες. Κατάφερε να σκοτώσει τον ένα, αλλά ο άλλος τον σκότωσε, για να εκδικηθεί το θάνατο του φίλου του. Όταν οι Αθηναίοι έστειλαν κήρυκα στο εχθρικό στρατόπεδο, ζητώντας τον νεκρό βασιλιά για να τον θάψουν, οι Δωριείς συνειδητοποίησαν πως δεν θα κατάφερναν να καταλάβουν την πόλη, αφού τελικά είχαν σκοτώσει το βασιλιά των Αθηναίων.

Τι γνωρίζετε για τις κοινωνικές εντάσεις που οδήγησαν στο «Κυλώνειο άγος»:

α. Με την ανάπτυξη του θαλάσσιου εμπορίου, οι⁽¹⁷⁾ και οι βιοτέχνες αποκτούν μεγάλη οικονομική δύναμη και αμφισβητούν την εξουσία των⁽¹⁸⁾.

β. Οι χρεωμένοι⁽¹⁹⁾ απαιτούν κατάργηση των χρεών καθώς, όσοι από αυτούς αδυνατούν να πληρώσουν τα χρέη τους, γίνονται⁽²⁰⁾.

Ποιες ήταν οι συνέπειες από το παραπάνω κλίμα δυσαρέσκειας και κοινωνικής έντασης;

Το 632 π.Χ. ο⁽²¹⁾, εκμεταλλευόμενος το κλίμα δυσαρέσκειας που επικρατούσε, προσπάθησε, με τη βοήθεια πολλών οπαδών του, να καταλάβει την εξουσία και να γίνει τύραννος. Το κίνημά του όμως απέτυχε και ο ίδιος δραπέτευσε στα Μέγαρα. Οι οπαδοί του Κύλωνα κατέφυγαν ως ικέτες στους βωμούς των θεών, προκειμένου να γλιτώσουν τη ζωή τους, καθώς τότε, όσοι κατέφευγαν στους βωμούς, θεωρούνταν προστατευόμενοι των θεών. Ωστόσο, θανατώθηκαν από τους Αθηναίους. Το ανόσιο έργο της θανάτωσης των οπαδών του Κύλωνα είναι γνωστό ως *Κυλώνειο άγος*.

Πώς οδηγήθηκε η Αθήνα στην καταγραφή νόμων:

Μετά τη θανάτωση των οπαδών του Κύλωνα:

α. η αναστάτωση κορυφώνεται και οι Μεγαρείς καταλαμβάνουν τη Σαλαμίνα

β. καθημερινά προβάλλονται αιτήματα για κατάργηση των χρεών και για σύνταξη γραπτών⁽²²⁾ (μέχρι τότε οι νόμοι ήταν⁽²³⁾), γεγονός που εμπόδιζε τη σωστή απονομή της δικαιοσύνης).

Οι ευγενείς, για να εκτονωθεί η δυσαρέσκεια του λαού, ανέθεσαν, το 624 π.Χ., στο⁽²⁴⁾ να καταγράψει του νόμους, νόμους που έμειναν στην ιστορία για την αυστηρότητά τους (Νόμοι του Δράκοντα / *δρακόντειοι νόμοι*).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

3. Ποια ήταν τα όργανα εξουσίας στην αρχαία Αθήνα κατά το αριστοκρατικό πολίτευμα;

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Με βάση την εικόνα του σχολικού βιβλίου (σελ. 51), να ζωγραφίσετε ένα Αθηναίο πολεμιστή.
2. Τι σημαίνει η φράση «δρακόντεια μέτρα»;

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ και να διορθώσετε όσες είναι λανθασμένες.

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
α. Οι Αθηναίοι είναι Ίωνες στην καταγωγή.		
β. Η κατάργηση των χρεών και η σύνταξη γραπτών νόμων ήταν τα αιτήματα του αθηναϊκού λαού.		
γ. Οι ευγενείς δέχτηκαν πρόθυμα τη σύνταξη γραπτών νόμων.		
δ. Με τη νομοθεσία του Δράκοντα, η γη περνάει στα χέρια των πολλών.		

2. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της ομάδας Α με εκείνα της ομάδας Β:

A	B
α. Άρχοντας-Βασιλιάς	1. Σύγκλιση της Εκκλησίας του Δήμου
β. Άρειος Πάγος	2. Στρατιωτές αρμοδιότητες
γ. Θησέας	3. Επιδιώξη επιβολής τυραννίας
δ. Επώνυμος Άρχοντας	4. Δικαστικά θέματα
ε. Κύλωνας	5. Τήρηση των νόμων
στ. Πολέμαρχος	6. Κατάληψη της Σαλαμίνας
ζ. Δράκοντας	7. Θρησκευτικές αρμοδιότητες
η. Μεγαρείς	8. Βασιλιάς της Αθήνας
θ. Θεσμοθέτες	9. Γραπτοί νόμοι
ι. Κόδρος	10. Ένωση των αττικών συνοικισμών

3. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της ομάδας Γ με εκείνα της ομάδας Δ:

Γ	Δ
α. Πολέμαρχος	1. θρησκευτικές αρμοδιότητες
β. Άρχων-Βασιλιάς	2. τήρηση των νόμων
γ. Άρειος Πάγος	3. στρατιωτικές αρμοδιότητες
δ. Έξι θεσμοθέτες	4. σύγκλιση της Εκκλησίας του Δήμου
ε. Επώνυμος Άρχων	5. δικαστικές αρμοδιότητες

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. γεωργία	6. Ώνες	11. επώνυμος
2. κτηνοτροφία	7. βασιλεία	12. Εκκλησίας
3. εμπορίου	8. Κόδρος	13. πολέμαρχος
4. ναυτιλίας	9. Δωριείς	14. δικαστικά
5. Αθήνα	10. θρησκευτικού	15. νόμων
16. Αθηναίων	21. Κύλωνας	
17. έμποροι	22. νόμων	
18. ευγενών	23. άγραφοι	
19. αγρότες	24. Δράκοντα	
20. δούλοι		

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΣΩΣΤΟ-ΛΑΘΟΣ

α: Σ β: Σ γ: Λ δ: Λ

2. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ

α: 7 β: 5 γ: 10 δ: 1 ε: 3 στ: 2 ζ: 9 η: 6 θ: 4 ι: 8

3. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ

α: 3 β: 1 γ: 2 δ: 5 ε: 4

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ (800-479 π.Χ.)

5. ΑΘΗΝΑ: ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η καταγραφή των νόμων από τον Δράκοντα ικανοποίησε ένα μέρος των πολιτών. Ωστόσο, η κοινωνία συνέχιζε να αντιμετωπίζει οξύ οικονομικό πρόβλημα· είναι χαρακτηριστικό ότι όσοι δεν μπορούσαν να ξεπληρώσουν τα χρέη τους, γίνονταν δούλοι.

Ποιες ήταν οι συνέπειες από τα οικονομικά προβλήματα και τις κοινωνικές ανισότητες της εποχής, τα οποία δεν μπόρεσαν να επιλύσουν οι νόμοι του Δράκοντα;

Συνέπεια των παραπάνω ήταν ότι δημιουργούνταν συνεχώς κοινωνικές αναταραχές. Προκειμένου να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικότερα τα προβλήματα της πόλης, το 594 π.Χ. οι Αθηναίοι καλούν στη νομοθετική εξουσία τον⁽¹⁾, ποιητή και έναν από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας.

Τι γνωρίζετε για τη διάταξη του Σόλωνα που έμεινε γνωστή με τον όρο “σεισάχθεια”;

Ο όρος⁽²⁾ προέρχεται από το σείω που σημαίνει «αφαιρώ» και το ἄχθος που σημαίνει «βάρος»· επομένως, επομένως πρόκειται για μια διάταξη που συνεπάγεται την κατάργηση των χρεών. Πιο συγκεκριμένα, ο Σόλωνας με τα σεισάχθεια:

- α. απελευθέρωσε όσους είχαν γίνει⁽³⁾ λόγω χρεών και
- β. απαγόρευσε στο εξής να δανείζεται κάποιος με εγγύηση την προσωπική του⁽⁴⁾.

Ποιες ήταν οι ευεργετικές συνέπειες από τα σεισάχθεια;

Με τα σεισάχθεια επέρχεται η λύτρωση της αγροτικής τάξης χάρη στην κατάργηση των χρεών.

Τι γνωρίζετε για τα υπόλοιπα μέτρα που πήρε ο Σόλωνας;

1. Οι τέσσερις⁽⁵⁾:

- οι πολίτες διαιρούνται σε τέσσερις τάξεις

- η διαίρεση στις τάξεις γίνεται με βάση το ετήσιο⁽⁶⁾ και όχι την⁽⁷⁾.

Οι τέσσερις τάξεις, από την ανώτερη στην κατώτερη, είναι:

α. οι πεντακοσιομέδιμνοι, στην οποία ανήκαν όσοι είχαν εισόδημα πεντακοσίων μεδίων· συγκροτούσαν την υψηλότερη τάξη

β. οι τριακοσιομέδιμνοι, δηλαδή όσοι είχαν εισόδημα τριακόσια μέδιμνα· λέγονταν και *ιππείς*, επειδή είχαν την οικονομική δυνατότητα να διατηρούν ένα άλογο

γ. οι διακοσιομέδιμνοι: οι οποίοι είχαν εισόδημα διακόσια μέδιμνα· ονομάζονταν και *ζευγίται*

δ. οι θήτες, που είχαν εισόδημα κάτω των διακοσίων μεδίων ετησίως· είχαν δικαίωμα ψήφου στην Εκκλησία του Δήμου, αλλά δεν τους επιτρεπόταν να αναλάβουν κανένα δημόσιο αξίωμα.

Από τις δύο πρώτες τάξεις εκλέγονταν τα μέλη του Άρειου Πάγου. Οι εκπρόσωποι της τρίτης τάξης μπορούσαν να γίνουν βουλευτές. Οι θήτες δεν μπορούσαν να εκλεγούν σε αξιώματα (παρά μόνο στην Ηλιαία) και να συμμετέχουν στην Εκκλησία του Δήμου.

Τι *συνεπάγεται* για το αριστοκρατικό πολίτευμα η εφαρμογή του κριτηρίου του εισοδήματος έναντι του κριτηρίου της ευγενούς καταγωγής;

Η συμμετοχή των πολιτών στα διάφορα αξιώματα γίνεται πλέον με κριτήριο την τάξη στην οποία αυτοί ανήκουν. Ωστόσο, η διαίρεση των πολιτών στις τέσσερις τάξεις γίνεται πλέον με βάση το εισόδημα και όχι την καταγωγή· επομένως, το αριστοκρατικό πολίτευμα σταδιακά αποδυναμώνεται, καθώς απαλείφθηκε ο περιορισμός της καταγωγής, που εμπόδιζε αυτούς που πλούτιζαν από κάποιο επάγγελμα να ανέλθουν σε ανώτερες κοινωνικές τάξεις, να γίνουν πολίτες και να αναλάβουν αξιώματα. Το αριστοκρατικό πολίτευμα αποδυναμώνεται, εφόσον στηριζόταν στη δύναμη που έδινε η αριστοκρατική καταγωγή και όχι ο πλούτος που είχε κερδίσει κάποιος, έστω και ταπεινής καταγωγής, με την αξία και την εργασία του.

2. Η⁽⁸⁾ του Δήμου:

- στην Εκκλησία του Δήμου συμμετέχουν όσοι έχουν συμπληρώσει το⁽⁹⁾ έτος της ηλικίας τους
- διευρύνεται ο πολιτικός ρόλος της Εκκλησίας του Δήμου.

3. Η Βουλή των⁽¹⁰⁾:

- προετοιμάζει τα θέματα που συζητούνται στη συνέλευση του λαού, την Εκκλησία του Δήμου.

Η Βουλή των Τετρακοσίων ήταν πιο δημοκρατική σε σύγκριση με τον Άρειο Πάγο, καθώς στον τελευταίο συμμετείχαν μόνο πεντακοσιομέδιμνοι που είχαν θητεύσει ως άρχοντες και είχαν εκλεγεί από τον ίδιο τον Άρειο Πάγο. Αντίθετα, η Βουλή των Τετρακοσίων:

- είχε 400 εκλεγμένα μέλη
- τα μέλη της προέρχονταν και από τις τάξεις των *ιππέων* και των *ζευγίων*
- η θητεία κάθε βουλευτή ήταν ετήσια
- και οι τέσσερις φυλές της Αθήνας αντιπροσωπεύονταν ισότιμα, με εκατό βουλευτές η καθεμιά.

4. Το Δικαστήριο της⁽¹¹⁾:

- στην Ηλιαία συμμετέχουν με⁽¹²⁾ άτομα από όλες τις τάξεις.

Πού στόχευε η δημιουργία της Ηλιαίας;

Η δημιουργία ενός δικαστηρίου στο οποίο θα είχαν τη δυνατότητα να συμμετέχουν όλοι οι ελεύθεροι πολίτες, με κλήρωση και όχι περιορισμό ως προς την τάξη στην οποία ανήκαν, αποτελούσε ένα μέτρο το οποίο συνέβαλε στην καλύτερη απονομή της δικαιοσύνης και την εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων.

Η Ηλιαία αποτελεί ένα λαϊκό δικαστήριο με πολλά μέλη και ως εκ τούτου, σε θέματα απονομής δικαιοσύνης, λειτουργεί ως αντίβαρο του Άρειου Πάγου. Οι ηλιαστές ήταν 6.000· προέρχονταν 500 από κάθε μία από τις 10 φυλές και υπήρχαν και 1.000 αναπληρωματικοί. Η ύπαρξη της Ηλιαίας έδωσε τη δυνατότητα σε κάθε πολίτη να καταγγέλει στον Άρειο Πάγο οποιονδήποτε, ακόμα και κάποιον άρχοντα.

Ο Σόλωνας πήρε μεταξύ άλλων και τα ακόλουθα μέτρα:

α. Ψηφίζεται νόμος με τον οποίο όσοι δεν παίρνουν σαφή θέση πάνω στα κοινωνικά και πολιτικά θέματα, στερούνταν των πολιτικών τους δικαιωμάτων· με το συγκεκριμένο μέτρο ενισχύεται η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στα κοινά.

β. Καταργείται η προίκα, καθώς πλέον ορίζεται πως η νύφη έχει μόνο τρία φορέματα και διάφορα σκεύη μικρής αξίας· σκοπός του εν λόγω μέτρου είναι η ενίσχυση του γάμου, ο οποίος δεν γίνεται πλέον για να πάρει κάποιος μισθό ή να κάνει μια εμπορική συμφωνία, αλλά για τη δημιουργία οικογένειας.

Ποια ήταν η αντίδραση των Αθηναίων για τη λήψη των μέτρων από το Σόλωνα;

Τα μέτρα του Σόλωνα:

- ανακούφισαν τη λαϊκή τάξη από τα χρέη
- εξασφάλισαν την ελεύθερη πρόσβαση των πολιτών στην εξουσία και τα αξιώματα
- **εξίσωσαν**, σε πολλές περιπτώσεις, **τους πλούσιους** (εκείνους δηλαδή που είχαν αποκτήσει πλούτο με την εργασία τους) **με τους ευγενείς** (εκείνους δηλαδή που ήταν κληρονόμοι αριστοκρατικών τίτλων και ανάλογης περιουσίας).

Ωστόσο, τα προβλήματα δεν έλειψαν, καθώς:

- η γη εξακολουθούσε να βρίσκεται στα χέρια των λίγων· επομένως, το αίτημα για ξαναμοίρασμα της γης ήλθε και πάλι στην επιφάνεια
- πολλοί ήταν εκείνοι που συνέχισαν να παραπονιούνται για τους νόμους του Σόλωνα, άλλοτε κατηγορώντας κάποιους από αυτούς και άλλοτε ζητώντας διευκρινήσεις.

Ο Σόλων, επειδή δεν ήθελε να αλλάξει τους νόμους του, αλλά ούτε και να προκαλεί δυσaréσκειες με την παρουσία του, ταξίδεψε στην Αίγυπτο, λέγοντας πως δεν θα επιστρέψει πριν περάσουν δέκα χρόνια.

Τι γνωρίζετε για την τυραννία του Πεισίστρατου;

Ένας ευγενής, ο⁽¹³⁾, εκμεταλλεύεται την κατάσταση δυσaréσκειας που επικρατεί, τις κοινωνικές αναταραχές αλλά και την απουσία του Σόλωνα. Με τη συμπαράσταση του λαού, καταλαμβάνει την εξουσία και επιβάλλει το⁽¹⁴⁾ πολίτευμα. Κατά τη διακυβέρνησή του, ο Πεισίστρατος:

- α. στερεί από τους Αθηναίους⁽¹⁵⁾ που είχαν κατακτήσει με αγώνες
- β. συνδέει το όνομά του με σημαντικά εξωραϊστικά⁽¹⁶⁾ (Εννεάκρονος πηγή, νέα Αγορά, τελεστήριο της Ελευσίνας)
- γ. συνδέεται με την προσπάθεια για δημιουργία⁽¹⁷⁾ .

Μετά το θάνατό του, την εξουσία ανέλαβε ο γιος του Ιππίας. Οι Αθηναίοι ανατρέπουν τον Ιππία το 510 π.Χ. Ακολουθεί πολιτική διαμάχη από την οποία ευνοούνται οι⁽¹⁸⁾ οι οποίοι, με αρχηγό των Κλεισθένη, προχώρησαν σε ενέργειες που θεμελιώναν τη δημοκρατία στην Αθήνα.

Πώς χωρίστηκε ο πληθυσμός της Αττικής από τον Κλεισθένη; Ποιο ήταν το αποτέλεσμα του χωρισμού αυτού;

Με τον Κλεισθένη, αντί για τις τέσσερις τάξεις, εφαρμόζεται η διαίρεση των δέκα⁽¹⁹⁾:

- τα μέλη κάθε φυλής προέρχονται από δέκα δήμους της Αττικής
- σε κάθε φυλή ανήκουν πολίτες από διάφορες περιοχές
- οι πλούσιοι ευγενείς έπαψαν να αποτελούν μόνοι τους μια ισχυρή τάξη, αλλά αναμείχθηκαν με τους υπόλοιπους πολίτες.

Ποιο είναι το αποτέλεσμα από το χωρισμό των πολιτών σε δέκα φυλές;

Το αποτέλεσμα είναι ότι πλέον **η συγγένεια και η καταγωγή έπαψαν να παίζουν ρόλο** στην πολιτική ζωή της Αθήνας. Κατά συνέπεια, οι πολίτες αναμειγνύονται πιο πολύ στα κοινά· με αυτό τον τρόπο **δίνεται η δυνατότητα σε περισσότερους να έχουν μερίδιο στη διακυβέρνηση του κράτους.**

Εκτός από τις δέκα φυλές, ποια άλλα μέτρα πήρε ο Κλεισθένης;

1. Η Βουλή των⁽²⁰⁾:

- η Βουλή των Τετρακοσίων αυξάνεται κατά εκατό μέλη και γίνεται Βουλή των Πεντακοσίων
- έργο της Βουλής ήταν να προετοιμάζει τα θέματα που θα συζητούσε η Εκκλησία του Δήμου.

Τα μέλη της Βουλής των Πεντακοσίων ορίζονταν κάθε χρόνο με κλήρο, 50 από κάθε φυλή· επομένως, όλοι οι πολίτες είχαν πιθανότητα να γίνουν κάποτε βουλευτές. Τα μελη της Βουλής των Πεντακοσίων ήταν άνω των 30 ετών και η θητεία τους κρατούσε για ένα χρόνο. Χειρίζονταν θέματα εξωτερικής πολιτικής και οικονομικά ζητήματα. Η περίοδος του έτους χωρίστηκε σε 100 πρυτανείες (περιόδους 35-36 ημερών)· σε κάθε πρυτανεία αναλάμβανε τη διεύθυνση της Βουλής μια φυλή η οποία λεγόταν *πρυτανεύουσα*.

2. Οι δέκα⁽²¹⁾:

- η ύπαρξη δέκα στρατηγών (έναντι ενός μόνο πολέμαρχου στην προηγούμενη μορφή του πολιτεύματος), στόχο είχε την προστασία των πολιτών από τον κίνδυνο αύξησης της δύναμης του πολέμαρχου στρατηγού.

Οι δέκα στρατηγοί εκλέγονταν από την Εκκλησία του Δήμου. Ο ρόλος τους ήταν ουσιαστικός καθώς, αν και αρχικά είχαν μόνο στρατιωτικά καθήκοντα, από το 487 π.Χ. διοικούσαν όχι μόνο το στρατό αλλά και το ίδιο το κράτος.

3. Η Εκκλησία του Δήμου:

- ενισχύεται πλέον ο ρόλος της Εκκλησίας του Δήμου, η οποία γίνεται κυρίαρχο σώμα και εκεί λαμβάνονται οι πιο σοβαρές αποφάσεις.

- 4. Ο νόμος του⁽²²⁾:
 - τέθηκε σε ισχύ ο νόμος του *οστρακισμού*, σύμφωνα με τον οποίο:
 - α. κάθε πολίτης έγραφε πάνω σε ένα κομμάτι από σπασμένο αγγείο (όστρακο) το όνομα του πολιτικού τον οποίο θεωρούσε πιο επικίνδυνο για τη δημοκρατία
 - β. στη συνέχεια, μετρούσαν κατόπιν τα όστρακα και εξόριζαν για 10 χρόνια όποιον είχε συγκεντρώσει 6.000 όστρακα με το όνομά του.
- Για ποιο λόγο ο Κλεισθένης ψήφισε το νόμο του *οστρακισμού*;
- Ο συγκεκριμένος νόμος εφαρμόζεται εξαιτίας της καχυποψίας που προκαλούν όσοι κατέχουν ισχυρές θέσεις. Επομένως, ο Κλεισθένης ψήφισε το νόμο του *οστρακισμού*, στην προσπάθειά του να ενισχύσει τη λαϊκή εξουσία.
- **Ποια ήταν τα αποτελέσματα των μεταρρυθμίσεων του Κλεισθένη;**

Τα μέτρα του Κλεισθένη:

 - έκαναν προσιτά στους πολίτες όλα τα αξιώματα
 - εξασφάλισαν τη λαϊκή συνοχή
 - αφύπνισαν το ενδιαφέρον του πολίτη για τα κοινά
 - θεμελίωσαν το δημοκρατικό πολίτευμα στην Αθήνα.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Τι γνωρίζετε για τα σεισάχθεια;
2. Πώς χωρίστηκε η πληθυσμός της Αττικής από τον Κλεισθένη; Ποιο ήταν το αποτέλεσμα αυτού του χωρισμού;
3. Καταγράψτε με τη σειρά την εξέλιξη του πολιτεύματος (αριστοκρατία, δημοκρατία, τυραννίδα, βασιλεία) και τοποθετήστε με χρονική τάξη τα πρόσωπα που έπαιξαν ρόλο στην εξέλιξη του πολιτεύματος στην Αθήνα (Κύλωνας, Δράκοντας, Σόλωνας, Πεισίστρατος, Κόδρος).
4. Να συγκρίνετε την Εκκλησία του Δήμου με τη σπαρτιατική Απέλλα.

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της ομάδας A με εκείνα της ομάδας B:

A	B
α. Σόλων	1. Σεισάχθεια
β. Κλεισθένης	2. Διαίρεση πολιτών σε 4 τάξεις
	3. Βουλή των 500
	4. Διαίρεση των πολιτών σε 10 φυλές
	5. Βουλή των 400
	6. Δημιουργία της Ηλιαίας
	7. Θέσπιση 10 στρατηγών
	8. Κατάργηση της προίκας
	9. Ισχυροποίηση της Εκκλησίας του Δήμου
	10. Οστρακισμός

2. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ και να διορθώσετε όσες είναι λανθασμένες.

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
α. Σύμφωνα με το νόμο σεισάχθεια, απαγορευόταν να δανείζεται κάποιος με εγγύηση των ελευθερία κάποιου άλλου ατόμου.		
β. Οι πολίτες χωρίστηκαν από το Σόλωνα σε 10 τάξεις, με κριτήριο το εισόδημά τους.		
γ. Στην Ηλιαία συμμετείχαν δικαστές που προέρχονταν από το λαό.		
δ. Ο Κλεισθένης χώρισε τους Αθηναίους σε 10 φυλές, με κριτήριο την καταγωγή.		
ε. Ο Κλεισθένης αύξησε τους στρατηγούς από 2 σε 10.		
στ. Στην Εκκλησία του Δήμου μετείχαν και οι δούλοι.		
ζ. Στη σύνθεση της Ηλιαίας συμμετείχαν μόνο αριστοκράτες.		
η. Ο Πεισίστρατος επέβαλε τυραννικό πολίτευμα.		

Δ. Ερωτήσεις σχολιασμού πηγής:

1. Με βάση το κείμενο της πηγής του σχολικού βιβλίου (σελ. 53), να αναφέρετε τι γνωρίζετε για τον οστρακισμό.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. Σόλωνα	6. εισόδημα	11. Ηλιαίας
2. σεισάχθεια	7. καταγωγή	12. κλήρωση
3. δούλοι	8. Εκκλησία	13. Πεισίστρατος
4. ελευθερία	9. εικοστό	14. τυραννικό
5. τάξεις	10. Τετρακοσίων	15. ελευθερίες
16. έργα	21. στρατηγοί	
17. βιβλιοθήκης	22. οστρακισμού	
18. δημοκρατικοί		
19. φυλών		
20. Πεντακοσίων		

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ

α: 1, 2, 5, 6, 8 β: 3, 4, 7, 9, 10

2. ΣΩΣΤΟ-ΛΑΘΟΣ

α: Λ β: Λ γ: Σ δ: Λ ε: Λ στ: Λ ζ: Λ η: Σ

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ (800-479 π.Χ.)

7. ΠΕΡΣΕΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΕΣ: ΔΥΟ ΚΟΣΜΟΙ ΣΥΓΚΡΟΥΝΤΑΙ

Τι γνωρίζετε για τη δημιουργία και τη διοίκηση του περσικού κράτους:

- Οι Πέρσες και οι⁽¹⁾ ανήκουν στην ινδοευρωπαϊκή ομοεθνία.
-⁽²⁾ Α' (645-602 π.Χ.): ιδρυτής του περσικού κράτους.
- Το περσικό κράτος:
 - α. είναι πολυεθνικό
 - β. είναι διαιρεμένο σε⁽³⁾
 - γ. οι σατραπείες διοικούνται από τους⁽⁴⁾
 - δ. οι σατράπες είναι αρμόδιοι για:
 - ι. τη χρηστή διοίκηση και
 - ii. την είσπραξη των⁽⁵⁾ (αξίζει να σημειωθεί ότι οι Πέρσες και οι Μήδοι εξαιρούνταν από τη⁽⁶⁾ !)

Τι γνωρίζετε για τη θρησκεία και την αγωγή των Περσών:

- α. πίστευαν στον Αχουραμάσδα (θεό της σοφίας και της⁽⁷⁾)
- β. οι Πέρσες έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αλήθεια
- γ. είχαν υιοθετήσει τη⁽⁸⁾ γραφή

Πώς έχασαν την ανεξαρτησία τους οι Έλληνες της Μικράς Ασίας:

- Οι Έλληνες της Μικράς Ασίας, εργατικοί και δραστήριοι καθώς ήταν, δημιούργησαν ένα λαμπρό πολιτισμό.
- Ανέπτυξαν⁽⁹⁾ σχέσεις με όλους τους λαούς της Μεσογείου και ιδιαίτερα του⁽¹⁰⁾ Πόντου, στα παράλια του οποίου είχαν αποικίσει.
- Ωστόσο, δεν παρέμειναν ανεξάρτητοι, καθώς περιορίστηκαν από την κυριαρχία αρχικά των⁽¹¹⁾ και στη συνέχεια των Περσών· τελικά, υποχρεώθηκαν να πληρώνουν βαρύ φόρο στους Πέρσες και να τους ακολουθούν στις⁽¹²⁾ τους.

Ποιοι λόγοι οδήγησαν στην Ιωνική επανάσταση:

- Το 513 π.Χ. οι Πέρσες εκστρατεύουν εναντίον των⁽¹³⁾, στα βόρεια του Δούναβη· η εκστρατεία αποτυγχάνει, αλλά έχει ως αποτέλεσμα η⁽¹⁴⁾ να τεθεί υπό περσικό έλεγχο.
- Οι Πέρσες ελέγχουν πλέον τα Στενά, γεγονός που εμποδίζει τους Έλληνες της Μικράς Ασίας να συνεχίσουν το⁽¹⁵⁾ στην περιοχή του Εύξεινου Πόντου, οδηγώντας τους κατά συνέπεια σε⁽¹⁶⁾ μαρασμό.

Συνεπώς:

- α. ο έλεγχος των⁽¹⁷⁾ από τους Πέρσες και τα οικονομικά προβλήματα που αυτός συνεπάγεται για τους Έλληνες εμπόρους της περιοχής,
 - β. η βαριά⁽¹⁸⁾ την οποία οι Έλληνες της Μικράς Ασίας είναι υποχρεωμένοι να πληρώνουν στους Πέρσες κατακτητές και
 - γ. η στέρηση της⁽¹⁹⁾ που επιβάλλεται στους Έλληνες της περιοχής από τους Πέρσες,
- όλα τα παραπάνω οδηγούν, το 499π.Χ., τους Έλληνες της Μικράς Ασίας σε⁽²⁰⁾.

Ποια ήταν ο πορεία και η έκβαση της Ιωνικής επανάστασης:

- Οι Έλληνες της Μικράς Ασίας ζητούν τη βοήθεια των Ελλήνων για την επανάστασή τους.
- Στο κάλεσμα των Ελλήνων της Μικράς Ασίας ανταποκρίνονται μόνο οι⁽²¹⁾ και οι Ερετριείς, στέλνοντας 25 πλοία.
- Αρχικά, οι Έλληνες σημειώνουν επιτυχίες όμως τελικά δεν μπορούν να κάμψουν την περσική αντίσταση.
- 494 π.Χ.: ο ελληνικός στόλος ηττάται στη ναυμαχία της Λάδης.
- Η⁽²²⁾, που πρωταγωνίστησε στην Ιωνική επανάσταση (την επανάσταση των Ελλήνων της Μικράς Ασίας εναντίον της περσικής κυριαρχίας), καταστρέφεται ολοκληρωτικά³⁷.

37. Ο χαμός της Μιλήτου προξένησε μεγάλη θλίψη στην Αθήνα. Ο ποιητής Φρόνιχος παρουσίασε το έργο του «Μιλήτου Άλωσις» και έκανε τους Αθηναίους να κλάψουν με τη συμφορά που είχε βρει την ιωνική αυτή πόλη. Οι Αρχές της Αθήνας οργίστηκαν με την παράσταση και τιμώρησαν τον Φρόνιχο επιβάλλοντάς του πρόστιμο.

Τι γνωρίζετε για την πρώτη εκστρατεία του Μαρδόνιου κατά της Ελλάδας το 492 π.Χ.:

Η⁽²³⁾ επανάσταση γίνεται η αφορμή για μια σειρά ελληνοπερσικών συγκρούσεων.

Πιο συγκεκριμένα:

α. οι Πέρσες οργανώνουν μια μεγάλη εκστρατεία εναντίον της Ελλάδας, με αρχηγό τον⁽²⁴⁾, γαμπρό του βασιλιά⁽²⁵⁾

β. 492 π.Χ.: ο περσικός στρατός, με αρχηγό τον Μαρδόνιο, περνά τον Ελλήσποντο και κατευθύνεται προς τη⁽²⁶⁾. παράλληλα με το στρατό κινείται και ο περσικός στόλος

γ. στην επιστροφή, κοντά στον⁽²⁷⁾, μεγάλη θαλασσοταραχή καταστρέφει τον περσικό στόλο

δ. οι Πέρσες, με αυτή τους την εκστρατεία, πέτυχαν να επαναφέρουν την περιοχή της Θράκης υπό⁽²⁸⁾ έλεγχο, κάτι που είχε διασαλευθεί λόγω της⁽²⁹⁾ επανάστασης.

Τι γνωρίζετε για τη μάχη του Μαραθώνα:

- Ο βασιλιάς⁽³⁰⁾ θέλει να εκδικηθεί τους Αθηναίους και τους Ερετριείς, καθώς ήταν εκείνοι που βοήθησαν τους Έλληνες της Μικράς Ασίας στην Ιωνική επανάσταση.

- Οργανώνεται νέα περσική επίθεση εναντίον των Ελλήνων, με αρχηγούς τους⁽³¹⁾ και⁽³²⁾.

490 π.Χ.:

α. ισχυρές περσικές δυνάμεις αγκυροβόλησαν στην Ερέτρια, την οποία κατέστρεψαν

β. στη συνέχεια, στρατοπέδευσαν στον⁽³³⁾

γ. οι Αθηναίοι ζήτησαν βοήθεια από τους⁽³⁴⁾ οι οποίοι όμως αρνήθηκαν, επικαλούμενοι⁽³⁵⁾ λόγους· κατά συνέπεια, έφθασαν για βοήθεια μετά τη μάχη του Μαραθώνα

δ. δέκα χιλιάδες Αθηναίοι και χίλιοι⁽³⁶⁾ αντιμετώπισαν τον περσικό στρατό

ε. Έλληνας στρατηγός ορίστηκε ο⁽³⁷⁾ ενώ οι Πέρσες στρατηγοί ήταν ο Δάτης και ο⁽³⁸⁾.

Ο Μιλτιάδης είχε να αντιμετωπίσει τρία στρατηγικά προβλήματα:

- η περιοχή του Μαραθώνα είναι πεδιάδα· επομένως, το ιππικό των Περσών είχε πλεονέκτημα
- οι Πέρσες είχαν πολλούς τοξότες και θα μπορούσαν να χτυπήσουν τους Έλληνες από μακριά
- ο τεράστιος³⁸ αριθμός των Περσών θα μπορούσε να περικυκλώσει τους Έλληνες και να τους νικήσει.

Ο Μιλτιάδης αποφάσισε να αντιμετωπίσει τους Πέρσες εφαρμόζοντας τα παρακάτω:

- για να αντιμετωπίσει τους τοξότες, τοποθετεί έμπειρους και γρήγορους άντρες στο κέντρο της παράταξης, ώστε να κάνουν γρήγορη επίθεση και να μην αφήσουν χρόνο στα βέλη του εχθρού να τους χτυπήσουν
- αποφασίζει να επεκτείνει σε μήκος την παράταξη των αντρών, ενισχύοντας τα άκρα και αποδυναμώνοντας το κέντρο
- όσο οι Πέρσες χτυπούν το ανίσχυρο κέντρο, τα ενισχυμένα ελληνικά άκρα απωθούν τα αντίστοιχα περσικά προς τη θάλασσα· αμέσως μετά ανασυντάσσονται, επιστρέφουν γρήγορα και χτυπούν, περικυκλώνοντας το κέντρο της αντίπαλης παράταξης
- οι Έλληνες, εκμεταλλευόμενοι το έλος της περιοχής, καταδιώκουν προς τα εκεί τους ξαφνιασμένους Πέρσες ενώ στη συνέχεια καίνε πολλά από τα περσικά πλοία.

Ποια είναι η σημασία της νίκης των Ελλήνων στο Μαραθώνα;

- Η μάχη του Μαραθώνα ήταν η πρώτη μάχη στην οποία χρησιμοποιήθηκε στρατηγική.
- Η νίκη των Ελλήνων κατά των Περσών είναι συντριπτική, δεδομένου ότι οι απώλειες των Ελλήνων είναι περίπου 200 άντρες έναντι χιλιάδων Περσών.
- Πρόκειται για την πρώτη νίκη των Ελλήνων κατά των Περσών και μάλιστα σε μια εποχή που και μόνο η αναφορά στο όνομα των Περσών έκανε τους λαούς να τρέμουν από φόβο.

38. Οι Έλληνες δεν είχαν περισσότερους από 11.000 άντρες και έπρεπε να αντιμετωπίσουν το περσικό στράτευμα που αποτελείτο από 50.000 άντρες.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Ποια τα αίτια και ποια η αφορμή των Περσικών πολέμων;
2. Να αναφέρετε τους λόγους που οδήγησαν στην Ιωνική επανάσταση.

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση από τις παρακάτω προτεινόμενες απαντήσεις:

i. Ιδρυτής του Περσικού κράτους θεωρείται ο:

α. Δαρείος.

β. Κύρος Α'.

γ. Μαρδόνιος.

δ. Δάτης.

ii. Η ανεξαρτησία των Ελλήνων της Μικράς Ασίας περιορίστηκε:

α. Από τους Λυδούς και μετά τους Πέρσες.

β. Από τους Μήδους και μετά τους Πέρσες.

γ. Από τους Λυδούς και μετά τους Μήδους.

δ. Από τους Σκύθες και μετά τους Πέρσες.

iii. Ποια από τις παρακάτω δεν υπήρξε αιτία της Ιωνικής επανάστασης:

α. Ο οικονομικός μαρασμός των Ελλήνων της Μ.Ασίας.

β. Η βαριά φορολογία που πλήρωναν οι Έλληνες της Μ.Ασίας.

γ. Η στέρηση της ελευθερίας των Ελλήνων της Μ.Ασίας.

δ. Η βοήθεια που είχαν στείλει οι Ερετριείς και οι Αθηναίοι στους Έλληνες της Μ.Ασίας.

iv. Τι από τα παρακάτω ισχύει για την Ιωνική επανάσταση:

α. Οι Σπαρτιάτες έστειλαν αργά βοήθεια, εξαιτίας θρησκευτικών λόγων.

β. Έληξε με τη ναυμαχία της Λάδης, το 494 π.Χ.

γ. Στάθηκε η αφορμή για τους ελληνοπερσικούς πολέμους.

δ. Ισχύουν όλα τα παραπάνω.

ν. Η νίκη των Αθηναίων στο Μαραθώνα οφείλεται:

α. Στη σπαρτιατική βοήθεια.

β. Στις ισχυρές αθηναϊκές δυνάμεις.

γ. Στο έδαφος που ευνοούσε την ορμητική έφοδο των Αθηναίων.

δ. Στην καταστροφή του περσικού στόλου από θαλασσοταραχή.

2. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ και να διορθώσετε όσες είναι λανθασμένες.

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
α. Το κράτος των Περσών ήταν χωρισμένο σε σατραπείες.		
β. Οι Πέρσες θεωρούσαν κακό το ψέμα.		
γ. .Οι Πέρσες χρησιμοποιούσαν τη Γραμμική Β'.		

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. Μήδοι	6. φορολογία	11. Λυδών
2. Κύρος	7. αλήθειας	12. εκστρατείες
3. σατραπείες	8. σφηνοειδή	13. Σκυθών
4. σατράπες	9. εμπορικές	14. Θράκη
5. φόρων	10. Εύξεινου	15. εμπόριο
16. οικονομικό	21. Αθηναίοι	26. Μακεδονία
17. Στενών	22. Μίλητος	27. Αθω
18. φορολογία	23. Ιωνική	28. περσικό
19. ελευθερίας	24. Μαρδόνιο	29. ιωνικής
20. επανάσταση	25. Δαρείου	30. Δαρείος
31. Δάτη	36. Πλαταιείς	
32. Αρταφέρνη	37. Μιλτιάδης	
33. Μαραθώνα	38. Αρταφέρνης	
34. Σπαρτιάτες		
35. θρησκευτικούς		

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΠΟΛΛΑΠΛΗΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

i. - β ii. - α iii. - δ iv. - δ v - γ

2. ΣΩΣΤΟ-ΛΑΘΟΣ

α: Σ β: Σ γ: Λ

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ (800-479 π.Χ.)

8. Η ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΣΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΣΗΣ

Ποια ήταν η αιτία της εκστρατείας του Ξέρξη κατά της Ελλάδας και πώς είχαν αποφασίσει να αντιδράσουν οι Έλληνες;

Η ήττα των Περσών στον⁽¹⁾ προκαλεί μεγάλη δυσαρέσκεια στην Περσία· ο⁽²⁾, βασιλιάς της Περσίας (γιος του Δαρείου), αναλαμβάνει την αρχηγία της επόμενης εκστρατείας εναντίον της Ελλάδας. Οι Έλληνες, έχοντας πλέον αντιληφθεί τις περσικές προθέσεις, αποφασίζουν, ήδη από το προηγούμενο έτος (481 π.Χ.), στο συνέδριο του⁽³⁾, να αμυνθούν ενωμένοι σε περίπτωση εισβολής των Περσών στον ελλαδικό χώρο.

Τι γνωρίζετε για τη μάχη των Θερμοπυλών;

- Ο Ξέρξης εισέρχεται στην Ελλάδα μέσω της⁽⁴⁾ και της Μακεδονίας, χωρίς να συναντήσει κανένα εμπόδιο· ο στόλος προχωρά παράλληλα με το πεζικό, πλέοντας στο Αιγαίο

-⁽⁵⁾ π.Χ.: οι Έλληνες αντιμετωπίζουν τους Πέρσες στα στενά των⁽⁶⁾.

Τα γεγονότα που οδηγούν στην αναμέτρηση Ελλήνων και Περσών στις Θερμοπύλες:

1. ο ελληνικός στόλος πλέει στο⁽⁷⁾ της Εύβοιας, προκειμένου να εμποδίσει την περσική απόβαση

2. ο Ξέρξης, φτάνοντας στις Θερμοπύλες, ζητά από τον⁽⁸⁾, αρχηγό των Ελλήνων και βασιλιά της Σπάρτης, να παραδώσει τα όπλα και δέχεται την ιστορική απάντηση «μολών⁽⁹⁾» («έλα να τα πάρεις»)

3. ο⁽¹⁰⁾, κάτοικος της περιοχής, βοηθά τους Πέρσες, οδηγώντας τους από ένα κρυφό μονοπάτι της περιοχής στα νότια (δηλαδή την πίσω πλευρά) των Ελλήνων

4. ο Λεωνίδας, καταλαβαίνοντας ότι οι Πέρσες τους έχουν περικυκλώσει και είναι πλέον χαμένοι³⁹, δίνει εντολή στους συμπολεμιστές του να αποχωρήσουν

5. παραμένουν με τη θέλησή τους⁽¹¹⁾ Θεσπείς, που έπεσαν πολεμώντας ηρωικά στο πλευρό των 300⁽¹²⁾ του Λεωνίδα⁴⁰

39. Οι Πέρσες φαίνεται ότι εξόντωσαν τους υπερασπιστές των Θερμοπυλών, χτυπώντας τους από απόσταση με βέλη. Κατά τη διάρκεια των ανασκαφών στις Θερμοπύλες, βρέθηκαν πολλές αιχμές περσικών βελών, επιβεβαιώνοντας έτσι τη ρήση ότι η μάχη των Θερμοπυλών έγινε «υπό σκιάν».

40. Ὡ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῆδε κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι («Ξένε, πες στους

Τι γνωρίζετε για τη ναυμαχία της Σαλαμίνας:

α. Μετά τις Θερμοπύλες, ο Ξέρξης φθάνει στην⁽¹³⁾, την οποία έχουν εγκαταλείψει οι περισσότεροι κάτοικοί της.

β. Ο ελληνικός στόλος αποχωρεί από το Αρτεμίσιο της Εύβοιας και κατευθύνεται στα στενά της⁽¹⁴⁾, όπου αντιμετωπίζει τον περσικό στόλο.

γ. Η ναυμαχία της Σαλαμίνας καταλήγει σε συντριπτική⁽¹⁵⁾ των Περσών, καθώς τα περσικά πλοία δεν μπόρεσαν να αναπτύξουν τη δύναμή τους σε τόσο περιορισμένο χώρο.

- Ο Ξέρξης εγκαταλείπει την Ελλάδα, αλλά αφήνει πίσω το στρατηγό⁽¹⁶⁾ με στράτευμα που αριθμεί αρκετές χιλιάδες.

Ποιες συγκρούσεις σηματοδότησαν οριστικά την ήττα των Περσών:

- Η μάχη των Πλαταιών:
 - ο Μαρδόνιος κατευθύνθηκε προς τη Θεσσαλία για να ξεχειμωνιάσει
 - προσπαθεί με⁽¹⁷⁾ να πάρει με το μέρος του τους Αθηναίους, αλλά εκείνοι αρνούνται
 - καλοκαίρι του 479 π.Χ.: ο Μαρδόνιος εισβάλλει ξανά στην⁽¹⁸⁾ αλλά βρίσκει την πόλη έρημη· τότε, κατευθύνεται προς τις⁽¹⁹⁾ 41 όπου αποφασίζει να δώσει την τελική μάχη
 - οι Έλληνες, με αρχηγό το⁽²⁰⁾ βασιλιά⁽²¹⁾, πετυχαίνουν την ολοκληρωτική νίκη εναντίον των Περσών.
- Η ναυμαχία της⁽²²⁾:
 - την ίδια μέρα που έγινε η μάχη των Πλαταιών, ένας άλλος Σπαρτιάτης, ο⁽²³⁾, νίκησε τα υπολείμματα του περσικού στόλου στα ανοιχτά της Μυκάλης,

Λακεδαιμονίους ότι εδώ είμαστε θαμμένοι, πιστοί στις εντολές τους»). Το συγκεκριμένο επίγραμμα χαράχθηκε στον τάφο του Λεωνίδα και των 300 συντρόφων του, για την αυτοθυσία και τον πατριωτισμό τους. Το έγραψε ο Σιμωνίδης, αποδίδοντας με λακωνικό αλλά και θαυμαστό τρόπο τη μεγάλη σημασία της ηρωικής στάσης που κράτησαν οι Έλληνες στις Θερμοπύλες. Γενικά, τα επιγράμματα ήταν ποιήματα μικρής έκτασης τα οποία προορίζονταν για να εξυμνήσουν την ανδρεία, ηρωικά κατορθώματα ή σπουδαία γεγονότα. Τα επιγράμματα σκαλίζονταν πάνω σε μνημεία και έργα τέχνης.

41. Υπενθυμίζουμε ότι χίλιοι Πλαταιείς είχαν βοηθήσει τους Αθηναίους στη μάχη του Μαραθώνα.

Ποιες ήταν οι συνέπειες από την αντιμετώπιση των περσικών εκστρατειών;

- Οι επικές συγκρούσεις ματαιώνουν την⁽²⁴⁾ πολιτική των Περσών.
- Πολλές ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας ανακτούν την⁽²⁵⁾ τους.
- Οι νίκες τονώνουν την⁽²⁶⁾ των Ελλήνων.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Τι γνωρίζετε για τη μάχη των Θερμοπυλών;
2. Ποιες υπήρξαν οι συνέπειες από την επιτυχή αντιμετώπιση των περσικών εκστρατειών;

B. Ερωτήσεις ελεύθερη ανάπτυξης:

1. Ποιος ήταν ο Εφιάλτης; Με ποιες σημασίες χρησιμοποιούμε σήμερα αυτή τη λέξη;

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της ομάδας A με εκείνα της ομάδας B:

A	B
α. Μαραθώνας	1. Πausανίας
β. Θερμοπύλες	2. Μαρδόσιος
γ. Σαλαμίνα	3. Ξέρξης
δ. Μυκάλη	4. Εφιάλτης
ε. Πλαταιές	5. Λεωνίδα
	6. Θεμιστοκλής
	7. Μιλτιάδης
	8. Δάτης και Αρταφέρνης
	9. Λεωτυχίδης

2. Βάλτε σε χρονολογική σειρά τις παρακάτω συγκρούσεις Ελλήνων και Περσών:

- Σαλαμίνα (.....)
- Πλαταιές (.....)
- Μαραθώνας (.....)
- Θερμοπύλες (.....)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. Μαραθώνα	6. Θερμοπυλών	11. 700
2. Ξέρξης	7. Αρτεμήσιο	12. Σπαρτιατών
3. Ισθμού	8. Λεωνίδα	13. Αθήνα
4. Θράκης	9. λαβέ	14. Σαλαμίνας
5. 480	10. Εφιάλτης	15. ήττα
16. Μαρδόνιο	21. Πausανία	26. αυτοπεποίθηση
17. υποσχέσεις	22. Μυκάλης	
18. Αθήνα	23. Λεωτυχίδης	
19. Πλαταιές	24. επεκτατική	
20. Σπαρτιάτη	25. ελευθερία	

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ

α: 2, 7, 8 β: 3, 4, 5 γ: 3, 6 δ: 9 ε: 1

2. ΑΡΙΘΜΗΣΗ

3, 4, 1, 2

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ (800-479 π.Χ.)

9. ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Κατά την αρχαϊκή εποχή, οι ποιητές, από την εξιστόρηση των θαυμαστών κατορθωμάτων των προγόνων (ομηρικά ηρωικά έπη), στρέφονται στη διδακτική ποίηση, κύριος εκπρόσωπος της οποίας υπήρξε ο Ησίοδος. Η ποίησή του άλλοτε εξιστορεί τη δημιουργία του κόσμου και την επικράτηση των θεών του Ολύμπου («Θεογονία») και άλλοτε δίνει συμβουλές και οδηγίες για τη ζωή και την ηθική των ανθρώπων («Έργα και Ημέραι»).

Αργότερα θα επικρατήσει η λυρική ποίηση. Οι λυρικοί ποιητές ενδιαφέρονται για τον εσωτερικό ψυχικό κόσμο και τα συναισθήματα των ανθρώπων. Ο Αρχίλοχος από την Πάρο, ο Αλκαίος και η Σαπφώ από τη Λέσβο και ο Πίνδαρος από τη Βοιωτία είναι οι πιο γνωστοί ποιητές αυτής της περιόδου.

Ξεχωριστοί πνευματικοί άνθρωποι, όπως ο Θαλής, ο Αναξίμανδρος και ο Αναξιμένης από τη Μίλητο, ο Ηράκλειτος από την Έφεσο, ο Πυθαγόρας από τη Σάμο, προσπαθούν να κατανοήσουν, με τρόπο λογικό και όχι μυθικό, τη δημιουργία του κόσμου, το νόημα της ζωής, αλλά και την ερμηνεία των φυσικών φαινομένων. Αναπτύσσονται η φιλοσοφία, η αστρονομία, η γεωγραφία, η μετεωρολογία και τα μαθηματικά. Μάλιστα, ο Θαλής κατόρθωσε να προβλέψει την έκλειψη του ήλιου που έγινε στις ημέρες του ενώ ο μαθητής του Αναξίμανδρος μπόρεσε να σχεδιάσει τον πρώτο χάρτη του ουρανού και της γης.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ (800-479 π.Χ.)

10. Η ΤΕΧΝΗ

Η αρχαϊκή περίοδος σφραγίζεται από δύο κορυφαίες δημιουργίες: α) την ανέγερση λίθινων ναών και β) τη δημιουργία λίθινων αγαλμάτων σε φυσικό και υπερφυσικό μέγεθος.

Την εποχή αυτή οικοδομούνται οι πρώτοι πραγματικά μνημειακοί ναοί της αρχαίας Ελλάδας. Ο ναός χτίζεται τώρα από πέτρα και συχνά από μάρμαρο. Στο βασικό του σχήμα αποτελείται συνήθως από:

α. έναν ανοικτό προθάλαμο – πρόναο – με δύο κίονες, και

β. ένα κυρίως δωμάτιο, τον σηκό.

Κάποτε μάλιστα, στο πίσω μέρος, προστίθεται ένα δωμάτιο (ο *οπισθόδομος*) και μία κιονοστοιχία γύρω από το κτίριο (το *περό*).

Οι ναοί της αρχαϊκής περιόδου χτίζονται σε δύο ρυθμούς, τον δωρικό που διαμορφώθηκε στα δωρικά κέντρα της Πελοποννήσου και τον ιωνικό που αποκρυσταλλώθηκε στα ιωνικά κέντρα του Αιγαίου και της Μικράς Ασίας. Οι ρυθμοί ξεχωρίζουν προπάντων από τους κίονες: ο δωρικός είναι πιο κοντός, βαρύς και αυστηρός, ενώ ο ιωνικός είναι ψηλότερος, κομψότερος, με πλούσια διακόσμηση στην επάνω απόληξή του (στο *κιονόκρανο*). Ανάγλυφα λιοντάρια, μυθολογικά τέρατα, καθώς και μυθολογικά θέματα διακοσμούν συχνά το επάνω μέρος των ναών· πρόκειται για τα αρχιτεκτονικά γλυπτά.

Οι ανθρώπινες μορφές παριστάνονται τυποποιημένες και ακίνητες. Οι νεαροί άνδρες – *κούροι* – παριστάνονται ορθοί, γυμνοί, με καλογυμνασμένα σώματα και πλούσια κόμη· οι νεαρές κοπέλες – *κόρες* – εμφανίζονται ορθές, κομψά ντυμένες, καλοχτενισμένες και στολισμένες με πλήθος κοσμημάτων· οι άρχοντες και οι αξιοσέβαστες γυναίκες (οικοδέσποινες και ιέρειες) αποδίδονται καθιστοί σε θρόνους και σκαμνιά ενώ οι συμποσιαστές μισοξαπλωμένοι σε ανάκλιτρα. Επίσης, υπάρχουν αγάλματα που προσωποποιούν την ιδέα της νίκης (οι λεγόμενες *Νίκες*). Δε λείπουν βέβαια και τα αγάλματα θεών οι οποίοι διακρίνονται εύκολα από τα χαρακτηριστικά σύμβολα της θεϊκής τους δύναμης (π.χ. τόξο, βέλος ή μουσικό όργανο για τον Απόλλωνα, κεραυνός για τον Δία κ.ά.). Όλες οι μορφές στέκουν ακίνητες απέναντι στον θεατή, με μόνο σημάδι κίνησης την προβολή του αριστερού ποδιού, και ένδειξη δράσης το λύγισμα των χεριών. Σπουδαία έργα τέχνης είναι και οι ανάγλυφες επιτάφιας πλάκες – επιτύμβιας στήλες.

Μια σπουδαία τεχνική είναι η *μελανόμορφη*, στην οποία οι μορφές και τα κοσμήματα βάφονται ολόμαυρα πάνω στην κοκκινωπή επιφάνεια των αγγείων, ενώ οι λεπτομέρειες δηλώνονται με χάραξη. Τα τελευταία χρόνια της αρχαϊκής περιόδου εμφανίζεται και η *ερυθρόμορφη* τεχνική που είναι η αντίστροφη της προηγούμενης: τώρα οι μορφές είναι κόκκινες πάνω στη μαύρη γυαλιστερή επιφάνεια των αγγείων.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

1. Η ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΔΗΛΟΥ

Η ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΙΚΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ

Πότε και για ποιο λόγο συστάθηκε η συμμαχία της Δήλου;

- Μετά τους⁽¹⁾ πολέμους, οι πόλεις του Αιγαίου ζουν με τον τρόπο μιας νέας περσικής εισβολής.

- Θέλοντας να προστατευθούν, αναζητούν στήριγμα στη⁽²⁾ η οποία όμως δεν προθυμοποιείται να αναλάβει τέτοιου είδους ευθύνες, καθώς βρίσκεται ακόμη σε αναταραχή, εξαιτίας των κατηγοριών εναντίον του Σπαρτιάτη βασιλιά⁽³⁾⁴², ο οποίος κατηγορήθηκε για συνεννόηση με τον⁽⁴⁾⁴³.

Ποιες ήταν οι συνέπειες της άρνησης των Σπαρτιατών να ανταποκριθούν στο κάλεσμα των Ελλήνων του Αιγαίου για βοήθεια εναντίον των Περσών;

Η άρνηση των Σπαρτιατών να ανταποκριθούν στο κάλεσμα των Ελλήνων του Αιγαίου για βοήθεια, είχε ως αποτέλεσμα να στραφούν για υποστήριξη στην⁽⁵⁾.

- 478 π.Χ.: με πρωτοβουλία του⁽⁶⁾, συνάπτεται μια συμμαχία ανάμεσα στην Αθήνα και τις πόλεις του⁽⁷⁾ και των⁽⁸⁾ παραλίων.

- Η συμμαχία έχει ως έδρα της το νησί της Δήλου, γι' αυτό και ονομάζεται «συμμαχία της⁽⁹⁾».

42. Ο Πausanias ηγήθηκε του ελληνικού στρατού στη μάχη των Πλαταιών (479 π.Χ.) όπου οι Πέρσες ηττήθηκαν.

43 Με τον όρο *μηδισμός* εννοούνταν η συνεργασία των Ελλήνων με τους Πέρσες, κατά τη διάρκεια των περσικών πολέμων. Υπήρξαν περιπτώσεις όπου κάποιοι Έλληνες ή και ολόκληρες ελληνικές πολιτείες, εξαιτίας του φόβου, συνεργάστηκαν με τους εχθρούς. Ο *μηδισμός* αποτελούσε πολύ προβληματική κατηγορία, καθώς ουσιαστικά απέδιδε το χαρακτηρισμό του προδότη, του δειλού, του ανθρώπου που δεν υπερασπίστηκε το ιδανικό της πατρίδας και της ελευθερίας, αλλά συνεργάστηκε με τον εχθρό.

Ποιοι ήταν οι όροι λειτουργίας της συμμαχίας της Δήλου στα χρόνια του Αριστείδη:

1. Το συνέδριο της συμμαχίας:

- οι πόλεις-μέλη της συμμαχίας συνεδριάζουν μία φορά το χρόνο στη
(10)
- όλα τα μέλη της συμμαχίας διαθέτουν από⁽¹¹⁾ ψήφο στο συνέδριο.

2. Η συνεισφορά στη συμμαχία:

- κάθε πόλη που μετέχει στη συμμαχία συνεισφέρει⁽¹²⁾ και άνδρες
- η⁽¹³⁾, ως ισχυρότερη σε επίπεδο ναυτικής⁴⁴ δύναμης, έχει τον κύριο λόγο στη συμμαχία
- όσες πόλεις δεν επιθυμούν ή δεν μπορούν να συνεισφέρουν στη συμμαχία με πλοία ή με άνδρες, καταβάλλουν κάποιο χρηματικό ποσό, το λεγόμενο⁽¹⁴⁾
-⁽¹⁵⁾ Αθηναίοι, οι⁽¹⁶⁾, συγκεντρώνουν τις χρηματικές εισφορές των πόλεων-μελών της συμμαχίας⁴⁵ και τις καταθέτουν στο κοινό⁽¹⁷⁾ της Συμμαχίας, στη Δήλο
- κάθε φορά που παρουσιάζεται ανάγκη, αποσύρονται χρήματα από το κοινό συμμαχικό ταμείο, για τη συντήρηση του συμμαχικού⁽¹⁸⁾.

3. Ο ρόλος της Αθήνας:

- η συμμαχία αναγνωρίζει στους Αθηναίους την⁽¹⁹⁾, δηλαδή τη δυνατότητα να⁽²⁰⁾ και να εκτελούν τις πολεμικές επιχειρήσεις· ωστόσο, η ηγεμονική θέση της Αθήνας δεν απειλεί την⁽²¹⁾ των συμμάχων.

4. Σκοπός της συμμαχίας:

- σκοπός της συμμαχίας της Δήλου ήταν:
 - α. η απόκρουση ενδεχόμενης μελλοντικής περσικής επίθεσης
 - β. η λεηλάτηση των κτήσεων του Περσών, ως αντίποινα για όσα είχαν υποστεί οι ελληνικές πόλεις από τις εκάστοτε περσικές επιθέσεις.

44. Η δύναμη της Αθήνας στηρίζεται στο ναυτικό της, το οποίο συγκροτείται, κυρίως, από τριήρεις, ταχύτατες και ευέλικτες, έτοιμες να επέμβουν ακόμη και σε μακρινές αποστάσεις.

45. Πρώτος ο Αριστείδης καθόρισε το ποσό της εισφοράς για κάθε πόλη με τόσο δίκαιο τρόπο, ώστε οι σύμμαχοι τον ονόμασαν «τον δικαιότερο από όλους τους ανθρώπους» (Αριστείδης ο Δίκαιος).

Ποιος ανέλαβε την ηγεσία της Αθήνας μετά τον Αριστείδη και ποιοι ήταν οι στόχοι της πολιτικής του;

- Μετά το θάνατο του⁽²²⁾ και την εξορία του⁽²³⁾ 46, αναμφισβήτητος ηγέτης στην Αθήνα αναδεικνύεται ο⁽²⁴⁾, γιος του Μιλτιάδη και ηγέτης του⁽²⁵⁾ κόμματος.

- Στόχος του Κίμωνα είναι:

α. η⁽²⁶⁾ της συμμαχίας της Δήλου

β. η συνέχιση του πολέμου κατά των⁽²⁷⁾

γ. οι φιλικές σχέσεις με τη⁽²⁸⁾.

Ποια είναι η εξέλιξη της συμμαχίας της Δήλου στα χρόνια του Κίμωνα;

- Ο Κίμωνας οδηγεί τις συμμαχικές δυνάμεις εναντίον των Περσών και νικά στον ποταμό⁽²⁹⁾ της Παμφυλίας (467 π.Χ.).

- Η συμμαχία διευρύνεται, καθώς αριθμεί πλέον⁽³⁰⁾ πόλεις· οι συμμαχικές δυνάμεις κυριαρχούν απόλυτα στο Αιγαίο.

- Ωστόσο, η Αθήνα δείχνει⁽³¹⁾ συμπεριφορά με αποτέλεσμα πολλές πόλεις, όπως η Νάξος και η Θάσος, να αντιδρούν και να εξεγείρονται, προσπαθώντας να απομακρυνθούν από τη συμμαχία.

- Ο Κίμων καταπνίγει κάθε εξέγερση με τη⁽³²⁾. επομένως, γίνεται φανερό ότι καμία πόλη δεν έχει πια τη δυνατότητα να αποχωρήσει από τη Συμμαχία χωρίς τη⁽³³⁾ των Αθηναίων.

46. Ο Θεμιστοκλής εξορίζεται, καθώς κατηγορείται για *μηδισμό*, για συνεργασία δηλαδή με τους Πέρσες κατά τη διάρκεια των περσικών πολέμων.

Ποια γεγονότα αποδεικνύουν ότι η Συμμαχία έχει σταδιακά μετατραπεί από συμμαχία σε όργανο επιβολής της πανελληνίας αθηναϊκής ηγεμονίας:

- Η συμμαχία της Δήλου έχει αλλάξει πλέον χαρακτήρα, δεδομένου ότι :

α. η⁽³⁴⁾ των πόλεων-μελών έχει ουσιαστικά καταργηθεί

β. η συμμαχία έχει μετατραπεί σε όργανο επιβολής της πανελληνίας αθηναϊκής
(35).

Η μετατροπή της συμμαχίας της Δήλου σε ηγεμονία της Αθήνας, καταδεικνύεται από τα παρακάτω:

1. 454 π.Χ.: ο⁽³⁶⁾, ο νέος ισχυρός άνδρας της Αθήνας, μεταφέρει το ταμείο της συμμαχίας από τη Δήλο στην⁽³⁷⁾ της Αθήνας

2. το ετήσιο⁽³⁸⁾ των πόλεων-μελών της συμμαχίας δεν πραγματοποιείται πια, αλλά οι αποφάσεις λαμβάνονται μόνο από την⁽³⁹⁾

3. ο⁽⁴⁰⁾ των πόλεων-μελών της συμμαχίας ορίζεται πλέον από την αθηναϊκή Εκκλησία του⁽⁴¹⁾.

Πώς τερματίζονται οριστικά οι περσικοί πόλεμοι:

- Το 449 π.Χ. υπογράφεται η *Ειρήνη του*⁽⁴²⁾, μια συνθήκη ανάμεσα στην Αθήνα και τον⁽⁴³⁾ βασιλιά, με την οποία τερματίζονται οριστικά οι ελληνοπερσικοί πόλεμοι.

- Κύριος όρος της *Ειρήνης του Καλλία* είναι η υποχρέωση των⁽⁴⁴⁾ να αναγνωρίσουν την⁽⁴⁵⁾ των ελληνικών πόλεων.

Με την ειρήνη του Καλλία, ο φόβος της περσικής απειλής δεν υφίσταται πλέον· επομένως, η συμμαχία της Δήλου δεν έχει πια κανένα λόγο ύπαρξης. Ωστόσο, ήταν ήδη φανερό πως η απόκρουση μιας ενδεχόμενης περσικής εισβολής ήταν απλώς η⁽⁴⁶⁾ των Αθηναίων για τη διατήρηση της συμμαχίας, τη στιγμή που η πραγματική⁽⁴⁷⁾ ήταν η λειτουργία της συμμαχίας ως μέσο επιβολής της αθηναϊκής ηγεμονίας.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Να αναφέρετε πότε και για ποιο λόγο συστάθηκε η συμμαχία της Δήλου.
2. Να περιγράψετε τον τρόπο λειτουργίας της συμμαχίας της Δήλου στα χρόνια του Αριστείδη.

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Τι ήταν ο *μηδισμός* και γιατί ως κατηγορία ήταν προσβλητική για τους Έλληνες;

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να συμπληρωθούν τα κενά στο παρακάτω κείμενο (κάθε κενό αντιστοιχεί σε **μία** μόνο λέξη).

Η συμμαχία της Δήλου συστάθηκε το⁽¹⁾. Στόχος της ήταν η προάσπιση των ελληνικών πόλεων απέναντι στην⁽²⁾ απειλή. Έδρα της ορίστηκε η⁽³⁾. Οι πόλεις που συμμετέχουν προσφέρουν⁽⁴⁾ και⁽⁵⁾ ή πληρώνουν⁽⁶⁾. Όλες οι πόλεις της συμμαχίας διατηρούσαν την⁽⁷⁾ τους.

2. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ και να διορθώσετε όσες είναι λανθασμένες.

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
α. Μετά το τέλος των περσικών πολέμων, οι πόλεις του Αιγαίου στράφηκαν στην Αθήνα για να βρουν στήριγμα.		
β. Η Συμμαχία της Δήλου έγινε με πρωτοβουλία του Αριστείδη.		
γ. Όλες οι πόλεις που συμμετείχαν στη Συμμαχία της Δήλου προσέφεραν υποχρεωτικά πλοία και άνδρες.		

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
δ. Οι Ελληνοταμίαι ήταν οι ταμίες της Συμμαχίας της Δήλου και προέρχονταν από δέκα πόλεις της Συμμαχίας.		
ε. Ο Κίμων απέφευγε να συγκρουστεί με τους Πέρσες, για να ισχυροποιήσει τη Συμμαχία της Δήλου.		
στ. Η μεταφορά του συμμαχικού ταμείου στην Αθήνα έγινε από τον Περικλή.		
ζ. Με την ειρήνη του Καλλία ουσιαστικά τερματίζονται οι ελληνοπερσικοί πόλεμοι ωστόσο οι Πέρσες δεν αναγνωρίζουν την αυτονομία των πόλεων στα παράλια της Μ.Ασίας.		
η. Η Αθηναϊκή συμμαχία μετατρέπεται σταδιακά σε ηγεμονία.		
θ. Όποια πόλη-κράτος αντιδρά, μπορεί να αποχωρήσει από τη συμμαχία χωρίς συνέπειες.		

Δ. Ερωτήσεις σχολιασμού πηγής:

1. Με βάση το κείμενο της πηγής του σχολικού βιβλίου (σελ. 70), να περιγράψετε τους όρους λειτουργίας της Συμμαχίας της Δήλου.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. περσικούς	6. Αριστείδη	11. μία
2. Σπάρτη	7. Αιγαίου	12. πλοία
3. Πausανία	8. ιονικών	13. Αθήνα
4. Ξέρξη	9. Δήλου	14. φόρο
5. Αθήνα	10. Δήλο	15. δέκα
16. Ελληνοταμαίαι	21. αυτονομία	26. διεύρυνση
17. ταμείο	22. Αριστείδη	27. Περσών
18. στόλου	23. Θεμιστοκλή	28. Σπάρτη
19. ηγεμονία	24. Κίμων	29. Ευρυμέδοντα
20. σχεδιάζουν	25. αριστοκρατικού	30. 400
31. αλαζονική	36. Περικλής	41. Δήμου
32. βία	37. Ακρόπολη	42. Καλλία
33. θέληση	38. συνέδριο	43. Πέρση
34. αυτονομία	39. Αθήνα	44. Περσών
35. ηγεμονίας	40. φόρος	45. αυτονομία
46. πρόφαση		
47. αιτία		

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΚΕΝΩΝ

1. 478 π.Χ.	5. άνδρες
2. περσική	6. φόρο
3. Δήλος	7. αυτονομία
4. πλοία	

2. ΣΩΣΤΟ-ΛΑΘΟΣ α: Λ β: Σ γ: Λ δ: Λ ε: Λ στ: Σ ζ: Λ η: Σ θ: Λ

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

2. ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΕΙΤΑΙ

Ο ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ποια μορφή παίρνει το πολίτευμα της Αθήνας μετά τους περσικούς πολέμους και μέχρι την εμφάνιση του Κίμωνα και του Περικλή στα πολιτικά πράγματα;

- Η ειρήνη του Καλλία εξασφαλίζει στους Αθηναίους την ειρήνη με τους Πέρσες και την απόλυτη κυριαρχία στο Αιγαίο.

- Το πολίτευμα, όπως το οργάνωσε ο⁽¹⁾, εξελίσσεται συνεχώς, χάνει το συντηρητικό του χαρακτήρα και γίνεται περισσότερο⁽²⁾.

- Όσον αφορά τους πρωταγωνιστές των περσικών πολέμων:

α. ο Μιλτιάδης πεθαίνει στη⁽³⁾

β. ο⁽⁴⁾ πεθαίνει στην εξορία.

- Δύο ανταγωνιστικά κόμματα κυριαρχούν στην πολιτική ζωή της Αθήνας, το⁽⁵⁾ (Κίμων) και το⁽⁶⁾ (Περικλής).

Ποια υπήρξε η στάση του Κίμωνα απέναντι στο αθηναϊκό πολίτευμα;

Ο Κίμων αναμειγνύεται ατυχώς στην επανάσταση των Μεσσήνιων⁽⁷⁾ στη⁽⁸⁾.

Ποια ήταν η συνέπεια της ατυχούς ανάμειξης του Κίμωνα στην εξέγερση των ειλωτών;

Η δημοκρατική παράταξη της Αθήνας κατορθώνει να εξοστρακίσει τον Κίμωνα (461 π.Χ.).

Εκείνος αποδέχεται αδιαμαρτύρητα την ποινή αυτή, δείχνοντας παροιμιώδη νομιμοφροσύνη και υποταγή στο⁽⁹⁾ πολίτευμα.

Ωστόσο, όταν η πατρίδα τον καλεί πίσω, ο Κίμων τίθεται επικεφαλής του αθηναϊκού στόλου στην τελευταία επιχείρηση κατά των⁽¹⁰⁾. Πεθαίνει πολιορκώντας τη⁽¹¹⁾ της Κύπρου, νικώντας, έστω και νεκρός, τους Πέρσες (449 π.Χ.)⁴⁷.

47. Μετά την ήττα των Περσών στη Σαλαμίνα, υπογράφεται η *ειρήνη του Καλλία*, με την οποία τερματίζονται οριστικά οι ελληνοπερσικοί πόλεμοι.

Πότε εμφανίστηκε στα πολιτικά πράγματα ο Περικλής και πώς έγινε αρχηγός του δημοκρατικού κόμματος:

- Ο Περικλής είναι γόνος του παλαιού γένους των Αλκμεωνιδών και μαθητής του φιλόσοφου⁽¹²⁾.

- Κυριάρχησε για πολλά χρόνια στην πολιτική ζωή της Αθήνας· παρόλο που συγκέντρωσε στα χέρια του πολλές⁽¹³⁾, ποτέ δεν ξέφυγε από τη δημοκρατική⁽¹⁴⁾.

- 462 π.Χ.: το δημοκρατικό κόμμα, εκμεταλλευόμενο τον εξοστρακισμό του Κίμωνα, καταλαμβάνει την εξουσία· ο Περικλής εμφανίζεται για πρώτη φορά στην πολιτική ζωή της Αθήνας, στο πλευρό του⁽¹⁵⁾, του ηγέτη του δημοκρατικού κόμματος.

- Όντες τα ηνία του δημοκρατικού κόμματος, τόσο ο Εφιάλτης όσο και ο Περικλής αγωνίζονται για τη δημοκρατική εξέλιξη του πολιτεύματος.

- Μετά τη δολοφονία του Εφιάλτη και την πολιτική αποδυνάμωση του Κίμωνα, ο Περικλής, ως αρχηγός του⁽¹⁶⁾ κόμματος, εφαρμόζει το πρόγραμμά του.

Ποια ήταν τα μέτρα του Περικλή τα οποία έδωσαν περισσότερο δημοκρατικό χαρακτήρα στο πολίτευμα της Αθήνας:

- Ο Περικλής προχώρησε στον εκδημοκρατισμό του πολιτεύματος, με μια σειρά από μέτρα:

1. ήδη, σε συνεργασία με τον Εφιάλτη, είχε προχωρήσει στην αφαίρεση από τον⁽¹⁷⁾ Πάγο (που αποτελούσε το προπύργιο του συντηρητισμού), κάθε πολιτικής εξουσίας αλλά και του αποκλειστικού προνομίου της απονομής της⁽¹⁸⁾

2.⁽¹⁹⁾ όλων των πολιτών απέναντι στο⁽²⁰⁾

3. δυνατότητα για όλους να διάγουν μια⁽²¹⁾ ζωή

4. καθιερώνεται η⁽²²⁾, ένα είδος οικονομικής ενίσχυσης για τους⁽²³⁾, ώστε να μπορούν, απερίσπαστοι, να παρακολουθούν τις

συνεδριάσεις της⁽²⁴⁾ του Δήμου και να ασκούν τα⁽²⁵⁾
τους δικαιώματα

5. ακόμη και οι⁽²⁶⁾ έχουν τη δυνατότητα να
καταλαμβάνουν πολιτειακά⁽²⁷⁾

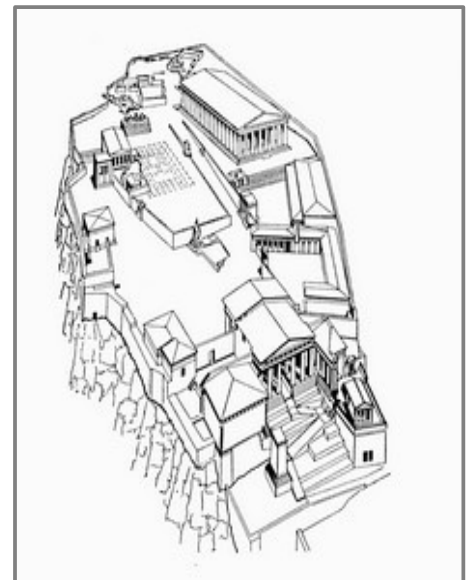
6. αναπτύσσονται θεσμοί κοινωνικής προστασίας

7. η⁽²⁸⁾ πληρώνει για τους άπορους το εισιτήριο για την είσοδό τους στο
θέατρο (.....⁽²⁹⁾ χρήματα)

8. οικοδομούνται μεγάλα δημόσια έργα τα οποία προσφέρουν εργασία σε πολλούς και
αλλάζουν την όψη της πόλης.

Την εποχή του Περικλή, η ειρήνη του Καλλία έχει ήδη εξασφαλίσει στους Αθηναίους την
ειρήνη με τους Πέρσες και την απόλυτη κυριαρχία στο Αιγαίο. Οι σχέσεις με τη Σπάρτη, οι
οποίες μετά την πτώση του Κίμωνα ήταν αρκετά ταραγμένες, εξομαλύνονται με τη σύναψη
της Τριακονταετούς Ειρήνης (446 π.Χ.: *Τριακοντούτεις Σπονδαί*). Επομένως, η Αθήνα,
απερίσπαστη, θα ασχοληθεί με την υλοποίηση ενός υψηλού πολιτιστικού, καλλιτεχνικού και
παιδευτικού οράματος.

Αναπαράσταση της Ακρόπολης,
όπως ήταν κατά την αρχαιότητα.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Να αναφέρετε τα μέτρα με τα οποία ο Περικλής προχωρεί στον εκδημοκρατισμό του αθηναϊκού πολιτεύματος.
2. Ποιοι λόγοι επέτρεψαν στην Αθήνα να φτάσει στο πνευματικό μεγαλείο που χαρακτηρίζει την εποχή διακυβέρνησης του Περικλή;
3. Να δώσετε το περιεχόμενο των όρων: *μισθοφορία, θεωρικά*.

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Ο Πλούταρχος (Περικλής, κεφ. 12) αναφέρει ότι για την κατασκευή δημόσιων έργων εργάστηκαν: «μαραγκοί, γλύπτες, απλοί μαρμαράδες, χαλκουργοί, βαφείς, χρυσοχόοι, υφαντουργοί, ζωγράφοι, торνευτές, χαράκτες, μεταφορείς θάλασσας και στεριάς, εργάτες». Περιγράψτε τις ευεργετικές συνέπειες που έχει για το κοινωνικό σύνολο η εκτέλεση μεγάλων έργων.
2. Εάν τα *θεωρικά* ίσχυαν σήμερα ως θεσμός, θα βοηθούσαν στην πνευματική καλλιέργεια του λαού; Ποιος άλλος θεσμός της αθηναϊκής δημοκρατίας θα ήταν χρήσιμο να ίσχυε και σήμερα κατά τη γνώμη σας;

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση από τις παρακάτω προτεινόμενες απαντήσεις:
 - i. Επικεφαλής της αριστοκρατικής παράταξης ήταν ο:
 - α. Εφιάλτης
 - β. Κίμων
 - γ. Περικλής
 - ii. Η *μισθοφορία* αφορούσε τους:
 - α. πλουσιότερους πολίτες

β. δημοκρατικούς πολίτες

γ. άπορους πολίτες

iii. Ποιος από τους παρακάτω ηγέτες δεν τιμωρήθηκε από τον αθηναϊκό λαό;

α. Μιλτιάδης

β. Θεμιστοκλής

γ. Κίμων

δ. Περικλής

iv. Ο Κίμων:

α. Εξορίστηκε από τους Αθηναίους και πέθανε στην εξορία.

β. Πέθανε στη φυλακή.

γ. Πέθανε πολεμώντας τους Πέρσες.

v. Τα θεωρικά ήταν:

α. Τα χρήματα που δίνονταν ως οικονομική ενίσχυση στους φτωχούς.

β. Το αντίτιμο του εισιτηρίου που πληρωνόταν για τους φτωχούς πολίτες.

γ. Τα μεγάλα δημόσια έργα τη Αθήνας.

δ. Τα πολιτικά δικαιώματα των κατώτερων τάξεων.

Δ. Ερωτήσεις σχολιασμού πηγής:

1. Με βάση το κείμενο της πηγής του σχολικού βιβλίου (σελ. 71), να σκιαγραφήσετε την εικόνα του Περικλή ως πολιτικού ηγέτη.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Συμπλήρωση κενών από τα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου

1. Κλεισθένης	6. δημοκρατικό	11. Σαλαμίνα
2. δημοκρατικό	7. ειλώντων	12. Αναξαγόρα
3. φυλακή	8. Σπάρτη	13. εξουσίες
4. Θεμιστοκλής	9. δημοκρατικό	14. νομιμότητα
5. αριστοκρατικό	10. Περσών	15. Εφιάλτη
16. δημοκρατικού	21. άνετη	26. φτωχότεροι
17. Άρειο	22. μισθοφορία	27. αξιώματα
18. δικαιοσύνης	23. απορότερους	28. Πολιτεία
19. ισότητα	24. Εκκλησίας	29. θεωρικά
20. νόμο	25. πολιτικά	

B. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΠΟΛΛΑΠΛΗΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

i. - β ii. - γ iii. - δ iv. - γ v - β

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

3. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ – ΟΙ “ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ”

1. Η Εκκλησία του Δήμου:

- αποτελεί το κυρίαρχο σώμα στη δημοκρατία του Περικλή, δεδομένου ότι οι αποφάσεις της καθορίζουν την πορεία της Πολιτείας σε όλους τους τομείς

- μέλη της Εκκλησίας του Δήμου είναι όλοι οι ελεύθεροι⁴⁸ πολίτες της Αττικής

- κάθε πολίτης είχε τη δυνατότητα να μετέχει στις συνεδρίες της Εκκλησίας από το εικοστό έτος της ηλικίας του

- ενδεικτικό της σπουδαιότητας του συγκεκριμένου πολιτειακού θεσμού αποτελεί το γεγονός ότι οι απορότεροι πολίτες λαμβάνουν τη *μισθοφορία*, ένα είδος οικονομικής ενίσχυσης, προκειμένου να μπορούν απερίσπαστοι να παρακολουθούν τις συνεδριάσεις της Εκκλησίας του Δήμου

- οι κυριότερες αρμοδιότητες της Εκκλησίας του Δήμου είναι οι εξής:

α. εκλέγει τα μέλη της Βουλής των Πεντακοσίων καθώς και της Ηλιαίας

β. συζητά και ψηφίζει ή απορρίπτει τους νέους νόμους με βάση τα *προβουλεύματα* (σχέδια νόμων) που υποβάλλονται από τη Βουλή των Πεντακοσίων.

48. Ελεύθεροι θεωρούνται όλοι οι Αθηναίοι πολίτες που είχαν πλήρη δικαιώματα. Σύμφωνα με ειδικό νόμο που ψηφίστηκε από τον Περικλή, απαραίτητη προϋπόθεση για να θεωρηθεί κάποιος Αθηναίος πολίτης ήταν και οι δύο του γονείς να είναι πολίτες Αθηναίοι.

Περισσότερες πληροφορίες για την Εκκλησία του Δήμου στα χρόνια του Περικλή

Στο διάστημα του έτους, η Εκκλησία συνεδρίαζε κανονικά σαράντα φορές. Οι συνεδρίες άρχιζαν νωρίς το πρωί και τελείωναν με τη δύση του ηλίου· γίνονταν στην Αγορά, στην Πνύκα ή στο θέατρο του Διονύσου. Κατά τις συνεδριάσεις, κάθε πολίτης μπορούσε ελεύθερα να εκφράσει τη γνώμη του. Από τις συνεδριάσεις της Εκκλησίας του Δήμου αποκλείονταν όσοι είχαν κηρυχθεί *άτιμοι* (δηλαδή όσοι είχαν χάσει τα πολιτικά τους δικαιώματα).

Πέρα από την εκλογή των μελών της Βουλής των Πεντακοσίων καθώς και την αποδοχή ή απόρριψη των νέων νόμων (με βάση τα *προβουλεύματα*), αρμοδιότητες της Εκκλησίας του Δήμου είναι μεταξύ άλλων και οι εξής:

- ψηφίζει νόμους οικονομικού περιεχομένου, σχετικά με το νόμισμα ή τα τελωνεία
- αποφασίζει την επιβολή ποινών όπως ο θάνατος, η εξορία ή η δήμευση περιουσίας
- αποφασίζει για τη σύναψη ειρήνης ή την κήρυξη πολέμου
- είναι αρμόδια για την εκλογή ορισμένων από τους αιρετούς ή κληρωτούς άρχοντες

2. Η Βουλή των Πεντακοσίων (δεν ελέγχεται πλέον από τον Άρειο Πάγο):

α. τα μέλη της εκλέγονται⁴⁹ από την Εκκλησία του Δήμου και έχουν θητεία ενός έτους

β. η Βουλή προετοιμάζει τα θέματα που θα συζητήσει η Εκκλησία του Δήμου· ειδικότερα, προετοιμάζει τα κείμενα των νόμων (*προβουλεύματα*) τα οποία στη συνέχεια υποβάλλονται προς συζήτηση και έγκριση από την Εκκλησία του Δήμου.

3. Οι Εννέα Άρχοντες:

- δεν εκλέγονται πια αλλά κληρώνονται, με αποτέλεσμα το αξίωμά τους να είναι καθαρά τυπικό και δευτερεύον, χωρίς ουσιαστικές αρμοδιότητες.

49. Τα μέλη της Βουλής έβγαιναν με κλήρο, 50 από κάθε φυλή.

4. Οι Δέκα Στρατηγοί:

- αποτελούν τους κύριους ανώτατους άρχοντες
- είναι υπεύθυνοι για:
 - α. την εσωτερική ασφάλεια της πόλης
 - β. το σχεδιασμό της εξωτερικής πολιτικής
 - γ. τη διοίκηση του στρατού και του στόλου.

5. Η Ηλιαία:

- ο Εφιάλτης αποδυναμώνει τον Άρειο Πάγο, στον οποίο παραπέμπονται πλέον μόνο οι περιπτώσεις φόνου εκ προμελέτης και εμπρησμού
- όλες οι υπόλοιπες περιπτώσεις απονομής δικαιοσύνης μεταφέρονται στη δικαιοδοσία της Ηλιαίας, ενός πολυμελούς λαϊκού δικαστηρίου
- τα μέλη της Ηλιαίας είναι 6000 δικαστές που εκλέγονται από την Εκκλησία του Δήμου, με θητεία ενός έτους
- τα μέλη της Ηλιαίας χωρίζονται σε 10 τμήματα· κάθε τμήμα αντιπροσωπεύει μία από τις δέκα φυλές της Αθήνας και έχει αρμοδιότητα σε διαφορετικό τομέα απονομής της δικαιοσύνης.

6. Οι λειτουργίες:

- οι λειτουργίες αποτελούσαν ένα φορολογικό σύστημα που υποχρέωνε τους οικονομικά ισχυρούς Αθηναίους να συνεισφέρουν χρήματα
- η ανάληψη της υποχρέωσης αυτής από κάποιον Αθηναίο πολίτη γινόταν πάντοτε σε περιστάσεις που αφορούσαν την πόλη στο σύνολό της, όπως τη συντήρηση του στόλου, την οργάνωση μεγαλόπρεπων εορτών, το ανέβασμα πολυδάπανων θεατρικών παραστάσεων ή την αποστολή πρεσβειών σε πανελλήνιες εορτές
- οι κυριότερες λειτουργίες ήταν:
 - α. η *τριηραρχία*: η προσφορά χρημάτων για τη συντήρηση κρατικών πλοίων
 - β. η *χορηγία*: η κάλυψη των δαπανών μιας θεατρικής παράστασης, η οποία θα έπαιρνε μέρος σε *δραματικούς αγώνες*

γ. η *γυμνασιαρχία*: η καταβολή των εξόδων για τη διατροφή και την εκγύμναση των αθλητών που θα έπαιρναν μέρος σε γυμνικούς αγώνες

δ. η *εστίαση*: η παροχή χρημάτων, κατά την περίοδο εορτών ή αγώνων, για την παράθεση γεύματος στα μέλη της φυλής στην οποία ανήκει ο πλούσιος πολίτης που αναλαμβάνει τη συγκεκριμένη λειτουργία.

Η Πολιτεία τιμούσε όλους όσους είχαν κάποιου είδους *λειτουργία*, δίνοντάς τους την άδεια να στήσουν αναμνηστικό μνημείο, σε περίπτωση νίκης της ομάδας τους σε *δραματικούς* (θεατρικούς) ή *γυμνικούς* (αθλητικούς) αγώνες.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Ποιος ήταν ο ρόλος της Βουλής των Πεντακοσίων κατά την περίοδο διακυβέρνησης της πόλης από τον Περικλή; Ποιος ήταν ο ρόλος των εννέα αρχόντων και των δέκα στρατηγών;
2. Πώς ρυθμίστηκαν τα θέματα απονομής δικαιοσύνης κατά την περίοδο διακυβέρνησης της πόλης από το δημοκρατικό κόμμα;
3. Ποιες ήταν οι λειτουργίες στην αρχαία Αθήνα; Πού αποσκοπούσε η καθιέρωσή τους;

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Ποια λειτουργία θα θέλατε να αναλάβετε εάν ζούσατε στην αρχαία Αθήνα και γιατί;

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της ομάδας Α με εκείνα της ομάδας Β:

A	B
α. Βουλή των Πεντακοσίων	1. Αξίωμα χωρίς ουσιαστικές αρμοδιότητες
β. Εστίαση	2. Ανέβασμα θεατρικής παράστασης
γ. Δέκα στρατηγοί	3. Συντήρηση πλοίων
δ. Χορηγία	4. Περιορισμός αρμοδιοτήτων από τον Εφιάλτη
ε. Εκκλησία του Δήμου	5. Προβούλευμα
στ. Γυμνασιαρχία	6. Σχεδιασμός εξωτερικής πολιτικής
ζ. Ηλιαία	7. Διατροφή αθλητών
η. Εννέα Άρχοντες	8. Δικαστήριο με δικατές που κληρώνονται
θ. Άρειος Πάγος	9. Γεύμα μιας φυλής σε περίοδο εορτών ή αγώνων
ι. Τριηραρχία	10. Ψήφιση ή απόρριψη των νόμων της Βουλής

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Β. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ

α: 5 β: 9 γ: 6 δ: 2 ε: 10 στ: 7 ζ: 8 η: 1 θ: 4 ι: 3

2. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ

α: 4 β: 1 γ: 3 δ: 2

3. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΠΙΝΑΚΑ

Πολιτικά μέτρα Σόλωνα	Πολιτικά μέτρα Κλεισθένη	Πολιτικά μέτρα Εφιάλτη / Περικλή
σεισάχθεια	οστρακισμός	μισθοροφορία θεωρικά
	10 στρατηγοί	10 στρατηγοί: ενίσχυση 9 άρχοντες: περιορισμός
4 τάξεις	10 φυλές	
Εκκλησία του Δήμου: διεύρυνση	Εκκλησία του Δήμου: ενίσχυση	Εκκλησία του Δήμου: κυριαρχία
Βουλή των 400	Βουλή των 500	Βουλή των 500: ενίσχυση
Ηλιαία	Ηλιαία: ενίσχυση	Ηλιαία: ενίσχυση Άρειος Πάγος: αποδυνάμωση
πολιτικά δικαιώματα: μόνο σε υπεύθυνους και ενεργούς πολίτες	πολιτειακά αξιώματα: προσιτά σε όλους τους πολίτες	

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

4. Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ – Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ

A. Οι κοινωνικές ομάδες στην αρχαία Αθήνα:

Τρεις κοινωνικές ομάδες αποτελούσαν τον πληθυσμό της Αθήνας κατά τον 5^ο αιώνα π.Χ.:

- α. οι **Αθηναίοι πολίτες**
- β. οι **μέτοικοι**
- γ. οι **δούλοι**.

1. Αθηναίοι πολίτες:

- Αθηναίοι πολίτες ήταν αυτοί που κατάγονταν από πατέρα και μητέρα Αθηναίους.
- **Μόνο** αυτοί είχαν δικαίωμα συμμετοχής στις εργασίες της Εκκλησίας του Δήμου.
- Όλοι οι Αθηναίοι πολίτες είχαν τα ίδια δικαιώματα απέναντι στους νόμους.
- Αποτελούσαν τη μοναδική κυρίαρχη δύναμη στην πόλη των Αθηνών, καθώς από αυτούς πήγαζε κάθε εξουσία.

2. Μέτοικοι:

- Οι μέτοικοι ήταν πολίτες άλλων ελληνικών πόλεων που είχαν εγκατασταθεί στην Αθήνα.
- Για να τους επιτραπεί να διαμένουν ανεμπόδιστα στην Αθήνα, πλήρωναν έναν ειδικό φόρο, το **μετοίκιον**.
- Κύρια ασχολία τους ήταν το εμπόριο.

3. Δούλοι:

- Οι δούλοι αποτελούσαν την πλειονότητα του πληθυσμού της Αθήνας.
 - Άλλοι ήταν αιχμάλωτοι πολέμου, άλλοι είχαν αγοραστεί στα δουλοπάζαρα και άλλοι ήταν παιδιά δούλων.
 - Ορισμένοι δούλοι εργάζονταν ως υπηρέτες στα αθηναϊκά σπίτια ή στους αγρούς και μάλιστα θεωρούνταν μέλη της οικογένειας την οποία υπηρετούσαν· άλλοι πάλι υπηρετούσαν σε κρατικές Υπηρεσίες ως δεσμοφύλακες, λογιστές, αστυνόμοι ή εργάτες.
- Οι **μορφωμένοι δούλοι** εκτελούσαν και χρέη **παιδαγωγού** σε σπίτια πλούσιων Αθηναίων.

B. Ο ρόλος των δύο φύλων στην κοινωνία της αρχαίας Αθήνας:

1. Ο ρόλος της γυναίκας:

- Βασικός ρόλος της γυναίκας ήταν να είναι η οικοδέσποινα του σπιτιού.
- Ως οικοδέσποινα, η γυναίκα παρέμενε στο σπίτι και σπάνια εξερχόταν μόνη.
- Περνούσε το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας στο **γυναικωνίτη**, ένα ιδιαίτερο τμήμα του σπιτιού που προοριζόταν γι' αυτήν.
- Η γυναίκα ασχολούνταν με τις οικιακές εργασίες, επέβλεπε τους δούλους, ύφαινε, μεριμνούσε για την ανατροφή των παιδιών και φρόντιζε τον καλλωπισμό της.
- Δεν συμμετείχε ενεργά στη δημόσια ζωή· έβγαινε από το σπίτι κυρίως για να παρακολουθήσει τις θρησκευτικές εορτές της πόλης.
- Το μοναδικό αξίωμα που μπορούσε να αναλάβει μια γυναίκα στην αρχαιότητα ήταν αυτό της **ιέρειας**.

2. Ο ρόλος του άνδρα:

- Ο άνδρας περνάει το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας έξω από το σπίτι· ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τη συμμετοχή στα κοινά και λαμβάνει ενεργά μέρος στις συνεδριάσεις της Εκκλησίας του Δήμου.
- Όταν δεν ασχολείται με την προσωπική του εργασία, συχνάζει στα γυμναστήρια, στα δημόσια λουτρά και στα κουρεία, όπου συναντά τους γνωστούς του, για να συζητήσουν τα καθημερινά μικροπροβλήματα της ζωής, αλλά και σημαντικά πολιτικά και φιλοσοφικά θέματα.
- Το βράδυ, στο σπίτι του, ο άνδρας οργανώνει συμπόσια με τους φίλους του όπου, μόνο με τη συμμετοχή ανδρών, γίνονταν συζητήσεις γύρω από θέματα όπως η τέχνη και η φιλοσοφία.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Εάν ζούσατε στην αρχαία Αθήνα και είχατε δούλους, ποιος θα ήταν ο ρόλος που θα είχαν στην οικία σας και ποια θα ήταν η συμπεριφορά σας απέναντί τους;
2. Να συγκρίνετε τη θέση της γυναίκας στην αρχαία Αθήνα με εκείνη της γυναίκας στην αρχαία Σπάρτη αλλά και της γυναίκας στη σύγχρονη εποχή.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

5. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΟΡΦΩΣΗΣ

Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΚΑΙ Η ΕΡΓΑΣΙΑ – Η ΑΘΗΝΑ ΓΙΟΡΤΑΖΕΙ

A. Η ανατροφή και η μόρφωση των παιδιών στην αρχαία Αθήνα:

Η ανατροφή των παιδιών διέφερε ανάλογα με το φύλο:

- κορίτσια:
 - έμεναν στο σπίτι
 - μάθαιναν από τη μητέρα τους το σύνολο των οικιακών εργασιών
- αγόρια:
 - από την ηλικία των επτά ετών στέλνονταν σε ιδιωτικά σχολεία για να μορφωθούν.

Ο **παιδαγωγός**, που ήταν συνήθως ένας μορφωμένος δούλος:

- συνοδεύει το αγόρι στο σχολείο
- στο σπίτι βοηθά το αγόρι στην εκμάθηση των μαθημάτων του.

Στο σχολείο το αγόρι:

- α. διδάσκεται γραφή, ανάγνωση και την κατανόηση των ομηρικών επών από τον **γραμματιστή**
- β. μαθαίνει μουσική από τον **κιθαριστή**
- γ. εκγυμνάζεται από τον **παιδοτρίβη**.

Αργότερα, στην εφηβική ηλικία, όσα παιδιά πλούσιων Αθηναίων επεδίωκαν μια υψηλή σταδιοδρομία στον πολιτικό τομέα, διδάσκονταν από τους **σοφιστές** τη **ρητορική**, δηλαδή την τέχνη της ορθής έκφρασης και της ικανότητας να πείθεις με επιχειρήματα τον δήμο. Οι σοφιστές ήταν μορφωμένοι άνθρωποι, οι οποίοι είχαν συρρεύσει στην Αθήνα απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας, ακόμα και από τις αποικίες· δίδασκαν στους νέους τη ρητορική, με αδρή αμοιβή.

B. Οι γιορτές στην αρχαία Αθήνα:

Οι γιορτές, παναθηναϊκές και κρατικές ή ιδιωτικές και λιτές, ήταν συνυφασμένες με την καθημερινή ζωή της Αθήνας.

- **Παναθήναια:**

- ήταν η λαμπρότερη εορτή της Αθήνας
- τελούνταν κάθε τέσσερα χρόνια προς τιμήν της Θεάς Αθηνάς
- κατά τη διάρκεια της εορτής ξεδιπλώνονταν όλο το μεγαλείο και η δύναμη της πόλης.

- **Μεγάλα ή «εν άστει» Διονύσια:**

- ήταν μια πολυήμερη γιορτή προς τιμήν του Θεού Διονύσου.

- **Ανθεστήρια:**

- ήταν άλλη μία γιορτή αφιερωμένη στο Θεό Δίονυσο, κατά την οποία οι Αθηναίοι δοκίμαζαν το νέο κρασί μέσα σε ατμόσφαιρα γενικής χαράς.

- **Ελευσίνια:**

- ήταν μια γιορτή αφιερωμένη στη Δήμητρα και στην κόρη της Περσεφόνη
- εορτάζονταν στις αρχές Οκτωβρίου
- κατά τον εορτασμό, μία πομπή με προσκυνητές ξεκινούσε από την Αθήνα και κατέληγε στο ιερό της Δήμητρας στην Ελευσίνα όπου τελούνταν τα Ελευσίνια μυστήρια.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Πώς φαντάζεστε την ημέρα ενός Αθηναίου μαθητή;
2. Ποιο μάθημα θα προτιμούσατε από αυτά που διδάσκονταν οι μαθητές στην αρχαία Αθήνα και γιατί;

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ': ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΙ

ΚΑΙ ΚΑΜΨΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ (431-362 π.Χ.)

1. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΦΟΡΜΕΣ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο ΑΡΧΙΔΑΜΕΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (431-421 π.Χ.)

Ποια υπήρξαν τα αίτια τα Πελοποννησιακού πολέμου;

Τα αίτια του Πελοποννησιακού πολέμου ήταν τα ακόλουθα:

1. Η διένεξη Αθήνας και Σπάρτης με αφορμή την Κόρινθο:

- η **Αθήνα**, μετά την πλήρη κυριαρχία της στο Αιγαίο, στρέφει τις βλέψεις της προς τη Δύση, το Ιόνιο και την Αδριατική
- η κίνηση αυτή της Αθήνας, τη φέρνει σε σύγκρουση με την **Κόρινθο**, κύρια σύμμαχο της **Σπάρτης**, καθώς η Κόρινθος θεωρούσε τις δυτικές θάλασσες ως χώρο επιρροής της και τώρα βλέπει τα οικονομικά της συμφέροντα να απειλούνται.

2. Η έντονη διαφοροποίηση Αθήνας και Σπάρτης σε επίπεδο πολιτειακών θεσμών αλλά και γενικότερης κοσμοθεωρίας και τρόπου ζωής:

- η κλειστή και **αριστοκρατική** Σπάρτη βλέπει με καχυποψία τη συνεχώς αυξανόμενη δύναμη της ανοιχτής και **δημοκρατικής** Αθήνας.

Ποιες υπήρξαν οι αφορμές του Πελοποννησιακού πολέμου;

- Κύρια αφορμή στάθηκε η ανάμειξη των Αθηναίων στη διαμάχη⁵⁰ ανάμεσα στην **Κέρκυρα** και την Κόρινθο.

Πού οδηγεί η ανάμειξη των Αθηναίων στη διαμάχη Κέρκυρας-Κορίνθου;

Το *αποτέλεσμα* της ανάμειξης των Αθηναίων ήταν να μεγαλώσει ακόμη περισσότερο η αντιπαλότητα μεταξύ Αθηναίων και Κορινθίων.

Πώς εκδηλώνεται η ένταση στην αντιπαλότητα των δύο πόλεων;

- Μετά την ανάμειξη της Αθήνας σε υποθέσεις που αφορούσαν την Κόρινθο (σύμμαχο της Σπάρτης), οι Κορίνθιοι ωθούν την Ποτίδαια σε αποστασία από την αθηναϊκή συμμαχία.

- Σε αντίποινα, ο Περικλής απαγορεύει στα πλοία των **Μεγαρέων**, συμμάχων της **Σπάρτης**, να αγκυροβολούν σε λιμάνια της αθηναϊκής συμμαχίας και να διεξάγουν εμπόριο (κατά *Μεγαρέων ψήφισμα*).

Πού οδήγησαν οι παραπάνω εχθρικές ενέργειες των δύο μεγάλων πόλεων, της Αθήνας και της Σπάρτης;

- Οι *Τριακοντούται σπονδαί*⁵¹ έχουν πλέον φανερά παραβιαστεί.

- Στο συνέδριο στη Σπάρτη, οι Κορίνθιοι και οι Μεγαρείς, με τη συμπαράταξη της φιλοπόλεμης σπαρτιατικής μερίδας, ισχυρίζονται ότι ο πόλεμος αποτελεί πλέον τη μόνη λύση.

ΑΘΗΝΑ	ΣΠΑΡΤΗ
Κέρκυρα	Κόρινθος
Ποτίδαια	Μέγαρα

50. Ο λόγος της διαμάχης μεταξύ Κέρκυρας και Κορίνθου ήταν η κυριαρχία στην Επίδαμνο.

51. Πρόκειται για τη συνθήκη ειρήνης που είχε συνάψει το 446 π.Χ. οι Αθηναίοι με τους Σπαρτιάτες, με το τέλος των Περσικών πολέμων.

Ποιες ήταν οι φάσεις του Πελοποννησιακού πολέμου:

Οι εχθροπραξίες αρχίζουν το 431 π.Χ.. Ο πόλεμος ονομάζεται Πελοποννησιακός και διαρκεί 27 χρόνια. Διακρίνεται σε τρεις φάσεις:

- α. **Αρχιδάμειος** πόλεμος (431-421 π.Χ.)
- β. **Σικελική** εκστρατεία (415-413 π.Χ.)
- γ. **Δεκελεικός** πόλεμος (413-411 π.Χ.).

Ποια ήταν τα πρώτα γεγονότα του πολέμου, μέχρι το θάνατο του Περικλή:

1. Οι Θηβαίοι εισβάλλουν στην Πλάταια, παραδοσιακή σύμμαχο⁵² της **Αθήνας**.
2. Ο **πελοποννησιακός** στρατός, με αρχηγό τον βασιλιά της Σπάρτης **Αρχίδαμο**, λεηλατεί την ύπαιθρο της Αττικής.
3. Μετά τη λεηλασία της αττικής υπαίθρου από τους Σπαρτιάτες, ο πληθυσμός καταφεύγει μέσα στην οχυρωμένη πόλη της Αθήνας.
4. 430 π.Χ.: μια μολυσματική ασθένεια αποδεκατίζει τον πληθυσμό της Αθήνας (και ο ίδιος ο **Περικλής** πεθαίνει το 429 π.Χ.).

Ποιες ήταν οι *συνέπειες* από το θάνατο του Περικλή;

Μετά το θάνατο του μεγάλου αυτού ηγέτη, οι Αθηναίοι χάνουν το ηθικό τους, καθώς ισάξιος διάδοχος του Περικλή δεν υπάρχει και στην πολιτική κυριαρχούν πλέον οι **δημαγωγοί**.

Πώς διαμορφώνεται η σχέση της Αθήνας με τους συμμάχους της:

- Η Αθήνα πνέζει **οικονομικά** τους συμμάχους της, προκειμένου να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις σπαρτιατικές επιδρομές.
- Στους συμμάχους προκαλούνται εξεγέρσεις· η **Λέσβος** πρωτοστατεί, ωστόσο οι Αθηναίοι καταπνίγουν με αγριότητα τις εξεγέρσεις των συμμαχικών δυνάμεων.

52 Οι Πλαταιείς πολέμησαν με τους Αθηναίους στο Μαραθώνα.

Ποια ήταν η πρώτη σημαντική επιτυχία των Αθηναίων και πώς εξελίχθηκαν οι εχθροπραξίες στο επόμενο διάστημα:

- 425 π.Χ.: οι Αθηναίοι καταλαμβάνουν τη **Σφακτηρία**, ένα μικρό νησί στην Πύλο· πολλοί **Σπαρτιάτες** συλλαμβάνονται.

Ποιες είναι οι *συνέπειες* για τη Σπάρτη από την κατάληψη της Σφακτηρίας;

Μετά την κατάληψη της Σφακτηρίας από τους Αθηναίους, η Σπάρτη αναγκάζεται να ζητήσει **ειρήνη**, για να πετύχει την απελευθέρωση των αιχμαλώτων, ωστόσο οι Αθηναίοι **απορρίπτουν** την πρόταση των Σπαρτιατών.

Ποιες είναι οι *συνέπειες* για την Αθήνα από την απόρριψη του αιτήματος των Σπαρτιατών για ειρήνη;

Μετά την απόρριψη του αιτήματός τους, οι Σπαρτιάτες μεταφέρουν τον πόλεμο στη **Μακεδονία**. Πιο συγκεκριμένα:

α. ο Σπαρτιάτης στρατηγός **Βρασίδης** φτάνει στη Χαλκιδική και καταλαμβάνει την Αμφίπολη

β. οι **Αθηναίοι** αντιδρούν και στέλνουν στρατό στη Χαλκιδική, υπό τον δημαγωγό Κλέωνα

γ. σε αμφίροπη μάχη, κοντά στην **Αμφίπολη**, σκοτώνονται αμφότεροι (422 π.Χ.).

Πώς έληξε η πρώτη φάση του Πελοποννησιακού πολέμου:

- Μετά το θάνατο των δύο αρχηγών, ο πόλεμος τελειώνει άμεσα.

- Με αρχηγό τον **Νικία**, ηγέτη του **αριστοκρατικού** κόμματος, υπογράφεται η *Νικίειος ειρήνη* για πενήντα χρόνια (421 π.Χ.)

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Ποια ήταν τα αίτια του Πελοποννησιακού πολέμου;
2. Ποιες ήταν οι κυριότερες φάσεις του Πελοποννησιακού πολέμου;

B. Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης:

1. Τα αίτια που οδήγησαν στον Πελοποννησιακό πόλεμο μπορούν αναλογικά και στη σημερινή εποχή να προκαλέσουν πολέμους ανάμεσα στα κράτη; Δικαιολογήστε την απάντησή σας με λογικά επιχειρήματα ή παραδείγματα.
2. Ο Ηρόδοτος έγραψε για τους Περσικούς πολέμους και ο Θουκυδίδης για τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Ποιος, κατά τη γνώμη σας, είχε δυσκολότερο έργο και γιατί;

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ': ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΙ
ΚΑΙ ΚΑΜΨΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ (431-362 π.Χ.)
2. Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ (415-413 π.Χ.)
Ο ΔΕΚΕΛΕΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (413-404 π.Χ.)

Πώς πάρθηκε η απόφαση για τη σικελική εκστρατεία:

- Ο **Αλκιβιάδης**, πολιτικός με πολλές ικανότητες αλλά και υπέρμετρες φιλοδοξίες, ωθεί και πάλι τους Αθηναίους σε πολεμικές περιπέτειες.
- Εκείνη την περίοδο, δύο πόλεις της **Σικελίας**, η Έγεστα και ο Σελινούντας, βρίσκονται σε πόλεμο.
- Ο Αλκιβιάδης, παρά τις αντιρρήσεις του **Νικία**, πείθει την Εκκλησία του Δήμου να οργανώσει μεγάλη εκστρατεία στη Σικελία.
- Πρόσχημα της εκστρατείας των Αθηναίων θα είναι η προσφορά βοήθειας στους Έγεσταίους, που ήταν φίλοι της Αθήνας.

- Για την εκστρατεία ορίζονται τρεις στρατηγοί, με πλήρεις εξουσίες (*στρατηγοί αυτοκράτορες*):
 - α. ο **Αλκιβιάδης**, εμπνευστής της εκστρατείας
 - β. ο **Νικίας** (που όμως ήταν κατά της εκστρατείας αυτής)
 - γ. ο **Λάμαχος**.

Για ποιο λόγο ανακλήθηκε ο Αλκιδιάβης στην Αθήνα:

- Όταν η δύναμη της Αθήνας έφτασε στη Σικελία, στην Αθήνα ξέσπασε βαθύτατη πολιτική κρίση.
- Ο Αλκιβιάδης κατηγορήθηκε από τους εχθρούς του πως την παραμονή της αποχώρησης των στρατευμάτων για τη Σικελία, αυτός και οι σύντροφοί του, σε κατάσταση μέθης, είχαν ακρωτηριάσει της **ερμαϊκές στήλες**⁵³, γεγονός που αποτελούσε **ιεροσυλία**.

53 Πρόκειται για στήλες που έφεραν την κεφαλή του Θεού Ερμή και χρησίμευαν ως οδοδείκτες στην Αθήνα.

Ποιες ήταν οι ενέργειες του Αλκιβιάδη μετά την κατηγορία από τους Αθηναίους:

- Με την κατηγορία της ιεροσυλίας, οι Αθηναίοι ανακαλούν από την εκστρατεία τον Αλκιβιάδη.

- Αυτός, φοβούμενος πως αν επιστρέψει στην Αθήνα θα καταδικασθεί σε θάνατο, καταφεύγει στη **Σπάρτη**.

- Στη Σπάρτη ο Αλκιβιάδης προδίδει τους Αθηναίους και συμβουλεύει τους Σπαρτιάτες να στείλουν ισχυρό εκστρατευτικό σώμα στη Σικελία, προκειμένου, να βοηθήσουν το Σελινούντα (την πόλη που βρίσκεται σε πόλεμο με την Έγεστα την οποία βοηθούσαν οι Αθηναίοι) και τον σύμμαχο της πόλης του Σελινούντα, τις Συρακούσες.

- Ακόμη, ο Αλκιβιάδης προτείνει στους Σπαρτιάτες να καταλάβουν και να οχυρώσουν τη **Δεκέλεια** στην Αττική, γιατί:

α. η Δεκέλεια ήταν σημαντική για την επιβίωση της Αθήνας, επειδή από εκεί περνούσαν σχεδόν όλες οι χερσαίες εισαγωγές προϊόντων από τη Βοιωτία και την Εύβοια⁵⁴

β. η κατάληψη της Δεκέλειας σήμαινε ότι οι Λακεδαιμόνιοι απέκοψαν την Αθήνα και από το Λαύριο, οπότε το κόστος για την αθηναϊκή οικονομία ήταν ανυπολόγιστο, επειδή χάθηκε η πρόσβαση στα μεταλλεία αλλά και γιατί χιλιάδες δούλοι που δούλευαν εκεί διέφυγαν αμέσως

γ. κατά την κατάληψη της Δεκέλειας χάθηκαν πολλές ατομικές περιουσίες, γιατί εκτός από τους Σπαρτιάτες που κατέστρεφαν τις καλλιέργειες, έκαναν καθημερινά επιδρομές και οι Θηβαίοι· οι τελευταίοι, με την κάλυψη των Σπαρτιατών, άρπαζαν άλογα, πρόβατα ακόμα και έπιπλα των Αθηναίων, οι οποίοι ζούσαν πια έγκλειστοι στα τείχη της πόλης τους και παρακολουθούσαν ανήμποροι να καταστρέφονται οι περιουσίες τους στην ύπαιθρο.

Πώς εξελίχθηκε η σικελική εκστρατεία:

- Στη Σικελία, η κατάσταση εξελίσσεται άσχημα για τους Αθηναίους, καθώς:

α. ο **Αλκιβιάδης**, ο εμπνευστής της εκστρατείας, είναι απών

β. ο **Νικίας** δεν πιστεύει στη χρησιμότητα της επιχείρησης

γ. ο Λάμαχος έχασε τη ζωή του σε μια σύγκρουση με τους Συρακούσιους.

- Όταν φθάνουν οι σπαρτιατικές ενισχύσεις με τον Γύλιππο, ικανότατο στρατηγό, η κατάσταση καταλήγει σε συντριπτική **ήττα** των Αθηναίων (ήττα που κατά το Θουκυδίδη σηματοδοτεί και την οριστική πτώση του αθηναϊκού μεγαλείου).

54. Εντούτοις, η κατοχή της από τους Λακεδαιμονίους δεν υπήρξε απόλυτα καθοριστική από μόνη της, γιατί οι Αθηναίοι συνέχιζαν τις εισαγωγές τροφίμων με τα πλοία τους, από το λιμάνι του Πειραιά.

Με ποιον τρόπο αναμείχθηκαν οι Πέρσες στα ελληνικά πράγματα:

- Μετά την καταστροφή στη Σικελία, οι Αθηναίοι προσπαθούν να ναυπηγήσουν νέο **στόλο**.
- Την ίδια στιγμή, οι **Πέρσες** κάνουν ξανά την εμφάνισή τους στο Αιγαίο.
- Ο **Αλκιβιάδης**, ο οποίος μετά τη Σπάρτη έχει καταφύγει στην Μικρά Ασία, συμβουλεύει τους **Πέρσες** να συντηρούν τον πόλεμο ανάμεσα σε Αθήνα και Σπάρτη.
- Τότε, οι Πέρσες προσφέρουν **χρήματα** στη Σπάρτη· εκείνη ναυπηγεί με τα χρήματα αυτά ισχυρό στόλο και διεκδικεί από τους Αθηναίους την κυριαρχία στο Αιγαίο.

Ποιες ήταν οι ναυμαχίες που οδήγησαν στο τέλος του πολέμου:

- Ο **Λύσανδρος**, ικανότατος στρατηγός, αναλαμβάνει την ηγεσία του στρατού των Σπαρτιατών.
- Οι Αθηναίοι ανακαλούν τον Αλκιβιάδη και του αναθέτουν την αποστολή να αντιμετωπίσει το Λύσανδρο.
- Ο αθηναϊκός στόλος ηττάται στο ακρωτήριο της Σάμου (407 π.Χ.)· υπεύθυνος θεωρείται ο Αλκιβιάδης ο οποίος δεν επιστρέφει ξανά στην Αθήνα.
- 406 π.Χ. - **Αργινούσες**: οι Αθηναίοι, με αρχηγό τον Κόνωνα, νικούν τους Σπαρτιάτες.
- 405 π.Χ. - **Αιγός Ποταμοί**: ο Λύσανδρος κυριεύει με τέχνασμα τα πλοία των Αθηναίων σε μια περιοχή κοντά στον Ελλήσποντο.

Ποιοι ήταν οι όροι της ειρήνης:

- Καθώς ο στόλος των Σπαρτιατών αποκλείει την Αθήνα από τη θάλασσα και η οχύρωση της Δεκέλειας απομονώνει την Αθήνα από την ξηρά, οι Αθηναίοι, το 404 π.Χ., ζητούν ειρήνη.

- Στο συνέδριο, οι Κορίνθιοι και οι σύμμαχοι ζητούν:

α. να ισοπεδωθεί η Αθήνα

β. και οι κάτοικοί της να πουληθούν ως **δούλοι**.

- Η Σπάρτη, αναγνωρίζοντας την προσφορά της Αθήνας κατά τους Περσικούς πολέμους, **απέρριψε** την παραπάνω πρόταση και πρότεινε ειρήνη με τους παρακάτω όρους:

α. οι Αθηναίοι να παραδώσουν όλα τους τα **πλοία** εκτός από 12

β. να κατεδαφιστούν τα **Μακρά Τείχη** και τα τείχη του Πειραιά

γ. να επανέλθουν όλοι οι **πολιτικοί εξόριστοι**

δ. οι Αθηναίοι να ακολουθούν τους **Σπαρτιάτες**. και να έχουν τους ίδιους εχθρούς και φίλους.

Ποια ήταν τα αποτελέσματα του πολέμου:

- Αν και η Σπάρτη αναδεικνύεται νικήτρια του πολέμου, ωστόσο όλη η Ελλάδα είναι βαθύτατα τραυματισμένη.

- Οι ηθικές αξίες έχουν καταρρεύσει, οι κοινωνικές δομές έχουν ανατραπεί, η θρησκευτική πίστη έχει αντικατασταθεί από την αμφισβήτηση και οι Πέρσες έχουν αναμειχθεί στα ελληνικά πράγματα.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

Α. Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου:

1. Να αναφέρετε τους όρους της ειρήνης για τον τερματισμό του Πελοποννησιακού πολέμου.
2. Ποια ήταν τα αποτελέσματα και οι συνέπειες του Πελοποννησιακού πολέμου για τον ελλαδικό χώρο;
3. Να αναφέρετε τους όρους της *Ανταλκίδειας ειρήνης*.

Γ. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

1. Να συμπληρωθούν τα κενά στο παρακάτω κείμενο (κάθε κενό αντιστοιχεί σε **μία** μόνο λέξη).

Η Σπάρτη, αναγνωρίζοντας την προσφορά της Αθήνας κατά τους Περσικούς πολέμους, απέρριψε την παραπάνω πρόταση και πρότεινε ειρήνη με τους παρακάτω όρους:

- α. οι Αθηναίοι να παραδώσουν όλα τους τα⁽¹⁾ εκτός από 12
- β. να κατεδαφιστούν τα Μακρά⁽²⁾ και τα τείχη του Πειραιά
- γ. να επανέλθουν όλοι οι πολιτικοί εξόριστοι
- δ. οι Αθηναίοι να ακολουθούν τους⁽³⁾ και να έχουν τους ίδιους εχθρούς και φίλους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Β. Απαντήσεις στις ασκήσεις κλειστού τύπου

1. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΚΕΝΩΝ

1. πλοία
2. τείχη
3. Σπαρτιάτες

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ': ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΙ

ΚΑΙ ΚΑΜΨΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ (431-362 π.Χ.)

3. Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ: ΜΙΑ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΣΕ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ

- Μετά την πτώση της Αθήνας, η Σπάρτη, με τη συμπαράσταση των Περσών:
 - α. υποστηρίζει τα ολιγαρχικά κόμματα στις διάφορες πόλεις της Ελλάδας
 - β. τοποθετεί φρουρά στις ελληνικές πόλεις με επικεφαλής έναν Σπαρτιάτη αρμοστή
 - γ. επιβάλλει φόρους στις ελληνικές πόλεις
- Στην Αθήνα, οι Σπαρτιάτες εγκαθιστούν ένα πολύ σκληρό ολιγαρχικό καθεστώς.
- Την εξουσία αναλαμβάνει μία ομάδα τριάντα ανδρών (*Τριάκοντα Τύραννοι*), που είναι φίλοι της Σπάρτης και έχουν ηγέτη τον Κριτία.
- Κατά την περίοδο που οι *Τριάκοντα Τύραννοι* ελέγχουν την εξουσία, συχνά ξεσπούν βίαιες συγκρούσεις και πολλοί οπαδοί της δημοκρατίας θανατώνονται.
- Οι Αθηναίοι πολίτες εξεγείρονται εναντίον των Τριάκοντα τυράννων και με την ηγεσία του Θρασύβουλου ανατρέπουν την τυραννία και αποκαθιστούν τη δημοκρατία (403 π.Χ.).
- Η *Ανταλκίδειος ειρήνη*:
 - οι εχθροπραξίες μεταξύ των ελληνικών πόλεων συνεχίζονται· ωστόσο, οι Έλληνες επιθυμούν πλέον την ειρήνη, καθώς είναι εξουθενωμένοι από τις συνεχείς πολεμικές αναταραχές
 - η Σπάρτη προσπαθεί να εκμεταλλευτεί την κατάσταση για να κερδίσει και πάλι την εύνοια των Περσών
 - ο Σπαρτιάτης Ανταλκίδας πείθει το βασιλιά Αρταξέρξη να προτείνει ένα σχέδιο ειρήνης· το σχέδιο αυτό καθιστά τους Πέρσες διαιτητές των ελληνικών πραγμάτων
 - οι Σπαρτιάτες συγκαλούν πανελλήνιο συνέδριο προκειμένου να προωθήσουν το σχέδιο των Περσών
 - οι ελληνικές πόλεις, μετά από πολλούς δισταγμούς, δέχονται το σχέδιο των Περσών.
- - Η *Ανταλκίδειος ειρήνη* δεν έφερε όμως τη γαλήνη στον ελληνικό κόσμο· από την άλλη, πολλές πόλεις θεωρούσαν πως θα ήταν χρήσιμη η ανασύσταση της αθηναϊκής συμμαχίας.
- 378 π.Χ.: σε ένα συνέδριο στην Αθήνα, στο οποίο μετέχουν πολλές νησιωτικές πόλεις, αναγγέλλεται επίσημα η οργάνωση της Β' αθηναϊκής συμμαχίας.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ': ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΙ
ΚΑΙ ΚΑΜΨΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ (431-362 π.Χ.)
4. Η ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- Στον Πελοποννησιακό πόλεμο, η Θήβα είχε ταχθεί με το μέρος της Σπάρτης· ωστόσο, η Θήβα, μετά τη λήξη του πολέμου, πρωτοστατεί στους συνασπισμούς κατά της Σπάρτης.
- Κυριαρχούν δύο προσωπικότητες, ο Πελοπίδας και ο Επαμεινώνδας.

- 382 π.Χ.: η Σπάρτη, με στρατιωτική επέμβαση, ανατρέπει το δημοκρατικό πολίτευμα της Θήβας και παραδίδει την εξουσία στους ολιγαρχικούς.
- 379 π.Χ.: οι Θηβαίοι δημοκρατικοί, με αρχηγό τον Πελοπίδα, ανατρέπουν τους ολιγαρχικούς και αποκαθιστούν το δημοκρατικό πολίτευμα στη Θήβα.

- Ο Πελοπίδας συγκροτεί τον Ιερό Λόχο, ένα σώμα από 300 άνδρες πιστούς στη Θήβα· δίπλα στον Πελοπίδα βρίσκεται ο Επαμεινώνδας, λαμπρός στρατηγός.
- Ο Ιερός Λόχος συγκρούεται επανειλημμένα με τους Σπαρτιάτες και αποκρούει τις επιθέσεις τους· μάχη στα Λεύκτρα / μάχη στην Μαντίνεια: νίκες των Θηβαίων κατά των Σπαρτιατών.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄: Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

1. ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Για πολλά χρόνια, οι Μακεδόνες έζησαν απομονωμένοι στο βόρειο τμήμα της Ελλάδας. Απέκτησαν από πολύ νωρίς πείρα στα πολεμικά, καθώς έπρεπε να αντιμετωπίζουν τις συνεχείς επιθέσεις των λαών στα σύνορά τους. Πιστοί στις παραδόσεις, διατήρησαν το θεσμό της βασιλείας.

Οι σχέσεις των Μακεδόνων με τους Έλληνες των νοτιότερων ελλαδικών περιοχών, έγιναν στενότερες μετά την απόκρουση του περσικού κινδύνου. Μάλιστα, είχαν δημιουργηθεί αποικίες στα νότια παράλια της Μακεδονίας, καθώς οι Νότιοι είχαν αναπτύξει εμπορικές σχέσεις με τους Μακεδόνες.

Ο Αλέξανδρος ο Α΄ (495 – 450 π.Χ.) συνέβαλε σημαντικά στην αναδιοργάνωση του μακεδονικού κράτους. Οργάνωσε το πεζικό και το ιππικό των Μακεδόνων και πέτυχε τη διεύρυνση των συνόρων. Πρωτεύουσα του κράτους ήταν οι Αιγές· ωστόσο, ο βασιλιάς Αρχέλαος (413-399 π.Χ.) μετέφερε την έδρα του κράτους στην Πέλλα. Στα χρόνια της βασιλείας του τελευταίου, η Μακεδονία σημειώνει μεγάλη ανάπτυξη. Πολλά τμήματα της περιοχής ανακτώνται, το Δίο (το ιερό κέντρο των Μακεδόνων) εξελίσσεται σε μια δεύτερη Ολυμπία ενώ στην αυλή του Αρχέλαου συγκεντρώνονται σπουδαίοι πνευματικοί άνθρωποι της εποχής.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄: Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

2. ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΕΠΕΚΤΕΙΝΕΤΑΙ

Ο Φίλιππος ο Β΄, ως βασιλιάς της Μακεδονίας, έθεσε ως σκοπό του την αναδιοργάνωση του στρατού, προκειμένου να ισχυροποιηθεί στο εσωτερικό της χώρας και να αντιμετωπίσει τις επιδρομές των βόρειων γειτόνων του. Επιστράτευσε αγρότες και ποιμένες, τους οποίους εφοδίασε με μικρότερη ασπίδα και με ένα μακρύ δόρυ, τη *σάρισσα*.⁵⁵ Επίσης, εφάρμοσε με μεγάλη επιτυχία τη *λοξή φάλαγγα*⁵⁵.

Ο Φίλιππος αναζητούσε συνεχείς λόγους για να επεμβαίνει στα θέματα της νότιας Ελλάδας. Στην πόλη της Αθήνας γίνεται αντιληπτή η δύναμη του Φίλιππου, ο οποίος αποκτά φίλους αλλά και φανατικούς εχθρούς. Ο ρητοροδιδάσκαλος Ισοκράτης απευθύνεται στο Φίλιππο και τον προτρέπει να ενώσει τους Έλληνες και να στραφεί εναντίον των Περσών. Ο στρατός των Μακεδόνων κατευθύνεται προς τα νότια όπου συναντά αντίσταση από τους ενωμένους Αθηναίους και Θηβαίους. Η μάχη που ακολουθεί, στη Χαιρώνεια (338 π.Χ.), σημαίνει την κυριαρχία των Μακεδόνων και το μαρασμό των πόλεων του νότου. Στο συνέδριο της Κορίνθου (337 π.Χ.) αποφασίζεται από όλους τους Έλληνες (με εξαίρεση τους Σπαρτιάτες) η εκστρατεία εναντίον των Περσών υπό την αρχηγία του Φίλιππου. Η εκστρατεία όμως ματαιώθηκε, γιατί η Φίλιππος δολοφονήθηκε.

55 Μάλιστα, την συμπλήρωσε με την υποχωρητική κίνηση.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄: Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

3. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Ο Αλέξανδρος, πρωτότοκος γιος του Φίλιππου του Β΄, γίνεται βασιλιάς της Μακεδονίας σε ηλικία είκοσι ετών. Κοντά στον Αριστοτέλη αποκτά σημαντική και βαθύτατα ελληνική παιδεία. Όνειρό του είναι η συντριβή της περσικής δύναμης και η διάδοση του ελληνικού πνεύματος σε όλο τον κόσμο.

Ο Αλέξανδρος συγκαλεί ξανά το συνέδριο της Κορίνθου και ανακηρύσσεται *στρατηγός αυτοκράτορας* των Ελλήνων. Το 334 π.Χ. ξεκινά από την Πέλλα, με μία μέτρια στρατιωτική δύναμη που δεν ξεπερνά τους 40.000 άνδρες, για να αντιμετωπίσει τον βασιλιά της Περσίας Δαρείο.

Οι σημαντικότεροι σταθμοί στην εκστρατεία του Μ.Αλεξάνδρου:

- 334 π.Χ.: νικά τους Πέρσες στον Γρανικό ποταμό
- 333 π.Χ.: νικά τους Πέρσες στην πεδιάδα της Ισού
- εισβάλλει στην Αίγυπτο και ιδρύει την πρώτη Αλεξάνδρεια
- προχωρώντας στο κέντρο του περσικού κράτους, νικά τους Πέρσες στα Γαυγάμηλα
- καταλαμβάνει μεγάλες περσικές πόλεις (Βαβυλώνα, Σούσα, Περσέπολη, Εκβάτανα), χωρίς να συναντήσει αντίσταση· προβάλλεται ως ο νόμιμος διάδοχος του Πέρση βασιλιά και συνεχίζει την εκστρατεία του προς τα ανατολικά, εδραιώνοντας την κυριαρχία του στην αχανή περσική αυτοκρατορία
- 326 π.Χ.: κατευθύνεται προς τον Ινδό ποταμό όπου δίνει την τελευταία νικηφόρα μάχη στον Υδάσπη (παραπόταμο του Ινδού ποταμού)
- επιθυμεί να φθάσει στο Γάγγη όμως ο στρατός του, εξαντλημένος από τους συνεχείς πολέμους και τις κακουχίες, αρνείται να τον ακολουθήσει
- επιστρέφει στα Σούσα και πεθαίνει στη Βαβυλώνα το 323 π.Χ.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄: Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

4. ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ο Αλέξανδρος δημιουργεί ένα εκτεταμένο κράτος που περιλαμβάνει ένα πλήθος λαών με διαφορετικές γλώσσες, θρησκείες, νοοτροπίες και παραδόσεις. Για να κυβερνηθεί αυτό το κράτος, έπρεπε να εφαρμοστεί μια πολιτική που θα γινόταν αποδεκτή από τους λαούς. Στοιχεία αυτής της πολιτικής είναι:

- α. στο στρατό εντάσσονται νεαροί Πέρσες, αφού πρώτα εκπαιδεύονται στη μακεδονική πολεμική τακτική και στα ελληνικά γράμματα
- β. διατηρείται η διοικητική διαίρεση της περσικής αυτοκρατορίας
- γ. υιοθετούνται ορισμένα από τα έθιμα της περσικής αυλής
- δ. ενθαρρύνονται οι μεικτοί γάμοι
- ε. στις Αλεξάνδρειες εγκαθίστανται Έλληνες στρατιώτες, αλλά και Έλληνες από την Ελλάδα και τη Μικρά Ασία, με αποτέλεσμα οι πόλεις αυτές να μετατραπούν σε κέντρα ανάπτυξης και διάδοσης του ελληνικού πολιτισμού
- στ. ο Αλέξανδρος καλεί από την Ελλάδα καλλιτέχνες, οργανώνει αθλητικούς και μουσικούς αγώνες και προωθεί το ελληνικό πνεύμα
- ζ. επιβάλλει ένα κοινό νόμισμα, το μακεδονικό, σε αντικατάσταση των ασιατικών *δαρικών*
- η. εξακολουθεί να λατρεύει τους έλληνες θεούς, αλλά κατανοεί και την αξία της ανεξιθρησκίας.

Ο Αλέξανδρος επιθυμεί να συμπεριφερθεί προς όλους τους κατοίκους του κράτους όχι ως κατακτητής αλλά ως ηγεμόνας. Δεν επιδιώκει να μεταβάλει τους λαούς της Ασίας σε Έλληνες, αλλά να τους αναμείξει σε ένα αρμονικό οργανικό σύνολο, όπου ο καθένας έχει τη θέση του. Θεμελιώνει ένα νέο συγκεντρωτικό πολίτευμα, διαδίδει τον ελληνικό τρόπο ζωής στην Αίγυπτο και την Ασία και εγκαινιάζει μια αντιρατσιστική πολιτική, αναγνωρίζοντας την ισότητα όλων των λαών.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄: Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

5. ΟΙ ΤΥΧΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Η Κύπρος ήταν χωρισμένη σε εννέα βασίλεια· ωστόσο, κατόρθωσε να παραμείνει ενωμένη στην αντιμετώπιση των κινδύνων. Πολλές φορές, με διπλωματικές συνεννοήσεις, κατόρθωνε να πληρώνει ένα είδος φόρου στους επιδρομείς και έτσι δεν έχανε τελείως τη διοικητική της αυτονομία. Βρέθηκε υπό το καθεστώς εξουσίας λαών όπως οι Ασσύριοι, οι Αιγύπτιοι και οι Πέρσες, από τους οποίους απελευθερώθηκε από τον Μέγα Αλέξανδρο. Αξιόλογος μονάρχης της Κύπρου ήταν ο Ευαγόρας, στα χρόνια του οποίου το νησί αποκτά μεγάλη δύναμη και στρέφεται ξανά στον ελληνικό τρόπο ζωής.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η': ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

1. ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Κορυφαίο δημιούργημα των κλασικών γραμμάτων είναι η θεμελίωση της **επιστήμης της Ιστορίας**. Πρώτος ο **Ηρόδοτος** (484-425 π.Χ.), που θεωρείται **πατέρας της Ιστορίας**, αφηγείται τους μηδικούς πολέμους, καταγράφοντας ταυτόχρονα λεπτομερώς και με χρονολογική σειρά την ιστορία των λαών της Ανατολής, της Αιγύπτου και των ελληνικών πόλεων. Όμως, μαζί με τα πραγματικά ιστορικά στοιχεία, ο Ηρόδοτος παρουσιάζει και πολλά μυθολογικά, αδυναμία την οποία θα διορθώσει ο **Θουκυδίδης** (460-400 π.Χ.) στην εξιστόρηση του Πελοποννησιακού πολέμου. Προσπαθώντας να εξιχνιάσει τις πραγματικές αιτίες που γεννούν τα ιστορικά γεγονότα και να καταγράψει με ακρίβεια και όσο πιο αντικειμενικά μπορεί τα αποτελέσματά τους, ο Θουκυδίδης είναι ο θεμελιωτής της επιστημονικής ιστορικής έρευνας. Όμως και αυτός, όπως και άλλοι, δε θα μπορέσουν να αποφύγουν τις προσωπικές απόψεις στο έργο τους, δεδομένου ότι εξιστορούν σύγχρονά τους γεγονότα.

Στη **φιλοσοφία** θα αναπτυχθούν νέα ρεύματα (όπως αυτό **των σοφιστών**): μεγάλοι φιλόσοφοι της εποχής, όπως ο **Σωκράτης** (470-399 π.Χ.) και ο μαθητής του **Πλάτωνας** (427-347 π.Χ.), κατέκριναν τα φιλοσοφικά αυτά ρεύματα, διότι προέβαλλαν το προσωπικό όφελος σε βάρος του συλλογικού. Ο Σωκράτης θεωρείται ο πατέρας της **διαλεκτικής μεθόδου**⁵⁶ και ο κήρυκας της **ηθικής διαβίωσης**. Ο Πλάτωνας θεωρούσε ότι υπάρχει μια ιδανική σφαίρα ζωής όπου κυριαρχούν οι ιδέες του καλού, του ωραίου και του ηθικού, προς τις οποίες πρέπει να κατευθύνεται η ζωή των ανθρώπων. Μαθητής του Πλάτωνα υπήρξε ο **Αριστοτέλης** από τα Στάγिरα της Χαλκιδικής, ο οποίος εκτός από τη φιλοσοφία, ανέπτυξε ή έβαλε τις βάσεις για πάρα πολλές επιστήμες (ιατρική, βοτανική, ζωολογία, αστρονομία, γεωγραφία, οικονομία, πολιτική κ.ά.).

56 Διαλεκτικής μέθοδος: ο τρόπος προσέγγισης της φιλοσοφικής αλήθειας με διάλογο, ερωτήσεις και απαντήσεις.

Ο **Ιπποκράτης από την Κω** (460-370 π.Χ.), θα ιδρύσει την πρώτη μεγάλη ιατρική σχολή στην Ελλάδα, ενώ τον 4^ο αιώνα π.Χ. αναπτύσσεται η **τέχνη της ρητορικής** που απέβλεπε στην πιο πειστική ανάπτυξη επιχειρημάτων στα δικαστήρια ή στις συνελεύσεις της Εκκλησίας του Δήμου, με σημαντικούς εκπροσώπους μεταξύ άλλων τους **Λυσία** (445-380 π.Χ.), **Ισοκράτη** (436-338 π.Χ.) και **Δημοσθένη** (384-322 π.Χ.).

Ιδιαίτερα σημαντική προσφορά της κλασικής περιόδου στα γράμματα είναι η δημιουργία του **θεάτρου**· περιλαμβάνει την **τραγωδία**⁵⁷, το **σατυρικό δράμα**⁵⁸ και την **κωμωδία**⁵⁹. Ο **Αισχύλος** (525-456 π.Χ.), ο **Σοφοκλής** (496-406 π.Χ.) και ο **Ευριπίδης** (485/84-406 π.Χ.) είναι οι τρεις κορυφαίοι τραγικοί ποιητές της αρχαιότητας. Μέσα από τους μύθους των θεατρικών έργων, οι πολίτες διδάσκονταν να αποφεύγουν την υπερβολή, την υπεροψία και την αλαζονεία και να ακολουθούν το μέτρο και τον δρόμο της σύνεσης και της αρετής. Στην αρχαία κωμωδία διακρίθηκε ο **Αριστοφάνης** (445-386 π.Χ.) που σατίρισε με τόλμη τη σύγχρονή του ζωή αλλά και τους σύγχρονούς του πολιτικούς και πνευματικούς ανθρώπους.

57 Είδος αρχαίου θεατρικού έργου με μυθολογικό θέμα και τραγικό περιεχόμενο.

58 Είδος αρχαίου θεατρικού έργου με κωμικά στοιχεία, στο οποίο εμφανιζόταν χορός Σατύρων (τραγόμορφων οπαδών του θεού Διόνυσου).

59 Είδος αρχαίου θεατρικού έργου με θέματα από τη σύγχρονη του πραγματικότητα και κωμικό / σατιρικό περιεχόμενο.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η': ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

2. ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ

Η κλασική τέχνη έχει ως βασικά της γνωρίσματα το μέτρο, την αρμονία και το κάλλος. Διακρίνεται σε τρεις περιόδους:

α. στην **πρώιμη κλασική τέχνη ή τέχνη του αυστηρού ρυθμού** (480-450 π.Χ.) όπου οι μορφές είναι βαριές και στιβαρές και μερικές φορές σε έντονη στιγμιαία κίνηση

β. στην **ώριμη κλασική περίοδο** (450-390 π.Χ.) όπου οι μορφές παριστάνονται σε ήρεμες στάσεις, ενώ στα γυναικεία αγάλματα τα ενδύματα αρχίζουν να ελαφραίνουν, αναδεικνύοντας την ομορφιά των σωμάτων

γ. στην **ύστερη κλασική εποχή** (390-323 π.Χ.) όπου οι μορφές θα αρχίσουν να κινούνται ακόμα πιο ελεύθερα ενώ τα ενδύματα και τα χτενίσματα γίνονται πιο πολύπλοκα και η έκφραση των συναισθημάτων πολύ πιο έντονη.

Η κλασική τέχνη του 5^{ου} και του 4^{ου} αιώνα π.Χ. παρίστανε θέματα κυρίως από τη μυθολογία αλλά και από τη δημόσια θρησκευτική ζωή. Σύγχρονα γεγονότα ή πρόσωπα απεικονίζονταν σε σπάνιες περιπτώσεις, όταν επρόκειτο για πολίτες με μεγάλη προσφορά στην πόλη τους ή για εξαιρετικά πολεμικά γεγονότα· ωστόσο, στα ερυθρόμορφα αγγεία απεικονίζονταν σκηνές και από την καθημερινή ζωή.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η': ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

3. Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Κατά τον 5^ο και 4^ο αιώνα π.Χ. σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο κτίζονται λαμπροί ναοί και δημόσια κτίρια (θήλοι⁶⁰, στοές, γυμνάσια, παλαίστρες, θέατρα) στον δωρικό και ιωνικό ρυθμό. Την ίδια εποχή, στο εσωτερικό των κτιρίων εμφανίζεται και το κορινθιακό κιονόκρανο που μοιάζει με καλάθι περιτυλιγμένο από αγκάθια.

Πάνω **στην Ακρόπολη της Αθήνας** κτίζονται τα λαμπρότερα κλασικά κτίρια της αρχαιότητας, όπως τα **Προπύλαια** που αποτελούν τη μεγαλοπρεπή είσοδο της Ακρόπολης. Την ίδια περίοδο, κτίστηκε ο **Παρθενώνας** με αρχιτέκτονες τους **Ικτίνο** και **Καλλικράτη**. Ο δωρικός αυτός ναός, που συνδύαζε στο σχέδιό του και ιωνικά στοιχεία, αποτέλεσε το σήμα κατατεθέν της αθηναϊκής δημοκρατίας. Τον πλούσιο γλυπτό του διάκοσμο φιλοτέχνησαν ο Φειδίας με τους μαθητές του· ο διάκοσμος περιλαμβάνει στα αετώματα τη γέννηση της Αθηνάς και τη διαμάχη της με τον Ποσειδώνα για την κυριαρχία στην Αττική, στις μετόπες την Κενταυρομαχία, την Αμαζονομαχία και άλλους μύθους ενώ στη ζωφόρο έχει την πομπή των Παναθηναίων. Επίσης, στην Ακρόπολη οικοδομήθηκε ο **ναός της Αθηνάς Νίκης** και το **Ερέχθειο**, ένας από τους κομψότερους ιωνικούς ναούς της αρχαιότητας, με τις περίφημες Καρυάτιδες, έξι γυναικεία αγάλματα που ως κολόνες στήριζαν τη στέγη μικρού εξώστη στη βορειοδυτική πλευρά του κτιρίου.

Από τον 5^ο αιώνα π.Χ. αρχίζουν να κτίζονται με λίθο και τα αρχαία θέατρα. Το πιο ονομαστό ανάμεσά τους είναι **το θέατρο της Επιδαύρου**. Τα αρχαία θέατρα είναι κτισμένα αμφιθεατρικά, στην πλαγιά ενός λόφου, όπου σχηματίζονται τα καθίσματα του θεάτρου. Απέναντι, στο έδαφος, υπάρχει επίπεδος κυκλικός χώρος, η **ορχήστρα**, όπου εμφανίζονταν οι πρωταγωνιστές των έργων και ο Χορός. Πίσω της ακριβώς υπήρχε ένα απλό κτίσμα, η **σκηνή**. Στο θέατρο οδηγούσαν ιδιαίτερα διαμορφωμένοι διάδρομοι, οι **πάροδοι**.

60 Κυλινδρικό οικοδόμημα για τη λατρεία ηρώων ή θεών του Κάτω Κόσμου.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η': ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

4. Η ΓΛΥΠΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΩΝ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Στην Ολυμπία, στην Ακρόπολη, στους Δελφούς, οι ανασκαφές έφεραν στο φως αριστουργηματικά αγάλματα και ανάγλυφα. Κατά την κλαδική εποχή, το **μάρμαρο** και ο **ορείχαλκος** εξακολουθούν να αποτελούν τα κυριότερα υλικά της γλυπτικής· ωστόσο, για τα λατρευτικά αγάλματα των θεών, χρησιμοποιούνταν το **ελεφαντοστό** για τα γυμνά μέρη των μορφών και **φύλλα από χρυσάφι** για τα ενδύματά τους. Τέτοια **χρυσελεφάντινα** αγάλματα ήταν το άγαλμα της Αθηνάς Παρθένου στον Παρθενώνα και του Δία στην Ολυμπία, και τα δύο έργα του Φειδία. Τους κούρους της αρχαϊκής περιόδου αντικαθιστούν τώρα τα αγάλματα γυμνών **αθλητών**, ενώ πολύ συχνές είναι οι **απεικονίσεις μυθολογικών μορφών, ηρώων** και βέβαια των **θεών του Ολύμπου**. Ο **Μύρων**, ο **Φειδίας** και ο **Πραξιτέλης** είναι τα μεγαλύτερα ονόματα στον χώρο της γλυπτικής· σημαντικά έργα είναι μεταξύ άλλων ο **Δισκοβόλος του Μύρωνα** και ο **Ερμής του Πραξιτέλη**. Όσον αφορά τη ζωγραφική αυτής της περιόδου, δε μας έχουν σωθεί έργα, εκτός από τις θαυμάσιες τοιχογραφίες των **μακεδονικών τάφων της Βεργίνας**.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ': ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

1. ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

Ο Αλέξανδρος πέθανε χωρίς να αφήσει διάδοχο. Ο ετεροθαλής αδελφός του Φίλιππος Αρριδαίος δεν είχε τα απαραίτητα προσόντα· δεν μπορούσε, ως εκ τούτου, να αποτελέσει λύση στο πρόβλημα της διακυβέρνησης του κράτους. Το ίδιο ίσχυε και για τον γιο του Αλέξανδρου, που στο μεταξύ είχε γεννηθεί. Κατά συνέπεια, η σύγκρουση των «διαδόχων» υπήρξε άγρια. Η πιο αποφασιστική μάχη, έγινε στην Ιψό (301 π.Χ.) οπότε η αυτοκρατορία του Αλέξανδρου διασπάστηκε οριστικά. Τα κράτη που προέκυψαν ήταν της Μακεδονίας, της Θράκης, της Συρίας και της Αιγύπτου.

Το κράτος της Αιγύπτου ίδρυσε ο **Πτολεμαίος**, στρατηγός του Αλέξανδρου. Η ζωή οργανώθηκε με βάση τα ελληνικά πρότυπα, ενώ στη διοίκηση γενικά διατηρήθηκε το σύστημα των Φαραώ. Το κράτος είχε ομοιογενή πληθυσμό και σαφή σύνορα που δε διέτρεχαν κανέναν κίνδυνο. Η Αίγυπτος είχε το μονοπώλιο του πάπυρου. Μεγάλη πρόοδο σημείωσε η Αλεξάνδρεια, πρωτεύουσα του κράτους. Ονομαστά υπήρξαν τα δημόσια ιδρύματα της πόλης ενώ το Μουσείο της αποτέλεσε πραγματική εστία πολιτισμού. Μεγάλη φήμη απέκτησε και η Βιβλιοθήκη, η οποία έφθασε να αριθμεί 700.000 βιβλία.

Το κράτος της Συρίας, του οποίου ιδρυτής υπήρξε ο Σέλευκος (312-281 π.Χ.), αποτελούσε ένα μωσαϊκό εθνοτήτων με ασταθή σύνορα. Ο Σέλευκος μετέφερε την πρωτεύουσα από τη Βαβυλώνα στην Αντιόχεια. Η επικράτεια διαιρέθηκε σε 25 σατραπείες, των οποίων τη διοίκηση είχαν αναλάβει στρατηγοί. Επίσημη γλώσσα του κράτους ήταν η ελληνική.

Το κράτος της Θράκης διαλύθηκε γρήγορα. Αντίθετα, η περιοχή της Περγάμου εξελίχθηκε σταδιακά σε ανεξάρτητο κράτος. Στην Πέργαμο επινοήθηκε μια νέα γραφική ύλη από κατεργασμένο δέρμα ζώου, η περγαμηνή, που ήταν πιο ανθεκτική από τον πάπυρο.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ': ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ

Στον ελλαδικό χώρο, το βασίλειο της Μακεδονίας εξακολουθούσε να αποτελεί μια ισχυρή δύναμη κατά τους ελληνοιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους. Επίσης, μεγάλη ώθηση στο εμπόριο έδωσε η Θεσσαλονίκη, που είχε ιδρυθεί από τον Κάσσανδρο (316 π.Χ.). ωστόσο, η Μακεδονία δοκιμάστηκε από την επιδρομή των Γαλατών τους οποίους όμως απώθησε ο **Αντίγονος Γονατάς** (277 π.Χ.) και κατέλαβε τον θρόνο.

Αυτή την εποχή στον ελλαδικό χώρο δημιουργήθηκαν δύο συμπολιτείες, η Αιτωλική και η Αχαϊκή, σε μια προσπάθεια των κατοίκων των περιοχών αυτών να αντιμετωπίσουν με αποτελεσματικό τρόπο τα προβλήματά τους. Η Αιτωλική συμπολιτεία αποτέλεσε μια ομοσπονδία πόλεων βασισμένη σε δημοκρατικές αρχές. Κύρια πηγή εξουσίας ήταν η ομοσπονδιακή συνέλευση, στην οποία λάμβαναν μέρος οι πολίτες. Η συνέλευση αποφάσιζε για πόλεμο ή ειρήνη, εξέλεγε τους άρχοντες και ψήφιζε τους νόμους. Η Αχαϊκή συμπολιτεία εμφανίστηκε αρχικά ως ένωση τεσσάρων πόλεων της βόρειας Πελοποννήσου, αλλά στη συνέχεια προστέθηκαν κι άλλες. Οι πόλεις χρησιμοποιούσαν κοινό νόμισμα και κοινά σταθμά. Είχε θεσπιστεί και διαιτητικό δικαστήριο, αρμόδιο για επίλυση των διαφορών που αναφύονταν ανάμεσα στις ίδιες τις πόλεις.

Στην Ήπειρο ο βασιλιάς **Πύρρος** ανέλαβε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού του κράτους. Έστρεψε τους υπηκόους του στο εμπόριο και τη γεωργία, ίδρυσε νέες πόλεις με θέατρα και γυμναστήρια και συγκέντρωσε στην αυλή του πολλούς πνευματικούς ανθρώπους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ': ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

3. ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΑΠΟΚΤΑ ΜΕΓΑΛΗ ΔΥΝΑΜΗ

Την εποχή που ο ελληνικός κόσμος σπαράσσεται από έριδες και συγκρούσεις, η ιταλική χερσόνησος σταδιακά ενοποιείται με κέντρο τη Ρώμη, η οποία απέκτησε γρήγορα δύναμη χάρη στην προνομιακή της θέση, στις όχθες του Τίβερη ποταμού, μέσω του οποίου έφθναν εκεί τα ελληνικά και φοινικικά πλοία.

Πρώτο πολίτευμα της Ρώμης ήταν η **βασιλεία**. Το 509 π.Χ. οι ευγενείς ανέτρεψαν τον βασιλιά και το πολίτευμα πήρε **δημοκρατικό** χαρακτήρα. Σημαντικό ρόλο στη δημόσια ζωή απέκτησαν οι **δύο ύπατοι**, οι οποίοι εκλέγονταν για ένα χρόνο. Η **Σύγκλητος** ήταν ένα συμβουλευτικό σώμα με ισόβια μέλη. Οι πολίτες διακρίνονταν σε **πατρίκιους** και **πληβείους**. Οι πατρίκιοι προέρχονταν από παλιές οικογένειες γαιοκτημόνων, ενώ οι πληβείοι αποτελούσαν τα φτωχότερα στρώματα της κοινωνίας. Υπήρχαν και οι **πελάτες** οι οποίοι ήταν πολίτες με περιορισμένα δικαιώματα που προσέφεραν τις υπηρεσίες τους σε κάποιο ισχυρό πρόσωπο.

Η Ρώμη σταδιακά επέβαλε την κυριαρχία της στον ιταλικό βορρά και αργότερα στο νότο· ταυτόχρονα με τις κατακτήσεις της, επιδόθηκε σε μια μεγάλη μεταρρυθμιστική προσπάθεια, την οποία ανέλαβαν οι αδελφοί Γάιος και Τιβέριος Γράκχος. Κατά καιρούς όμως συγκλονίστηκε από εμφύλιους πολέμους, μέσα από τους οποίους αναδεικνύονταν ισχυροί άνδρες (όπως ο Μάρκος Αντώνιος, ο Πομπήιος και ο Ιούλιος Καίσαρας). Στα χρόνια του Ιούλιου Καίσαρα, στρατηγού με εξαιρετικές ικανότητες που όμως έπεσε θύμα συνωμοσίας και δολοφονήθηκε (44 π.Χ.), το ρωμαϊκό κράτος κατέκτησε ολόκληρη τη Νοτιοδυτική Ευρώπη. Μετά από πολλούς αγώνες, επικράτησε στη Ρώμη ο θετός γιος του Καίσαρα, ο Οκταβιανός (γνωστός με την προσωνυμία Αύγουστος) που εγκαθίδρυσε ένα μοναρχικό πολίτευμα, το οποίο με το πέρασμα του χρόνου εξελίχθηκε σε Αυτοκρατορία.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ': ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

4. Η ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Όταν οι Ρωμαίοι έστρεψαν τα βλέμματά τους προς τον ελληνικό κόσμο, οι Έλληνες παρουσιάζονται διαιρεμένοι και αποδυναμωμένοι, ενώ ένα μεγάλο μέρος του ανδρικού κυρίως πληθυσμού έχει μεταναστεύσει. Οι μόνες δυνάμεις που μπορούσαν να προβάλουν αντίσταση στον ρωμαϊκό επεκτατισμό ήταν η Μακεδονία και οι δύο Συμπολιτείες, ωστόσο χωρίς αποτέλεσμα. Μετά τις ελληνικές δυνάμεις, τελευταία υπήρξε η κατάληψη της Αλεξάνδρειας από τον Οκταβιανό (30 π.Χ.), με συνέπεια τη μετατροπή της Αιγύπτου σε επαρχία του ρωμαϊκού κράτους.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ': ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

5. ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Την εποχή των ελληνοιστικών βασιλείων, ο ελληνικός πολιτισμός εμπλουτίζεται με στοιχεία ανατολικών πολιτισμών και του αιγυπτιακού και γίνεται το στοιχείο που ενώνει τους πολλούς και διάφορους πολιτισμούς των υπηκόων αυτών των κρατών. Η ελληνική γλώσσα, η ελληνοιστική «κοινή», είναι η επίσημη γλώσσα των βασιλείων αυτών.

Η «**Ακαδημία**» του Πλάτωνα και το «**Λύκειο**» του Αριστοτέλη εξακολουθούν να είναι οι δύο μεγάλες φιλοσοφικές σχολές της Αθήνας. Ο **Επίκουρος** από τη Σάμο (341-270 π.Χ.) ιδρύει τη σχολή του σε έναν κήπο στην Αθήνα· υπόσχεται τη γαλήνη της ψυχής με την **απόκτηση της ηδονής**, που δεν έχει να κάνει με σωματικές απολαύσεις αλλά με έναν τρόπο ζωής απαλλαγμένο από τα πάθη και το φόβο του θανάτου, με φρόνηση, ανθρωπιά, δικαιοσύνη και φιλία. Η στωική διδασκαλία, το άλλο μεγάλο φιλοσοφικό ρεύμα της εποχής, ονομάστηκε έτσι διότι κέντρο της ήταν η «**Ποικίλη Στοά**» της Αθήνας. Ιδρυτής της υπήρξε ο **Ζήνων** από το Κίτιο της Κύπρου (334-262 π.Χ.). Οι στωικοί επιζητούν μια ζωή σύμφωνη με τους νόμους της φύσης και της ηθικής. Είναι κοσμοπολίτες και δεν κάνουν διάκριση ανάμεσα σε Έλληνες και «βαρβάρους», δούλους και ελεύθερους, κοινωνικά ανώτερους και κατώτερους ανθρώπους. Παράλληλα, υπάρχουν και άλλα φιλοσοφικά ρεύματα, όπως των σκεπτικιστών, των κυνικών κ.ά.

Εξαιρετικά σημαντική δημιουργία των ελληνοιστικών χρόνων είναι οι **φιλολογικές επιστήμες**. Ξεκινώντας από τα ομηρικά κείμενα, φιλόλογοι και λεξικογράφοι ασχολούνται με τη γραμματική, την ετυμολογία των λέξεων και με τα γλωσσικά ιδιώματα. Στην Αλεξάνδρεια ιδρύονται δύο μεγάλες βιβλιοθήκες με εκατοντάδες χιλιάδες παπυροκυλίνδρους. Επίσης, στην Πέργαμο ιδρύεται η δεύτερη σε σπουδαιότητα βιβλιοθήκη της αρχαιότητας, με κείμενα γραμμένα πάνω στα περίφημα περγαμηνά δέρματα (περγαμηνές). Επίσης, γράφονται πλήθος ιστορικών συγγραμμάτων για τον Μ. Αλέξανδρο και τους διαδόχους του.

Τα **Μαθηματικά** με τον **Ευκλείδη** στην Αλεξάνδρεια και τον **Αρχιμήδη** από τις Συρακούσες, η **Αστρονομία**, η **Ιατρική**, η **Φαρμακολογία**, η **Γεωγραφία** με τον **Ερατοσθένη** τον Κυρηναίο και τον **Στράβωνα**, η **Φυσική**, το **Δίκαιο**, γνωρίζουν μεγάλη άνθηση την εποχή αυτή. Παράλληλα, αναπτύσσεται και η τεχνολογία, κυρίως κατασκευές πολεμικών μηχανών (Αρχιμήδης από τις Συρακούσες) αλλά και μηχανών για την ανύψωση και μεταφορά ογκωδών αντικειμένων, ενώ εμφανίζονται και σύνθετα μουσικά όργανα (όπως η ύδραυλη). Επίσης, εφευρίσκονται μηχανές που κινούνται από μόνες τους (αυτόματες μηχανές), με τη βοήθεια του νερού και του αέρα.

Την εποχή αυτή, η **Νέα Κωμωδία** με κύριο εκπρόσωπό της τον **Μένανδρο** από τη Αθήνα (342/1-291/90 π.Χ.), σατιρίζει και διακωμωδεί ανθρώπινους χαρακτήρες (όπως τον τσιγκούνη πατέρα, τον έξυπνο δούλο κ.ά.). Αλλά και η **ποίηση** θα στραφεί τους χρόνους αυτούς περισσότερο στον απλό άνθρωπο και στην καθημερινή ζωή. Οι **ελεγείες**⁶¹, η **βουκολική ποίηση**⁶² και οι **μίμοι**⁶³ μας διέσωσαν σκηνές της καθημερινής ζωής. Στα ίδια θέματα στράφηκε και το ελληνοιστικό **επίγραμμα**⁶⁴.

61 Είδος ποίησης που την ελληνοιστική εποχή έχει επικό και λυρικό ύφος· αναφέρεται σε σπάνιους και τοπικούς μύθους και περιγράφει σκηνές με ρεαλιστικές λεπτομέρειες.

62 Ποιήματα με θέμα τη ζωή των ποιμένων (βουκόλος = ποιμένας), των αγροτών, των ψαράδων και γενικά των ανθρώπων της υπαίθρου.

63 Σύντομες, ρεαλιστικές παραστάσεις σκηνών καθημερινής ζωής οι οποίες τη ρωμαϊκή εποχή απέκτησαν κωμικό χαρακτήρα.

64 Είδος σύντομου ποιήματος που αρχικά χαραζόταν σε επιτύμβια και αναθηματικά μνημεία· από την ελληνοιστική εποχή έγινε ανεξάρτητο ποίημα, με ερωτικό περιεχόμενο ή με επαίνους για μεγάλους άνδρες και έργα τέχνης.

Την εποχή αυτή κάνουν την εμφάνισή τους εντυπωσιακά αρχιτεκτονικά σύνολα με στόχο την προβολή της δύναμης και του μεγαλείου των ηγεμόνων αλλά και των ισχυρών και πλούσιων πόλεων-κρατών. Ανεγείρονται στοές που περιβάλλουν μεγάλες πλατείες, ορίζοντας έτσι την έκταση των ιερών. Το **Ασκληπιείο της Κω** και το **ιερό της Αθηνάς στη Λίνδο της Ρόδου** αποτελούν τα πιο χαρακτηριστικά δείγματα τέτοιων ιερών.

Στη **γλυπτική** εμφανίζονται νέα θέματα και νέες τεχνοτροπίες. Εκτός από τους θεούς, τους ήρωες και τα μυθολογικά πρόσωπα, οι γλύπτες παριστάνουν τώρα τύπους καθημερινούς και ρεαλιστικούς, χωρίς την εξιδανίκευση της κλασικής τέχνης (**κοινωνικός ρεαλισμός**). Οι μορφές άλλοτε απεικονίζονται σε δραματικά θέματα, με σώματα σε στιγμιαία δράση και πρόσωπα γεμάτα ένταση, αγωνία και πάθος (τεχνοτροπία μπαρόκ) και άλλοτε σε ανάλαφρες στάσεις και χορευτικές κινήσεις με ερωτικά, εύθυμα ή χιουμοριστικά θέματα (τεχνοτροπία ροκοκό). Μεγάλη άνθηση παρατηρείται στη ζωγραφική, ενώ ανθεί και η τέχνη του ψηφιδωτού (μωσαϊκά).

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ': ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

6. ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ελληνορωμαϊκός ονομάζεται ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε μετά την κυριαρχία της Ρώμης σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου. Λατίνοι ποιητές και συγγραφείς όπως ο **Οβίδιος**, ο **Οράτιος** και ο **Βιργίλιος**, επηρεάστηκαν από τους Έλληνες (π.χ. η «Αινειάδα» του Βιργίλιου, ως προς το περιεχόμενό της, αποτελεί συνέχεια της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας*). Αλλά και στη φιλοσοφία, στην ιστορία, στις επιστήμες και στο δίκαιο των ρωμαϊκών χρόνων οι ελληνικές επιρροές είναι ολοφάνερες. Ακόμα προφανέστερη είναι η επιρροή στην τέχνη της ελληνορωμαϊκής περιόδου, καθώς πλούσιοι Ρωμαίοι συγκεντρώνουν πρωτότυπα ελληνικά έργα τέχνης ή παραγγέλνουν αντίγραφά τους.

Στην αρχιτεκτονική χρησιμοποιούνται νέα, ελαφριά και πιο εύπλαστα υλικά (τούβλα και χυτό τσιμέντο)· διευκολύνεται έτσι η κατασκευή μεγάλων οικοδομών που στεγάζονται με **θόλους** και **καμάρες**. Μεγάλες πλατείες (*fora*) που περιβάλλονται από στοές και έχουν ναούς λαμπρύνουν τη Ρώμη, δίπλα σε υδραγωγεία, γέφυρες και λουτρά. Τα θέατρα μετατρέπονται σε **αμφιθέατρα**, όπου η ορχήστρα είχε διαμορφωθεί κατάλληλα για να πραγματοποιούνται ναυμαχίες, μονομαχίες, θηριομαχίες και άλλα «βάρβαρα» θεάματα. Οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες χρηματοδοτούσαν τέτοιου είδους δημοφιλείς γιορτές για να κρατούν ευχαριστημένα τα λαϊκά στρώματα. Γνωστότερο όλων είναι το **Κολοσσαίον** ή **Αμφιθέατρο των Φλαβίων στη Ρώμη** (1^{ος} αιώνας μ.Χ.) που χωρούσε 45.000 θεατές.

Τα **ρωμαϊκά πορτρέτα** αποτελούν ίσως την πιο χαρακτηριστική γλυπτική δημιουργία των Ρωμαίων. Αναπτύσσεται και το **ιστορικό ανάγλυφο**, με απεικονίσεις σημαντικών ιστορικών γεγονότων πάνω στον κορμό **κολοσσαίων κιόνων** και **θριαμβικών τόξων**. Ως **επιτάφια μνημεία** κυριαρχούν οι **ανάγλυφες μαρμάρινες σαρκοφάγοι** καθώς και οι **μαρμάρινες οστεοθήκες**, ενώ οι αυτοκράτορες θάβονται σε εντυπωσιακά **μαυσωλεία**⁶⁵.

65 Μεγαλόπρεπές ταφικό οικοδόμημα. Το όνομά του οφείλεται στο μεγαλόπρεπο ταφικό κτίριο που κτίστηκε για τον ηγεμόνα της Καρίας Μαύσωλο από τη γυναίκα του Αρτεμισία τον 4^ο αιώνα π.Χ. και διακοσμήθηκε με αγάλματα και ανάγλυφα από ονομαστούς Έλληνες γλύπτες.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

1. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Μετά την υποταγή της Αιγύπτου (30 π.Χ.) ο Οκταβιανός, μόνος κυρίαρχος στην πολιτική σκηνή της Ρώμης, θεμελιώνει έναν νέο τρόπο διακυβέρνησης, την Αυτοκρατορία· δέχεται την ονομασία του *Αύγουστου* (σεβαστός) και γίνεται ο απόλυτος κυρίαρχος. Καθίσταται αρχηγός του στρατού, νομοθετεί και απονέμει δικαιοσύνη. Με το αξίωμα του *ποντίφηκα* (αρχιερέα) ελέγχει τη θρησκευτική ζωή. Αν και τα όργανα του δημοκρατικού καθεστώτος (εκκλησίες, Σύγκλητος, άρχοντες) χάνουν την ουσιαστική τους δύναμη, ο Οκταβιανός τα αφήνει να υπάρχουν.

Στις αρχές του 2^{ου} αιώνα μ.Χ., η ρωμαϊκή αυτοκρατορία εκτείνεται γύρω από τη Μεσόγειο και από την Αγγλία προς βορρά μέχρι την Άνω Αίγυπτο προς Νότο. Οι επαρχίες διοικούνται από κυβερνήτες οι οποίοι ορίζονται από τον αυτοκράτορα. Κάθε κυβερνήτη βοηθά στο έργο του ένας αριθμός κρατικών υπαλλήλων. Οι κυβερνήτες ελέγχονται στενά από τον αυτοκράτορα ή τη Σύγκλητο, γεγονός το οποίο περιορίζει τις αυθαιρεσίες τους. Ο στρατός, ο οποίος εξασφαλίζει την τάξη και την ασφάλεια, συγκροτείται από περίπου 400.000 μισθοφόρους στρατιώτες και διαιρείται σε τριάντα λεγεώνες. Οι λεγεώνες είναι εγκατεστημένες στα σύνορα, για να προστατεύουν τον ρωμαϊκό κόσμο από τις εχθρικές επιδρομές. Στον 2^ο αιώνα μ.Χ. οι κατακτημένες περιοχές ζουν ειρηνικά. Η Ρώμη αφήνει στις πόλεις της Αυτοκρατορίας μια σχετική αυτονομία. Επιπλέον, ολόένα και περισσότεροι επαρχιώτες αποκτούν το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη. Οι άνθρωποι κινούνται ελεύθερα, μαζί και οι ιδέες και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις. Η περίοδος αυτή σφραγίζεται με τη **Ρωμαϊκή ειρήνη**.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

2. Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ. Η ΠΡΩΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Στις αρχές του 1^{ου} αιώνα μ.Χ. η Παλαιστίνη, η οποία κατοικείται από Εβραίους, βρίσκεται κάτω από τη ρωμαϊκή κυριαρχία. Ορισμένοι Εβραίοι περιμένουν με ανυπομονησία τον ερχομό του **Μεσσία**, ο οποίος θα τους απελευθερώσει από το ρωμαϊκό ζυγό και θα αναστήσει το κράτος του Ισραήλ. Η Γέννηση του Χριστού στη Βηθλεέμ της Ιουδαίας, θέτει τις βάσεις για μια νέα θρησκεία. Ο Χριστιανισμός, μεταξύ άλλων, διακηρύσσει την ισότητα μεταξύ κυρίων και δούλων, ανδρών και γυναικών, Ελλήνων και «βαρβάρων» ενώπιον του Θεού. Γι' αυτό η νέα θρησκεία αποκτά σύντομα πολλούς πιστούς, καθώς προσφέρει ελπίδα για κοινωνική ελευθερία.

Μετά το σταυρικό θάνατο του Χριστού οι μαθητές του, με κορυφαία φυσιογνωμία τον **Πέτρο**, σχηματίζουν στην Ιερουσαλήμ μια μικρή κοινότητα πιστών. Ο μικρός αυτός καθαρά ιουδαϊκός πυρήνας, διευρύνεται με ένα πλήθος **εξελληνισθέντων Εβραίων**· οι τελευταίοι σιγά-σιγά αποτελούν την πλειονότητα μέσα στη χριστιανική κοινότητα της Ιερουσαλήμ, μιλούν ελληνικά και είναι διαποτισμένοι από την ελληνική παιδεία. Αυτοί έδωσαν στην πρώτη χριστιανική κοινότητα το ελληνικό όνομα **Εκκλησία**, όρος που σήμαινε την συνάθροιση των πολιτών. Αργότερα, πολλοί οπαδοί του Χριστού, για να αποφύγουν διώξεις, καταφεύγουν στην Αντιόχεια. Ο λαός της Αντιόχειας για πρώτη φορά ονομάζει τους πιστούς του Χριστού «**Χριστιανούς**». Οι **διωγμοί** κατά των Χριστιανών γενικεύονται και γίνονται φοβεροί κατά τον 3^ο αιώνα μ.Χ. Ο Δέκιος (249-251) και ο **Διοκλητιανός** (284-305) εξαπολύουν τους φοβερότερους διωγμούς κατά των Χριστιανών σε όλη την έκταση της Αυτοκρατορίας.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

3. Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Η εμφάνιση του **Παύλου** στο προσκήνιο της χριστιανικής δραστηριότητας σηματοδοτεί το αληθινό άνοιγμα του Χριστιανισμού προς τους Έλληνες και μέσω αυτών προς όλους τους λαούς της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ο Παύλος, με το εβραϊκό όνομα Σαούλ, γόνος εύπορης εξελληνισμένης εβραϊκής οικογένειας της Ταρσού της Κιλικίας, είχε διακριθεί αρχικά ως φανατικός αντίπαλος του Χριστιανισμού· αργότερα όμως μεταβάλλεται σε φλογερό κήρυκα της διδασκαλίας του Χριστού και θέτει ως μοναδικό στόχο της ζωής του τη διάδοσή της στα έθνη. Ρωμαίος πολίτης ο ίδιος, στις τρεις διαδοχικές αποστολικές περιόδους του στην Κύπρο, τη Μικρά Ασία και την Ελλάδα (45-60 μ.Χ.), χρησιμοποιεί την ελληνική γλώσσα στα κηρύγματα και τις επιστολές του, οικειοποιείται ιδέες της ελληνικής φιλοσοφίας και κάνει την ελληνική σκέψη μέσο επικοινωνίας και εργαλείο της προσπάθειάς του για τη διάδοση του λόγου του Χριστού στην οικουμένη. Ο Παύλος, δέσμιος, οδηγείται στη Ρώμη το 61 μ.Χ. όπου θα θανατωθεί το 64 μ.Χ., κατά τον διωγμό των Χριστιανών, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Νέρωνας.

Στο μεταξύ η Εκκλησία, η οποία δρα μέσα στο ρωμαϊκό κράτος, καθορίζει τη διοικητική της οργάνωση σύμφωνα με την οργάνωση του κράτους. Σε κάθε διοικητική μονάδα αντιστοιχεί μια επισκοπή με το δικό της **επίσκοπο**, ο οποίος εκλέγεται από το λαό και έχει ως έργο την πνευματική καθοδήγηση της τοπικής εκκλησίας.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

4. 3^{ος} ΑΙΩΝΑΣ Μ.Χ. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ.

Μετά τον θάνατο του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρήλιου, το ρωμαϊκό κράτος εισέρχεται σε περίοδο μεγάλης κρίσης. Η κρατική εξουσία καταρρέει και μαζί της καταρρέουν όλοι οι κρατικοί θεσμοί. Οι εξωτερικοί εχθροί εκμεταλλεύονται και αυτοί το εσωτερικό χάος, διασπών τα οχυρωμένα σύνορα και εισβάλλουν στα εδάφη της Αυτοκρατορίας. Την κρίσιμη αυτή στιγμή, μια ομάδα στρατιωτικών ιλλυρικής⁶⁶ καταγωγής, με κορυφαίο τον **Διοκλητιανό** (284-305), πετυχαίνουν την ανόρθωση του κράτους. Ο Διοκλητιανός συνειδητοποίησε ότι η Αυτοκρατορία δεν είναι δυνατόν να κυβερνάται από ένα μόνο άνδρα. Αποφασίζει να μοιραστεί την εξουσία μ' ένα πιστό σ' αυτόν στρατιωτικό, τον **Μαξιμίνο**, ο οποίος έλαβε τον τίτλο του **Αύγουστου**. Καθένας από τους δύο αυγούστους προσλαμβάνει έναν βοηθό, ο οποίος θα ασκεί πλήρη εξουσία στην περιοχή του και θα φέρει τον τίτλο του **Καίσαρα**. Έτσι η Αυτοκρατορία διοικείται πια από μια **Τετραρχία**, της οποίας ο Διοκλητιανός είναι καθοδηγητής. Η Ρώμη, θεωρητικά, παραμένει η πρωτεύουσα του κράτους, όμως οι τετράρχες έχουν την έδρα τους σε άλλες πόλεις. Ο Διοκλητιανός μετέφερε την έδρα του στη **Νικομήδεια της Βιθυνίας**, μια περιοχή όπου κυριαρχούσε το ελληνικό στοιχείο.

66 Η χώρα που σήμερα ορίζεται περίπου από τα παράλια της Αλβανίας.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

5. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ: Η ΜΕΓΑΛΗ ΣΤΡΟΦΗ

Η Τετραρχία ήταν ένα σύστημα πολύπλοκο και συνεπώς δύσκολα βιώσιμο. Μετά την παραίτηση του Διοκλητιανού (305 μ.Χ.), ακολουθεί περίοδος αναταραχών και συγκρούσεων. Για την εξουσία και τον τίτλο του Αύγουστου στη Δύση συγκρούονται ο **Κωνσταντίνος** και ο **Μαξέντιος**. Μετά τη νίκη του στη **Μουλβία γέφυρα** και τον θάνατο του Μαξέντιου (312 μ.Χ.), ο Κωνσταντίνος, Αύγουστος πλέον στη Δύση, εκδίδει, τον Φεβρουάριο του 313, το **Διάταγμα των Μεδιολάνων**⁶⁷, με το οποίο κηρύσσει την απόλυτη ελευθερία κάθε θρησκευτικής λατρείας στα εδάφη της Αυτοκρατορίας. Ο αύγουστος της Ανατολής **Λικίνιος** συνυπέγραψε το συγκεκριμένο Διάταγμα.

Το 324 μ.Χ., ο Κωνσταντίνος εξουδετερώνει τον Λικίνιο και γίνεται απόλυτος κύριος της Αυτοκρατορίας. Τότε αποφασίζει να μεταφέρει την πρωτεύουσα του κράτους από τη Ρώμη σε μια νέα πόλη που θα έχτιζε στις όχθες του Βοσπόρου, στη θέση της αρχαίας αποικίας των Μεγαρέων, το Βυζάντιο. Η επιλογή του Βυζαντίου οφειλόταν στα στρατηγικά και γεωγραφικά πλεονεκτήματά της. Οι εργασίες για τη θεμελίωση της νέας πόλης άρχισαν τον Νοέμβριο του 324 και η καινούργια πρωτεύουσα ονομάστηκε **Νέα Ρώμη** όμως η ονομασία αυτή γρήγορα αντικαταστάθηκε από το όνομα **Κωνσταντινούπολη**. Τα εγκαίνια τελέστηκαν στις 11 Μαΐου 330 μ.Χ. Από τότε αρχίζει η ιστορία της Κωνσταντινούπολης και, ουσιαστικά, της Ελληνικής Ανατολικής Αυτοκρατορίας, της λεγόμενης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

67 Το σημερινό Μιλάνο της Ιταλίας.